

พระพุทธร่องค์แสน สถิตที่สถปฐิमानุสรณ์

จัดพิมพ์โดย จังหวัดสกลนคร

พระพุทธองค์แสน :
สวดสหัสสปฏิมาสูตร

พระพุทธองค์แสน : สตรัสสปฏิมานุสรณ์

ที่ปรึกษา

พระเทพสิทธิโสภณ	เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
พระครูสิริรัตโนภาส	รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
พระครูพิมลธรรมนิเทศ	รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดทุ่ง
พระครูศรีเจติยาภรณ์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
พระครูสกลวราณุกิจ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์	ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
นายชุมพล บรรเทาทุกข์	รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
นายธวัช ศิริวิชนนกุล	รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
นายพัฒนเดช ศรีจันทร์	อดีตรองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
รศ. ดร.ชนินทร์ เวสินนท์	อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

บรรณาธิการ

ดร.สพลันตี เพชรคำ

กองบรรณาธิการ

นายพจนวราภรณ์ เขจรเนตร

นายจักรพงษ์ ฤดีเกษม

ภาพถ่าย

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร
สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
นายชนินทร์รัฐ ไทอาษา
นายสมศักดิ์ ทวีศักดิ์

จัดพิมพ์โดย จังหวัดสกลนคร

พิมพ์ครั้งแรก จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม พุทธศักราช ๒๕๕๙

ออกแบบ/พิมพ์ที่

หจก.วนิดาการพิมพ์ ๑๔/๒ หมู่ ๕ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๑๑ ๐๕๐๓-๔, ๐๘ ๑๗๘๓ ๘๕๖๙

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

จังหวัดสกลนคร.

พระพุทธองค์แสน : สตรัสสปฏิมานุสรณ์.-- สกลนคร : จังหวัดสกลนคร
กระทรวงมหาดไทย, 2559. 208.

1. พระพุทธรูป--สกลนคร. 2. สกลนคร--ประวัติศาสตร์.

I. ชื่อเรื่อง.

294.31218

ISBN 978-974-458-519-6

คำปรารภ

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่ประดิษฐานปูชนียสถานสำคัญจังหวัดสกลนคร คือ “พระธาตุเชิงชุม” รวมทั้ง “พระพุทธร่องค์แสน” หรือชาวสกลนครทั่วไปเรียกกันว่า “หลวงพ่องค์แสน” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ศูนย์รวมจิตใจของชาวสกลนคร และจังหวัดใกล้เคียง พระพุทธร่องค์แสนประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในพระวิหาร ก่อด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทอง มีความสูงรวมพระแท่นที่ประทับประมาณ ๔.๕๕ เมตร สร้างขึ้นในราวประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีการบูรณปฏิสังขรณ์มาแล้วหลายครั้ง และล่าสุดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ หลวงพ่องค์แสนเกิดรอยร้าวขึ้นหลายจุดบริเวณพระคอ (คอ) พระพาหา (แขน) และพระอังสา (บ่า) ดังนั้นทางวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แจ้งต่อกรมศิลปากรถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อองค์พระ เพื่อให้มีการดำเนินงานวางแผนบูรณปฏิสังขรณ์อย่างเร่งด่วน

จังหวัดสกลนครจึงมีประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์พระ่องค์แสน เพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พระ่องค์แสนตามกรมศิลปากรกำหนด รวมทั้งการประสานงาน กำกับ ติดตาม ดูแลและพิจารณากลับนกรองค่าใช้จ่ายให้การดำเนินการบูรณะหลวงพ่องค์แสนให้เรียบร้อย นอกจากนี้ยังแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่องค์แสน เพื่อทำการบันทึกหลักฐาน เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในการบูรณะหลวงพ่องค์แสน อีกทั้งยังเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คติความเชื่อ ที่มาด้วยความสำคัญ เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนลาวและไทยอีกด้วย

จังหวัดสกลนคร ขอขอบคุณทุกท่าน ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หลวงพ่องค์แสน ครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “พระพุทธร่องค์แสน สดุดีสกลนิมิต” เล่มนี้ คงอำนวยประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อการศึกษา สืบค้น อ้างอิง ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจ จนเกิดความรักเห็นถึงคุณค่าสำคัญของพระพุทธร่องค์แสน หรือหลวงพ่องค์แสน อันเป็นพระพุทธรูปเคารพคู่บ้านคู่เมืองสกลนคร และคงรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกของชาติสืบไป

(นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

คำนำ

หนังสือ “พระพุทธรองค์แสน สตสหัสสปฏิมาอนุสรณ์” เล่มนี้ เกิดจากจังหวัดสกลนคร มีโครงการอนุรักษ์พระองค์แสน หรือ “หลวงพ่องค์แสน” วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เนื่องจากชำรุดเสียหาย เกิดรอยร้าวบริเวณองค์พระพุทธรูป อยู่หลายจุด และเพื่อให้โครงการอนุรักษ์มีความสมบูรณ์ จึงให้มีการบันทึกหลักฐานเหตุการณ์สำคัญในการบูรณะ ด้วยการ จัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่องค์แสนขึ้น เพื่อศึกษาค้นคว้า รวบรวม เอกสาร และลงภาคสนามในการเก็บข้อมูลสำคัญ อันเกี่ยวเนื่องทางประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของหลวงพ่องค์แสน

“สตสหัสสปฏิมาอนุสรณ์” หมายถึง หนังสืออนุสรณ์ของพระปฏิมา ส่วนนามว่า “แสน” โดยทั่วไปแล้วอาจเกิดความสงสัยว่า ทำไม? พระพุทธรูปเคารพแทน “พระพุทธรเจ้า” จึงได้ชื่อว่า “พระพุทธรองค์แสน” หรือ “พระองค์แสน” และชาวบ้านเรียกกัน จนติดปากว่า “หลวงพ่องค์แสน” มาจากไหน? เพื่อตอบข้อสงสัย และสร้างความรู้ความเข้าใจในคติความเชื่อของการสร้าง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว หนังสือเล่มนี้จึงพยายามอธิบายให้เห็นถึง “องค์รวม” ทั้งหมดของหลวงพ่องค์แสน จังหวัดสกลนคร และอาณาบริเวณอื่นของวัฒนธรรมล้านช้าง ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

หนังสือ “พระพุทธรองค์แสน สตสหัสสปฏิมาอนุสรณ์” ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญหลายบท ประกอบด้วย โบราณคดีและ ประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร, ประวัติวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร, ความหมาย ที่มาและคติการสร้างพระองค์แสน ในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง, พระพุทธรองค์แสน (หลวงพ่องค์แสน) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร รวมทั้งเรื่องราวของการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสน พุทธศักราช ๒๕๕๘

ขอขอบคุณคณะกรรมการอำนวยการ และคณะทำงานจัดทำหนังสือเล่มนี้ทุกท่าน ที่ช่วยกันเสียสละทำงานกันอย่าง เต็มความสามารถ โดยเฉพาะท่านพัฒนเดช ศรีจันทร์ อดีตรองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ประธานคณะกรรมการ อำนวยการจัดทำหนังสือ ซึ่งท่านเพิ่งเกษียณอายุราชการ ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ เอาใจใส่ ติดตาม และอำนวยการ ให้ความช่วยเหลือแก่คณะทำงานเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณท่านอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ขอกราบขอบคุณพระคุณเจ้า พระเทพสิทธิโสภณ เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร พระราชโมลี เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร พระเทพญาณวิศิษฐ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร พระเทพวรมุณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม และพระเดชพระคุณเจ้าอาวาส วัดอื่นๆ ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งอำนวยความสะดวกแก่คณะทำงานตลอดระยะเวลา ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม

ท้ายสุดนี้คณะทำงานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “พระพุทธรองค์แสน สตสหัสสปฏิมาอนุสรณ์” คงเกิดคุณประโยชน์ ทางวิชาการ แก่ท่านผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสกลนคร อันเป็น “รากเหง้า ทางวัฒนธรรม” ที่สำคัญในการก่อให้เกิด “สำนึกร่วมของท้องถิ่น” และการสร้าง “ความรักสามัคคี” ในชุมชนท้องถิ่น อย่างยั่งยืนต่อไป

ดร.สพลันต์ เพชรคำ

ผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

บรรณาธิการ

สารบัญ

คำปรารภ	ก
คำนำ	ค
บทที่ ๑ โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสกลนครกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์	ด
๑. สกลนครสมัยก่อนประวัติศาสตร์	๔
๒. สกลนครสมัยประวัติศาสตร์	๗
๒.๑ ยุควัฒนธรรมทวารวดี	๗
๒.๒ ยุควัฒนธรรมขอม	๙
๒.๓ ยุควัฒนธรรมล้านช้าง	๑๓
๒.๔ ยุคธนบุรี-รัตนโกสินทร์	๑๔
๓. สกลนครในตำนานอูรังคินิทาน	๑๗
๔. ชื่อบ้านนามเมืองสกลนคร	๑๙
๔.๑ เมืองหนองหานหลวง	๑๙
๔.๒ เมืองเชียงใหม่หนองหาน	๑๙
๔.๓ เมืองสกลทวาปี	๑๙
๔.๔ เมืองสกลนคร	๑๙
๕. ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของสกลนคร	๒๐
๕.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว	๒๐
๕.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท	๒๐
๕.๓ กลุ่มชาติพันธุ์ไทญ้อ	๒๒
๕.๔ กลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้	๒๒
๕.๕ กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย	๒๔
๕.๖ กลุ่มชาติพันธุ์ไทกะเลิง	๒๔
๕.๗ กลุ่มชาวไทยจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน	๒๔
๕.๘ กลุ่มชาวไทยญวน หรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม	๒๕
สรุป	๒๗

บทที่ ๒ ประวัติวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร	๒๙
๑. สถานะและที่ตั้งของวัด	๓๒
๒. อาณาเขตของวัด	๓๒
๓. ประวัติและความเป็นมา	๓๒
๓.๑ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระธานี (อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์) เจ้าเมืองสกลทวาปี (พุทธศักราช ๒๓๒๙-ประมาณพุทธศักราช ๒๓๗๐)	๓๒
๓.๒ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระยาประเทศธานี (คำ) (พุทธศักราช ๒๓๘๑-๒๔๑๙)	๓๓
๓.๓ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระยาประเทศธานี (ปิด) (พุทธศักราช ๒๔๒๑-๒๔๒๗)	๓๓
๓.๔ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) (พุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๔๖๖)	๓๓
๔. นามและสร้อยนามของวัดพระธาตุเชิงชุม	๓๕
๕. ลำดับเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร	๓๖
๕.๑ พระครูหลักคำ (ราวพุทธศักราช ๒๓๒๙-ไม่ปรากฏ)	๓๖
๕.๒ พระครูชิน	๓๖
๕.๓ พระครูเหิม	๓๖
๕.๔ พระครูเลื้อ	๓๖
๕.๕ พระครูสอน	๓๖
๕.๖ พระครูพรหมมา	๓๖
๕.๗ พระครูแพง	๓๖
๕.๘ พระครูหลักคำ (พน) (พุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๔๕๓)	๓๖
๕.๙ พระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ (บุตดี ปญญาวุฑฒ)	๓๗
(พุทธศักราช ๒๔๕๓-๒๔๖๖)	
๕.๑๐ พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาห (ธรรม ธรรมโชโต)	๓๗
(พุทธศักราช ๒๔๖๖-๒๔๗๙)	
๕.๑๑ พระเทพวิมลเมธี (วันดี สิริวัฒนโณ) (พุทธศักราช ๒๔๗๙-๒๕๒๙)	๓๘
๕.๑๒ พระราชวิมลเมธี (ศรีคำ อภิสุทฺธ) (พุทธศักราช ๒๕๓๐-๒๕๓๖)	๓๙
๕.๑๓ พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง โสมสโก) (พุทธศักราช ๒๕๓๖-๒๕๕๒)	๔๑
๕.๑๔ พระเทพสิทธิโสภณ (สุรสิทธิ์ กิตติโสภณ) (พุทธศักราช ๒๕๕๒-ปัจจุบัน)	๔๒

๖. ปุชนิยสถานและเสนาสนะสำคัญ	๔๕
๖.๑ พระธาตุเชิงชุม	๔๖
๖.๒ พระวิหาร	๕๕
๖.๓ อุโบสถหลังเก่า (สิม)	๖๐
๖.๔ พระอุโบสถหลังปัจจุบัน	๖๒
๖.๕ วิหารคด	๖๕
๖.๖ ศาลาอเนกประสงค์ หรือศาลาการเปรียญ (หอแจก)	๖๖
๖.๗ หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด (หอสมุดพุทธศาสนิกชน)	๖๙
๖.๘ หอระฆัง (หอระฆังเวียดนามอนุสรณ์)	๗๓
๖.๙ หอระฆังบูรพาจารย์	๗๕
๖.๑๐ โรงเรียนพระปริยัติธรรม	๗๖
๖.๑๑ บ่อน้ำโบราณ	๗๘
สรุป	๗๙

บทที่ ๓ พระองค์แสน : ความหมาย ที่มา และคติการสร้างในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง	๘๑
๑. ความหมาย ที่มา และคติการสร้างพระพุทธรูปในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง	๘๔
๒. พระองค์ดี้อ พระองค์แสน พระองค์หมื่น	๘๗
๓. ความสำคัญ และคติการสร้าง “พระองค์แสน” ในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง	๘๘
๔. พระองค์แสน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	๙๐
๔.๑ พระองค์แสนเมืองเซะ วัดแสนไซ เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน	๙๐
๔.๒ พระแสน (พระองค์แสน) วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก	๙๔
๔.๓ พระองค์แสน (วัดธาตุฝุ่น) วัดธาตุฝุ่นสันติธรรมวนาราม บ้านวัดธาตุ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก	๑๐๓
๔.๔ พระองค์แสน (บ้านสะเคะ) วัดองค์แสนสุขาราม บ้านสะเคะ เมืองไซเสดถา แขวงอัตตะปือ	๑๐๖
๕. พระองค์แสน ในราชอาณาจักรไทย	๑๐๘
๕.๑ พระองค์แสนวัดพระธาตุพนม (พระองค์แสนศาลดา) วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม	๑๐๘
๕.๒ พระองค์แสนวัดปทุมวนาราม วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร	๑๑๒

๕.๓ พระองค์แสนวัดหงส์รัตนาราม วัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร	๑๑๗
๕.๔ พระองค์แสนวัดพระธาตุเรณู (พระองค์แสนวัดกลาง) วัดพระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม	๑๒๒
๕.๕ พระองค์แสนบ้านพิมาน วัดศรีชมชื่น บ้านพิมาน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม	๑๒๕
๕.๖ พระองค์แสนวัดบ้านพะเนา วัดบ้านพะเนา บ้านพะเนา ตำบลห้วยยาง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร	๑๒๗
๕.๗ พระองค์แสนน้อยบ้านนายอ วัดบ้านนายอ บ้านนายอ ตำบลวังด่อน อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร	๑๓๐
๕.๘ พระองค์แสนวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร	๑๓๒

สรุป	๑๓๓
------	-----

บทที่ ๔ พระพุทธองค์แสน (หลวงพ่อบุญรอดแสน) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร	๑๓๕
--	------------

๑. พระพุทธองค์แสน (พระองค์แสน)	๑๓๗
๒. พระองค์แสน (วัดธาตุเชิงชุม)	๑๔๗
๓. พระองค์แสน (พุทธคักราช ๒๓๖๐)	๑๖๐
๔. พระองค์แสน (พุทธคักราช ๒๓๘๑)	๑๖๓

สรุป	๑๖๗
------	-----

บทที่ ๕ การบูรณะพระพุทธองค์แสน พุทธคักราช ๒๕๕๘	๑๖๙
---	------------

๑. การบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธองค์แสน พุทธคักราช ๒๕๕๘	๑๗๑
๑.๑ การเตรียมการก่อนการดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธองค์แสน พุทธคักราช ๒๕๕๘	๑๗๒
๑.๒ การดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธองค์แสน พุทธคักราช ๒๕๕๘	๑๗๙

สรุป	๑๘๙
------	-----

บรรณานุกรม	๑๙๐
-------------------	------------

ภาคผนวก	๑๙๓
----------------	------------

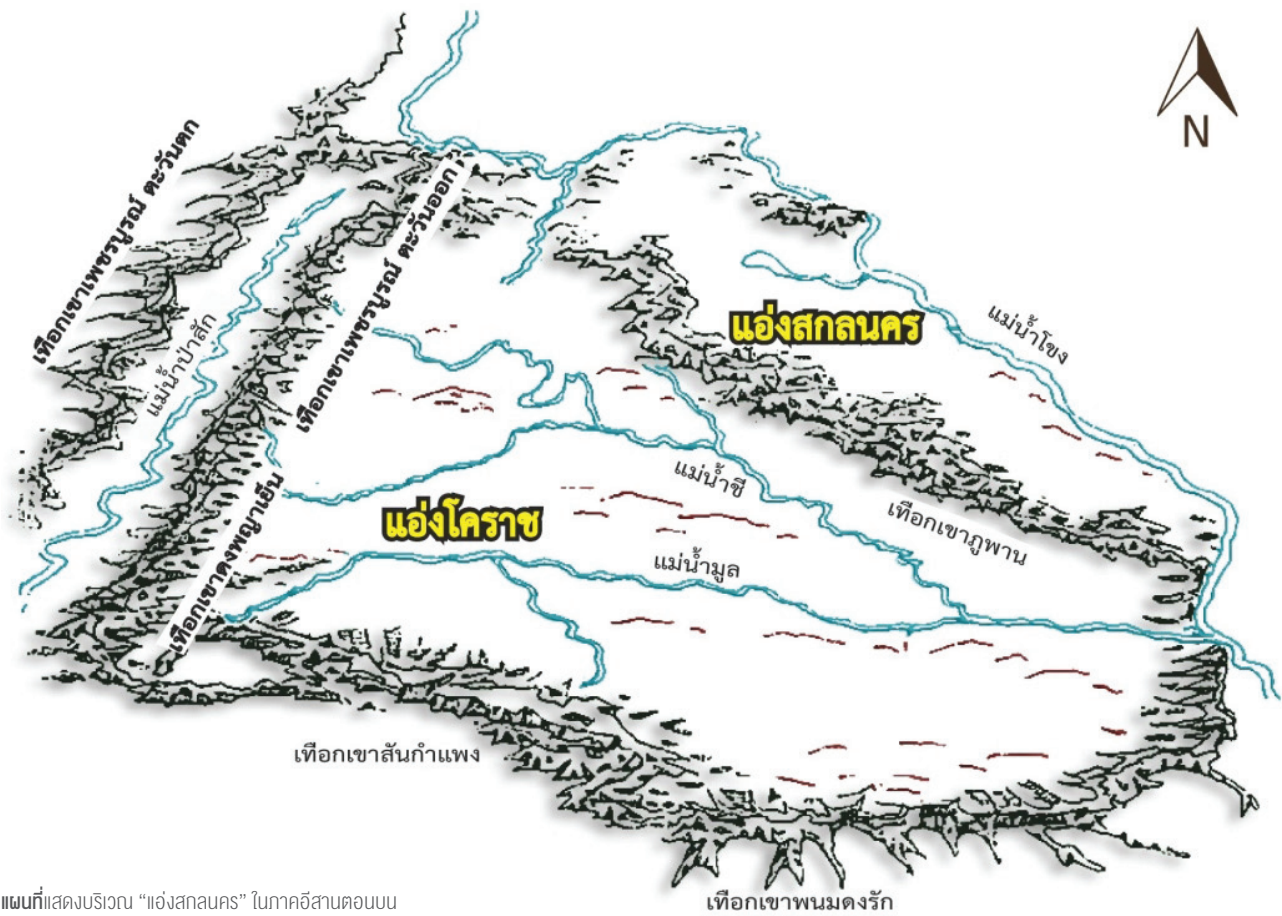

โบราณคดีและประวัติศาสตร์ เมืองสกลนคร กับความหลากหลายทางชาติพันธุ์

สกลนคร เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนหรือบริเวณ “แอ่งสกลนคร” (Sakon Nakhon Basin) ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติของเทือกเขาภูพาน และหนองหาน^๑ อีกทั้งยังมีลำน้ำหลายสายไหลลงสู่แม่น้ำโขง อาทิ ลำน้ำสงครามและลำน้ำก่ำ จนเกิดระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติ “ป่าบุ่งป่าทาม” ทำให้สกลนครมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ จนเกิดการอพยพเข้ามาของผู้คนจากหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ กลายเป็น “เขตสะสมทางวัฒนธรรม”^๒ ดังปรากฏร่องรอยหลักฐานการตั้งถิ่นฐานอาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และการรับเอาอิทธิพลทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม ในยุคทวารวดี ขอม ล้านช้างและรัตนโกสินทร์ตามลำดับ นอกจากนี้ยังประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่นเดิมถึง ๖ กลุ่ม ได้แก่ ไทลาว ไทญ้อ ไทโย้ย ไทโส้ ไทกะเลิง และผู้ไทหรือภูไท กระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกับชาวจีนและชาวเวียดนามที่อพยพมาภายหลัง สกลนครจึงมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีในปัจจุบัน

^๑ มีข้อถกเถียงเกี่ยวกับการเขียนคำว่า “หนองหาร” หรือ “หนองหาน” ว่าที่ถูกต้องควรสะกดด้วย “ร” หรือ “น” ในพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ให้ความหมายของคำว่า “หาร” หมายถึง แบ่งส่วนเท่า ๆ กัน และหมายถึง สิ่งที่เขาไปได้, การนำไป, การถือเอา มักใช้เป็นส่วนท้ายสมาส เช่น บริหาร, อวหาร เป็นต้น ส่วนคำว่า “หาน” พบในคำว่า “ละหาน” (เทียบเขมร) หมายถึง ห้วงน้ำ ส่วนคำว่า “ละหาร” (เทียบมลายูว่า Lahar) หมายถึง ห้วงน้ำเช่นกัน ในหนังสือเล่มนี้ใช้คำว่า “หนองหาน” เนื่องจากตรงกับความหมายหนองน้ำ และตรงกับข้อความในศิลาจารึกพระมหากษัตริย์พญาลิไทที่วัดบ้านท่าวัด อำเภอเมืองสกลนคร โดยเรียกชื่อเดิมของเมืองสกลนครว่า “เมืองเชียงใหม่หนองหาน”

^๒ สพลันต์ เพชรคำ. “หนองหานหลวง จากเมืองขอม...เชียงใหม่หนองหาน สู่เมืองสกลนคร” ทางอีสาน, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๙ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖), หน้า ๒๔

แผนที่แสดงบริเวณ “เมืองสุพรรณ” ในภาคอีสานตอนบน

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุพรรณ

๑. สกลนครสมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานแหล่งโบราณคดีในเขตจังหวัดสกลนคร พบว่า บริเวณเทือกเขาภูพานมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ กระจายอยู่ตามบริเวณใกล้ๆ กับลำน้ำสงครามกับลำน้ำยาม ในเขตพื้นที่อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอพังโคน อำเภอดงเจริญ อำเภอวาริชภูมิและอำเภอกุสุมาลย์ และพบว่า ๕๐ กว่าแห่งมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในรูปแบบของ “สังคมเกษตรกรรม”

พบภาชนะเครื่องปั้นดินเผาเขียนสีและเครื่องมือโลหะ เรียกรวมยุคสมัยเดียวกันกับ “วัฒนธรรมบ้านเชียง”^๓ อีกทั้งยังพบแหล่งศิลปะถ้ำในบริเวณเทือกเขาภูพาน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและพิธีกรรมของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ภาพเขียนสีผาผกหวาน บ้านภูตะคาม ตำบลท่าศิลา อำเภอส่องดาว ภาพสลักถ้ำภูผาจันทร์ ตำบลกกปลาซิว อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

^๓ กรมศิลปากร. สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด. ร้อยรอยเก่าสกลนคร. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๕, หน้า ๔

ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องมือโลหะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ลักษณะต่าง ๆ พบตามแหล่งโบราณคดี ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาพสลักหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ณ ภูผายนต์ ตำบลกกปลาซิว
อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร จำหลักรูปคน สัตว์และลายเรขาคณิต
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ณ ภูผากหวาน บ้านภูตะคาม ตำบลท่าศิลา
อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร เขียนภาพกลุ่มบุคคลร้ายรำลึกภัยกำลังประกอบพิธีกรรม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระพุทธรูปหินทราย ปางสมาธิ ศิลปะทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ พบที่ วัดมหาพรหมโพธิราช บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๒. สกลนครสมัยประวัติศาสตร์

๒.๑ ยุควัฒนธรรมทวารวดี

เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยประวัติศาสตร์ ดินแดนในจังหวัดสกลนครมีพัฒนาการต่อเนื่อง ด้วยการรับเอาอิทธิพลของพุทธศาสนาสมัย “วัฒนธรรมทวารวดี” เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ พบการก่อสร้างสถาปัตยกรรมและรูปเคารพ ได้แก่ ใบเสมาหิน พระพุทธรูป อาทิเช่น ใบเสมาหินที่วัดพระธาตุเชิงชุม หรือเนินใบเสมาหินทรายกลุ่มใหญ่ที่สุดอยู่ในวัดกลางศรีเชียงใหม่ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ลักษณะของการปักใบเสมาหินเป็นคูล้อมรอบ ๘ ทิศ จำนวน ๘ คู่ อีกทั้งยังพบพระพุทธรูปหินทรายปางสมาธิ ศิลปะทวารวดี ปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่วัดมหาพรหมโพธิราช บ้านท่าวัด และภายในคูหาองค์พระธาตุเชิงชุม

กลุ่มใบเสมาหินทราย ศิลปะทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖
พบที่ วัดกลางศรีเชียงใหม่ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระพุทธรูปหินทราย ปางสมาธิ ศิลปะทวารวดี
อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ พบภายในคูหาองค์พระธาตุเชิงชุม
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๒.๒ ยุควัฒนธรรมขอม

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ อิทธิพลวัฒนธรรมขอมเริ่มแพร่กระจายเข้ามาในภาคอีสาน โดยเฉพาะบริเวณอีสานตอนล่างหรือบริเวณ “แอ่งโคราช” (Khorat Basin) ทางด้านทิศใต้ของเทือกเขาภูพานและแพร่กระจายมาสู่พื้นที่เมืองสกลนครผ่านทางลำน้ำโขง นับว่าเป็นช่วงเวลา ที่วัฒนธรรมขอมเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีการพบโบราณสถาน “ปราสาทหิน” อันเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมสำคัญของวัฒนธรรมขอมจำนวนมากถึง ๕ แห่ง และพบมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน ตอนบน ประกอบด้วย ปราสาททองคำในพระธาตุเชิงชุม

พระธาตุเชิงชุม

ตั้งอยู่ ณ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดศิลปะล้านช้าง ก่ออิฐถือปูน สร้างครอบทับปราสาทขอมองค์เดิม ภายในมีวัสดุ โครงสร้างหลักเป็นศิลาแลง เสาก่อรูปประตูเป็นหินทราย พบจารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร ที่กรอบประตูทางเข้าสู่อุโมงค์ ด้านทิศตะวันออกกล่าวถึง การแบ่งเขตการปกครองที่ดินแก่หัวหน้าหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้าน และการถือปนา ทาส สัตว์เลี้ยง พืช ที่นา

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระธาตุ^๔ ปราสาท ดุม ปราสาทภูเพ็ก ปราสาทหินบ้านพันนา และปราสาทนารายณ์เจงเวง ซึ่งเป็นปราสาทหินที่มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมขอมค่อนข้างสมบูรณ์ โดยองค์ปราสาทมีฐานล่างสุดก่อด้วยหินศิลาแลง (Laterite) ส่วนองค์ปราสาทก่อด้วยหินทราย และมีการสลักลวดลายตามหน้าบันกับทับหลัง นอกจากนี้ยังพบ “สะพานขอม” เป็นสะพานโบราณเพียงแห่งเดียวที่ค้นพบในประเทศไทย ในปัจจุบัน สะพานขอมก่อด้วยหินศิลาแลง ด้านบนทำเป็นพื้นเรียบ ยกขอบศิลาแลงเป็นคันขึ้นมาทั้งสองข้าง สะพานแห่งนี้คงใช้ประโยชน์สำหรับข้ามลำน้ำสาขาห้วยโงงที่ไหลลงหนองหาน

^๔ ภายหลังจากการรับเอาอิทธิพลลักษณะศิลปะสถาปัตยกรรมของอาณาจักร “ล้านช้าง” ทำให้บุคคลทั่วไปเรียกชื่อโบราณสถานในแบบวัฒนธรรมขอมจาก “ปราสาท” ว่า “พระธาตุ”

พระธาตุนารายณ์เจงเวง หรือปราสาทนารายณ์เจงเวง ตั้งอยู่ ณ วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลักษณะเป็นปราสาทก่อด้วยหินทราย ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง หันหน้าทางทิศตะวันออก ตามตำนานพื้นถิ่นกล่าวว่า สร้างขึ้นพร้อมกับพระธาตูปะทึง โดยฝ่ายหญิงชาวเมืองหนองหานหลวง มีนางนารายณ์เจงเวง ชายาของพญาสุวรรณภิงคาร เป็นผู้นำ

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระธาตูปะทึง หรือปราสาทปะทึง ตั้งอยู่ ณ วัดธาตูปะทึง ตำบลนาหว้าบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตัวปราสาทตั้งอยู่บนภูเข็ก ลักษณะเป็นปราสาทก่อด้วยหินทรายขนาดใหญ่ หันหน้าทางทิศตะวันออก ตามตำนานพื้นถิ่นกล่าวว่า สร้างขึ้นพร้อมกับปราสาทนารายณ์เจงเวง เพื่อประดิษฐานพระอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้า โดยฝ่ายชายชาวเมืองหนองหานหลวง มีพญาสุวรรณภิงคาร เจ้าเมืองหนองหานหลวง เป็นผู้นำแต่สร้างไม่สำเร็จ

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระธาตุดุม หรือปราสาทดุม ตั้งอยู่ ณ วัดธาตุดุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลักษณะเป็นปราสาทอิฐ ๓ หลัง แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงหลังเดียว ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง ในแนวทิศเหนือ-ใต้ มีคูน้ำล้อมรอบ (บาราย) ตามตำนานพื้นถิ่นเชื่อว่า เป็นสถานที่สร้างครอบลูกดุมจิวรของพระพุทธเจ้า

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาพถ่ายสระพานหินหรือสระพานจอม เมื่อคราวพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสด็จสำรวจเส้นทางที่จะทำทางรถไฟในมณฑลอุดร เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕

ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

สระพานหิน หรือสระพานจอม มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ตั้งอยู่นอกเมืองทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๒
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ปราสาทหินบ้านพันนา ตั้งอยู่ ณ บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถานประจำไรศอยศาล (โรงพยาบาล) ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตัวปราสาทก่อด้วยหินศิลาแลงเป็นวัสดุหลัก หันหน้าทางทิศตะวันออก

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองสกลนคร เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘ แสดงคูน้ำคันดินล้อมรอบเมืองสกลนคร
ภาพ : กรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย

ดังนั้นสกลนครจึงได้ชื่อว่า “เมืองขอม” มาแต่อดีต และที่สำคัญอีกประการคือ “เมืองโบราณสกลนคร” มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในเรื่อง การจัดการระบบน้ำในอดีตเพื่อหล่อเลี้ยงชุมชนและการป้องกันเมือง เมืองโบราณแห่งนี้มีกำแพงคูเมืองที่มีรูปแบบเป็นเส้นตรงมุมเหลี่ยมแนวตั้งฉาก ขนาดใกล้เคียงกัน คล้ายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อมรอบบริเวณภายในเมืองขนาด ๑,๓๕๐x๑,๕๐๐ เมตร^๕ มีระยะกำแพงคูเมืองกว้างกว่า ๑๐๐ เมตร แตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศใช้ประโยชน์ ในการป้องกันเมืองและมีช่องทางน้ำเชื่อมต่อกับหนองหาน แสดงถึงการใช้ประโยชน์ในการคมนาคม รวมทั้งเรื่อง ระบบชลประทานเพื่อหล่อเลี้ยงชุมชน การแสดงขอบเขต เมืองและการป้องกันเมืองจากการรุกรานภายนอก ภายใน กำแพงคูเมืองโบราณมี “บาราย” หรือสระน้ำโบราณ ขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า “สระพังทอง” มีลักษณะเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ใช้เพื่อ การสาธารณูปโภคแก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในตัวเมือง

๒.๓ ยุควัฒนธรรมล้านช้าง

ภายหลังอาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลงในช่วงปลาย พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมขอม ถูกวัฒนธรรมล้านช้างเจริญขึ้นมาสมทบแทน ด้วยการขยาย ดินแดนเข้ามาครอบคลุมภาคอีสานในแถบแม่น้ำโขง โดยเฉพาะช่วงสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ย้าย เมืองหลวงจากเมืองหลวงพระบางมายังกรุงเวียงจันทน์ พร้อมกับโปรดเกล้าฯ ให้มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก หลักฐานสำคัญที่แสดง ให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมล้านช้างในเมืองสกลนครคือ “ศิลาจารึกบ้านท่าวัด” หรือจารึก “พระมหาพรหมโพธิสัตว์” กล่าวถึง การอุทิศที่ดิน ไร่นา ผู้คน และการกำหนดเขต อภัยทานของสมเด็จพระบรมพิตร พระมหาธรรมราชาตนชื่อ พระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ ให้กับ “วัดกลางเชียงใหม่

หนองหาน” เมื่อจุลศักราช ๙๙๘ ตรงกับพุทธศักราช ๒๑๗๔ เป็นการพระราชทาน “เขตวิสุงคามสีมา” สร้างวัดขึ้นใน พระพุทธศาสนาเพื่ออุทิศผลบุญแด่สมเด็จพระโพธิสารราชเจ้า รวมทั้งสมเด็จพระปู่ ยา ตา ยาย และวงศ์คณาญาติ จารึกชิ้นนี้ ยังกล่าวถึงชื่อเมืองว่า “เมืองเชียงใหม่หนองหาน”

จารึกพระมหาพรหมโพธิสัตว์ กล่าวถึงพระมหาพรหมโพธิสัตว์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้กำหนดเขตที่ให้อภัยชีวิตแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง จารึกมีอยู่ ๒ ด้าน ก่อนล่องหักหายไป พบที่วัดมหาพรหมโพธิราช บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จากจารึกบ้านท่าวัดนี้เองจึงมีปรากฏชื่อเมืองว่า “เมืองเชียงใหม่หนองหาน” ขึ้นมา พร้อมกับการสร้างบ้าน แปรเมืองและดัดแปลงศาสนสถานต่างๆ จากวัฒนธรรม ของขอมเป็นวัฒนธรรมตามแบบ “ศิลปะล้านช้าง” หลายแห่ง เช่น การก่อสร้างสถาปัตยกรรมทรง “ธาตุเจดีย์” ครอบทับ ปราสาทหินที่องค์พระธาตุเชิงชุม รวมทั้งการปรับเปลี่ยน เรียกชื่อปราสาทต่างๆ เป็นพระธาตุ เช่น พระธาตุดุม พระธาตุนารายณ์เจงเวง หรือบางครั้งอาจเรียกผสมปนเปกัน เช่น พระธาตุปราสาทนารายณ์เจงเวงหรือปราสาทพระธาตุ ภูเพ็ก ปรากฏเป็นหลักฐานสืบมาจนถึงปัจจุบัน

^๕ กรมศิลปากร. สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด. ร้อยรอยเก่าสกลนคร. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๕, หน้า ๑๐๑

๒.๔ ยุคธนบุรี-รัตนโกสินทร์

ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เมื่ออำนาจอาณาจักรล้านช้างเริ่มอ่อนแอลง โดยเฉพาะในสมัยธนบุรี สยามเกิดความขัดแย้งกับเวียงจันทน์ด้วยเหตุผลหลายประการ จึงส่งกองทัพขึ้นมารบได้สำเร็จในปีพุทธศักราช ๒๓๒๒ ทำให้นครเวียงจันทน์ตกเป็นประเทศราชของสยาม และมีการกวาดต้อนผู้คนเป็นจำนวนมากเข้ามายังดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ พร้อมด้วยครอบครัวไพร่พลตัวเลกมาเป็น “ข้าพระธาตุ” ตั้งรักษาพระธาตุเชิงชุม ณ ตำบลธาตุเชิงชุม และหมู่บ้านอื่นๆ บริเวณใกล้เคียงอยู่หลายตำบล ต่อมาทรงพระดำริเห็นว่า ตำบลธาตุเชิงชุมและตำบลอื่นๆ มีผู้คนหนาแน่นพอควรตั้งเป็นเมืองใหญ่และเพื่อสะดวกแก่การปกครองได้แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านธาตุเชิงชุมเป็นเมืองสกลทวาปี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๙ จึงตั้งให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ เป็นพระธานีเจ้าเมืองสกลทวาปีคนแรก^๖

ครั้นล่วงมาในแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ พุทธศักราช ๒๓๖๙ เกิดสงครามระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ เจ้าเมืองสกลทวาปีไม่ได้เตรียมกำลังป้องกันบ้านเมือง เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ครั้งเป็นพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพมาตรวจราชการเห็นว่า เจ้าเมืองกรมการไม่เอาใจใส่ต่อราชการบ้านเมืองปล่อยให้ข้าศึกล่วงล้ำเข้าไปได้โดยง่ายดาย เป็นการขัดขวางอำนาจอาญาศึก จึงสั่งให้เอาตัวพระธานีเจ้าเมืองสกลทวาปี ไปประหารชีวิตที่หนองทรายขาว แล้วกวาดต้อนครอบครัวไพร่พลเมืองสกลทวาปีไปอยู่ที่เมืองกบินทร์บุรีบ้าง เมืองประจันตคามบ้าง เป็นอันมากสืบต่อลูกหลานมาจนทุกวันนี้ ยังให้คงเหลือผู้คนเพื่อรักษาพระธาตุเชิงชุม แต่พวกเพี้ยศรีคอนชุม ตำบลธาตุเชิงชุมตำบลหนึ่งกับบ้านหนองเหียน บ้านจานเพี้ย

บ้านอ้อมแก้ว บ้านธาตุนาเวง บ้านพาน บ้านนาดี บ้านวังยาง บ้านผ้าขาว และบ้านพรรณา รวม ๑๐ ตำบล พอให้เป็นข้าปฏิบัติพระธาตุเชิงชุมเท่านั้น แล้วสั่งให้ราชวงศ์เมืองกาฬสินธุ์ (ไม่ปรากฏนามเดิม) มาเป็นผู้รักษาราชการเมืองสกลทวาปี ในระหว่างที่ยังไม่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ใดเป็นเจ้าเมือง^๗

ครั้นต่อมาพุทธศักราช ๒๓๗๘ อุปฮาด (คำสาย) ราชวงศ์ (คำ) ท้าวอิน เมืองมะหาไซ ได้พาบ่าวไพร่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โปรดเกล้าฯ ให้ราชวงศ์ (คำ) ท้าวอิน ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสกลทวาปีสืบไป และภายหลังได้ข้ามแม่น้ำโขงไปเกลี้ยกล่อมกวาดต้อนครอบครัวเมืองมะหาไซ มารวมอยู่ที่เมืองสกลทวาปีเป็นอันมาก ครั้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑ ได้มีใบบอกตั้งให้ราชวงศ์ (คำ) เป็นพระยาประเทศธานี เจ้าเมือง ราชวงศ์เมืองกาฬสินธุ์ (ลาว) เป็นอุปฮาด ท้าวอิน เป็นราชวงศ์ และราชบุตร (ต่าง) เมืองกาฬสินธุ์เป็นราชบุตร พร้อมกับเปลี่ยนนามเมืองจาก “เมืองสกลทวาปี” เป็น “เมืองสกลนคร” ต่อมาอุปฮาด (ลาว) รับราชการได้ ๑๓ ปี ก็ถึงแก่กรรม ราชบุตร (ต่าง) พาครอบครัวกลับไปอยู่เมืองกาฬสินธุ์ ในรัชสมัยแผ่นดินล้านเกล้ารัชกาลที่ ๓ มีการอพยพผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์จากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาอยู่ฝั่งขวาเป็นจำนวนมาก อาทิ กลุ่มของชาวผู้ไทหรือภูไท นำโดยท้าวโฮงกลาง บุตรเจ้าเมืองวัง และชาวข่ากระโซ่ (ไทไล่) นำโดยเพี้ยเมืองสูง ได้พาครอบครัวบ่าวไพร่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นอันมาก ต่อมาพุทธศักราช ๒๓๘๗ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวโฮงกลางเป็น “พระเสนานรงค์” ยกบ้านพานพร้าวเป็น “เมืองพรรณานิคม” และโปรดเกล้าฯ ให้เพี้ยเมืองสูงเป็น “หลวงอรัญอาสา” ยกบ้านกุดขามานเป็น “เมืองกุสุมาลย์มณฑล”

^๖ เดิม วิชาญพจนกิจ. “บทที่ ๑๐ เมืองสกลนคร”, “ประวัติเมืองสกลนครยุคที่ ๒”, ประวัติศาสตร์อีสาน, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๕๗, หน้า ๒๕๐

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐

นอกจากนี้ในรัชสมัยแผ่นดินของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๔ ยังมีการจัดตั้งเมืองต่างๆ ขึ้น ในช่วงระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๐๐ ถึงปีพุทธศักราช ๒๔๐๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยก “บ้านกุดลิง” เป็น “เมืองวานรนิวาส” ให้นายจรรย์คำ เป็น “หลวงประจักษ์ภูธรรักษา” ขึ้นต่อเมืองยโสธร ภายหลังกลับมาขึ้นเมืองสกลนคร โปรดเกล้าฯ ยก “บ้านม่วงริมยวม” เป็น “อากาศอำนวย” ให้เพี้ยติ้วซ้อย เป็น “หลวงผลานุกุล” ขึ้นต่อเมืองนครพนม ภายหลังกลับมาขึ้นเมืองสกลนคร โปรดเกล้าฯ ยก “บ้านโพวา” ริมน้ำเซบั้งไฟเป็น “เมืองภูวดลสว่าง” ให้ราชบุตร (เหม็น) เป็น “พระภูวดลบริรักษ์” เพื่อให้เป็นหน้าด่านป้องกันทัพญวน (เวียดนาม) รุกล้ำเข้ามาในราชอาณาจักร ในปีเดียวกันนี้โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวเทพกษยา ท้าวหน้าไทย์ย เป็น “พระสิทธิศักดิ์ประสิทธิ์” ยก “บ้านโพหนองหาดยาว” ริมน้ำปลาหาง แขวงเมืองสกลนครเป็น “เมืองสว่างแดนดิน”

ในรัชสมัยแผ่นดินล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ หลังจากพระยาประเทศธานี (คำ) ถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ราชวงศ์ (ปิด) เป็นพระยาประเทศธานี (ปิด) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองที่ว่างลง จนมาถึงสมัยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เป็นเจ้าเมืองต่อจากพระยาประเทศธานี (ปิด) และในปีพุทธศักราช ๒๔๓๓ เป็นต้นมา เมืองสกลนคร และหัวเมืองต่างๆ เริ่มมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างมาก อาทิ มีการยกเลิกตำแหน่งการปกครองแบบอาญา ๔ และทรงโปรดเกล้าฯ จัดระบอบการปกครองเทศาภิบาลขึ้น โดยจัดให้มีข้าหลวงกำกับการปกครองประจำหัวเมืองนั้นๆ และในพุทธศักราช ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุริยเดช-วิเศษฤทธิ์ (จาบ สุวรรณทัต) มาเป็นข้าหลวงเมืองสกลนคร

พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) พรหมลัชา ณ สกลนคร)
ผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

คนแรก ทำหน้าที่ให้คำแนะนำในระเบียบแบบแผนในการปกครองหัวเมืองให้พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เจ้าเมือง และดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง ตั้งแต่นั้นมา เมืองสกลนครจึงมีผู้ว่าราชการเมือง และผู้ว่าราชการจังหวัด ทำการปกครองสืบต่อมา

“ห้องวาง” ส่วนหนึ่งของจวนพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) ผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร ใช้เป็นสถานที่ปฎิภาาราชการเมือง
และจัดกิจกรรมต่างๆ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๙
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๓. สกลนครในตำนานอุรังคนิทาน

การเกิดขึ้นของเมืองสกลนครยังปรากฏในตำนานพงศาวดาร เมืองสกลนคร ฉบับพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ)^๙ ตอนที่ ๑ แยกวงศ์ตระกูลมาจากเมืองอินทปัฐที่นำมาจากตำนานอุรังคนิทานหรือตำนานพระธาตุพนมได้กล่าวว่า ขุนขอมซึ่งเป็นราชันดดา แห่งเจ้าเมืองอินทปัฐนครได้อพยพพาบ่าวไพร่ราษฎรของตนมาสร้างบ้านเมืองริมหนองหานหลวง บริเวณท่านางอาบ^๙ ขนานนามว่า “เมืองหนองหานหลวง” ขุนขอมได้เป็นเจ้าเมืองขึ้นกับเมืองอินทปัฐนคร มีราชบุตรชื่อ “สุรอุทกกุมาร” เมื่อสุรอุทกกุมารประสูติมีสิ่งมหัศจรรย์เกิดพร้อมในวันนั้น ๒ ประการ คือ ถือพระขรรค์กำเนิดออกมาด้วยและเกิดน้ำพุขึ้น

เมื่อพระชนมายุ ๑๕ พรรษา ขุนขอมผู้เป็นบิดาก็ถึงแก่พิราลัย เหล่าข้าราชการเสนาอำมาตย์ จึงพร้อมกันอัญเชิญขึ้นบ้านเมืองแทนบิดาเป็น “พญาสุรอุทก” ต่อมาพญาสุรอุทกมีโอรส ๒ องค์คือ “เจ้าภิงคาร” และ “เจ้าคำแดง” วันหนึ่งพญาสุรอุทกได้พาไพร่พลออกตรวจเขตแดนจนถึงปากน้ำมูลนที ซึ่งต่อแดนกับเมืองอินทปัฐนครเสนาข้าราชการได้ทูลว่า ดินแดนนี้ขุนขอมผู้เป็นบิดาและเจ้าเมืองอินทปัฐนครได้มอบให้ “ธมฺมุลนาถ” เป็นผู้ปกป้องรักษาไว้ พญาสุรอุทกทราบดังนั้นก็ริ้วว่า เหตุใดจึงมอบให้เดรัจฉานดูแล จึงประสงค์แสดงอำนาจและอิทธิฤทธิ์โดยชักพระขรรค์ไต่ไปบนผืนน้ำ ธมฺมุลนาถเห็นดังนั้นก็โกรธเป็นกำลังจึงแสดงฤทธิ์บ้าง เมื่อแสดงฤทธิ์ต่างๆ แล้วก็แยกจากไป แต่ธมฺมุลนาถผูกใจเจ็บ จึงพาบริวารออกติดตามพญาสุรอุทกไปจนถึงเมืองหนองหานหลวง เนมิตตนและเหล่าบริวารเป็นฟานด่อน (อีแก้งเผือก) ชาวบริสุทธิเดินทางผ่านเมืองไปทางทุ่งโพธิ์สามต้น ชาวเมือง

ทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ พญาสุรอุทกจึงมีรับสั่งให้นายพรานทั้งหลายล้อมจับมาถวาย ถ้าจับเป็นไม่ได้ให้จับตาย นายพรานรับสั่งแล้วออกติดตาม บริวารของธมฺมุลนาถจึงกลับร่างหายไปเหลือเพียงธมฺมุลนาถตัวเดียวทำที่หลอกล่อนนายพรานไปจนถึงบ้านหนองบัวสร้าง ธมฺมุลนาถถูกยิงแต่เห็นว่าสู้กับมนุษย์ไม่มีฤทธิ์รู้สึกเสียเกียรติจึงถอดดวงจิตออกจากร่างฟานด่อน (อีแก้งเผือก) ที่ตนเนรมิตแล้วใช้อิทธิฤทธิ์ทำให้ฟานด่อน (อีแก้งเผือก) ตัวโตเท่าช้างสาร นายพรานไม่สามารถแบกหามไปได้จึงนำความไปกราบทูลพญาสุรอุทกจึงป่าวประกาศให้ราษฎรไปล่าเนื้อฟานด่อน (อีแก้งเผือก) มาบริโภค ฝ่ายธมฺมุลนาถยังไม่หายโกรธจึงรวมพลทำฤทธิ์มูกลงไปใต้บ้านหนองหานหลวงในช่วงตักตักธมฺมุลนาถกับเหล่าบริวารได้ขุดแผ่นดินเมืองให้ถล่มลงเป็นน้ำอันเดียวกับหนองหานหลวงแล้วตรงเข้าจับพญาสุรอุทกแล้วผูกบ่วงบาศลากลงแม่น้ำโขง เมื่อพญาสุรอุทกลื่นใจแล้วธมฺมุลนาถนำศพไปถวายเจ้าเมืองอินทปัฐซึ่งเป็นเชื้อสายวงศ์เดิม

น้ำพุธรรมชาติ พบภายในบริเวณคอนปู้ตา บ้านน้ำพุ ตำบลบ้านเป็นอำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร เชื่อกันว่าเป็นน้ำพุที่เกิดขึ้นในวัฏสงสารเจ้าสุรอุทก ตามตำนานอุรังคนิทาน
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

^๙ อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร). ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร, สกลนคร : สกลนครการพิมพ์, ๒๕๒๓, หน้า ๔-๑๐

^๙ ปัจจุบันตั้งอยู่ริมหนองหาน บ้านท่าศาลา ตำบลบ้านแป้น อำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร

ประติมากรรมหนองหานหลวง (ประตูเมืองสกลนคร) ภาพปูนดำ แสดงภาพพญาสुरอุก เจ้าเมืองหนองหานหลวง
ถูกชนวนขนาดผูกบ่วงบาศกลองน้ำโจงเกิดเป็นร่องน้ำ เรียก “น้ำกรรบ” หรือ “น้ำกำ” ในเวลาต่อมา
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ส่วนเมืองหนองหานหลวง เจ้าภิงคารและเจ้าคำแดง และชาวเมืองที่รู้สึกตัวก่อน จึงพาบริวารมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณ “ภูน้ำลอดเชิงชุม” เพราะเป็นชัยภูมิที่ดีและยังเป็นสถานที่ชุมนุมรอยพระพุทธรบาท เจ้าภิงคารผู้เป็นพี่ขึ้นครองเมืองได้นามว่า “พญาสุวรรณภิงคาร” ต่อมาอภิเษกกับ “นางนารายณ์เจงเวง” ธิดาเจ้ากรุงอินทปัฐนคร ส่วนเจ้าคำแดงเป็นผู้น้องไปครองเมืองหนองหานน้อยได้นามว่า “พญาคำแดง” เมื่อสิ้นพญาสุวรรณภิงคารอยู่มาปีหนึ่งเกิดทุพภิกขภัยฝนแล้งต่อกันถึง ๗ ปี ราษฎร

ไม่ได้ทำนาจนเกิดความอดอยากอดตัดขัดสนข้าวปลาอาหาร ราษฎรมารวมกันทำนาปีนาแข่งตามริมหนองหานไม่สู้ได้ผล พอแก่การเลี้ยงชีพโดยทั่วกัน อาศัยขุดเผือกมัน ขุดกลอยก็หมดไปเกิดไม่ทัน เหลือที่จะทนทานอยู่ได้ เจ้ากรมการเมืองชาติขอมที่อยู่ในเมืองหนองหานหลวงจึงพากันอพยพครอบครัวกลับไปยังเมืองอินทปัฐเสียหมด ชาวขอมไม่เหลืออยู่สักหมู่บ้าน ทำให้เมืองหนองหานหลวงกลายเป็นเมืองร้าง^{๑๐}

^{๑๐} อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (เงินคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร). ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร, สกลนคร : สกลนครการพิมพ์, ๒๕๒๓, หน้า ๑๐

๔. ชื่อบ้านนามเมืองสกลนคร

เรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นสกลนคร ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า ดินแดนแถบนี้มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย เกิดเป็นชุมชนและเจริญเติบโตเป็นบ้านเมืองรุ่งเรืองตามลำดับ เรียกได้ว่า เป็นเขตสะสมทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและหลากหลาย โดยมีลักษณะของสภาพพื้นที่และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่หมุนเวียนเปลี่ยนผ่านแต่ละยุคสมัย เป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้ชุมชนบริเวณนี้มีความสำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค

สกลนครจึงมีพัฒนาการของ “ชื่อบ้านนามเมือง” ปรากฏอยู่ในตำนานและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรสมัยต่างๆ ชื่อบ้านนามเมืองสกลนครในแต่ละสมัยจึงมีความสัมพันธ์กับน้ำหนองหาน อันเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวสกลนครมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล พัฒนาการของชื่อบ้านนามเมืองมีอยู่ ๔ ชื่อด้วยกัน ประกอบด้วย

๔.๑ เมืองหนองหานหลวง

เมืองหนองหานหลวง ปรากฏอยู่ในตำนานอูรังคินิทานว่าเป็นเมืองขอม ที่ตั้งเดิมจมอยู่ใต้ผืนน้ำหนองหานด้วยฤทธิ์ของธรมูลนาถ ต่อมาได้มาตั้งขึ้นใหม่ในบริเวณที่ตั้งเมืองสกลนครในปัจจุบัน นามเมือง “หนองหานหลวง” หมายถึง “เมืองแห่งหนองน้ำใหญ่อันอุดมสมบูรณ์” ประกอบด้วยคำว่า

“หนอง” อันแปลว่า ที่ลุ่มต่ำหรือแอ่งน้ำ

“หาน” (กร่อนมาจากคำว่า “ละหาน” ในภาษาเขมร) อันแปลว่า น้ำ

“หลวง” อันแปลว่า ใหญ่

๔.๒ เมืองเชียงใหม่หนองหาน

เมืองเชียงใหม่หนองหาน ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ สมัยอาณาจักรล้านช้าง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ มีการค้นพบในบริเวณบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร นามเมือง “เชียงใหม่หนองหาน” หมายถึง “เมืองใหม่อันเป็นอาณาเขตแห่งเมืองหนองหาน” ประกอบด้วยคำว่า

“เชียงใหม่” อันแปลว่า อาณาเขตแห่งเมือง

“หนองหาน” อันมาจาก ชื่อแหล่งน้ำหนองหาน

๔.๓ เมืองสกลทวาปี

เมืองสกลทวาปี ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยุครัตนโกสินทร์ เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านธาตุเชิงชุมขึ้นเป็น “เมืองสกลทวาปี” เมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๙ นามเมือง “สกลทวาปี” หมายถึง “เมืองแห่งหนองน้ำอันหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตทั้งมวล” ประกอบด้วยคำว่า

“สกล” อันแปลว่า ใหญ่, ทั้งหมดทั้งมวล

“ท” (ทะ) อันแปลว่า ผู้คน

“วาปี” อันแปลว่า หนองน้ำหรือบึง

๔.๔ เมืองสกลนคร

สกลนคร ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยุครัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนนามเมืองใหม่จากเมืองสกลทวาปีมาเป็น “เมืองสกลนคร” เมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑ และเป็นชื่อบ้านนามเมืองที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน ด้วยในยุคนั้นมีการกวาดต้อนผู้คนทางฝั่งขวาเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีการยกชุมชนเป็นเมืองในสมัยต่อมาหลายเมืองด้วยกัน โดยให้ขึ้นกับเมืองสกลนคร นามเมือง “สกลนคร” หมายถึง “เมืองแห่งเมืองทั้งมวล” ประกอบด้วยคำว่า

“สกล” อันแปลว่า ใหญ่, ทั้งหมดทั้งมวล

“นคร” อันแปลว่า เมือง

๕. ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของสกลนคร

คำว่า “ชาติพันธุ์” (Ethnics) เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มคนทั่วไป คำที่มีความหมายคล้ายๆ กันคือ เชื้อชาติ ชนชาติ เผ่าพันธุ์ เป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในความหมายกว้างๆ ว่า หมายถึง กลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่ในพื้นที่บริเวณหนึ่ง มีภาษา วิถีชีวิต จารีตประเพณีคล้ายคลึงกัน รวมทั้งอาจมีความสำนึกว่า เป็นคนที่มีสายโลหิตเดียวกัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรม จังหวัดสกลนครมีกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่นเดิมอยู่ ๖ กลุ่ม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว, ภูไท, ไทญ้อ, ไทโส้, ไทโย้ย และไทกะเลิง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ปะปนกันอีก ๒ กลุ่มคือ กลุ่มชาวไทจีน และกลุ่มชาวไทยวนตามรายละเอียดดังนี้

๕.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว^{๑๑}

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว หรือ “ไทอีสาน”^{๑๒} โครงสร้างทางนิรุกติศาสตร์จัดอยู่ในกลุ่มภาษาไท-กะได (Tai-Kadai) กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวพบว่า มีการตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่แอ่งสกลนครมาก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๒ อาศัยกระจายกันอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “เขตสะสม” คือ แถวริมฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร จนถึงนครพนม ขณะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง หรือในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน สำหรับจังหวัดสกลนครพบว่ากลุ่มไทลาวตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่กระจายทั่วไปในพื้นที่ของอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอส่องดาว อำเภอเจริญศิลป์และ

อำเภอพังโคน เป็นต้น อีกทั้งยังมีบางส่วนอพยพจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวนับได้ว่า เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในสกลนคร

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ปราภูลักษณ์ฐานว่า มีการสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน และนอกจากนี้ยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือ “ผีปู่ตา” โดยแต่ละชุมชนมักมี “ดอนปู่ตา” อยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งภายในหมู่บ้านหรือใกล้กับหมู่บ้าน มักเป็นบริเวณที่แยกจากเขตบ้านเรือนและมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุม แสดงเป็นอาณาเขตเฉพาะใครครอบครองไม่ได้ การติดต่อกับปู่ตามี “จ๊า” หรือ “ชะจ๊า” เป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสาร นอกจากนี้ยังมี “ฮีต ๑๒ คอง ๑๔” อันเป็นประเพณีประจำทั้ง ๑๒ เดือน และข้อปฏิบัติของแต่ละบุคคลอีกด้วย

๕.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ภูไท

กลุ่มชาติพันธุ์ภูไทหรือ “ผู้ไท” มีโครงสร้างทางนิรุกติศาสตร์จัดอยู่ในกลุ่มภาษาไท-กะได (Tai-Kadai) กลุ่มชาติพันธุ์ภูไทในสกลนครเดิมมีถิ่นฐานอาศัยอยู่บริเวณแคว้นสิบสองจุไททางตอนเหนือของลาวและเวียดนาม ซึ่งติดกับภาคใต้ของจีน โดยเฉพาะแถบบริเวณลุ่มแม่น้ำดำกับแม่น้ำแดง และอาศัยอยู่รวมกับเผ่าอื่นๆ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำดังกล่าว ชาวภูไทแห่งนี้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มภูไทบริเวณเมืองไล (ไลเจา) ประกอบด้วยชาวภูไทที่อาศัยอยู่ใน ๔ เมือง คือ เมืองเจียน เมืองมุน เมืองบาง และเมืองไล หรือเรียกว่า กลุ่มภูไทขาวและภูไทแดง

^{๑๑} คำว่า “ไท” นอกจากหมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได (Tai-Kadai) แล้ว โดยทั่วไปยังมีความหมายถึง “คน” เช่น ไทสกล หมายถึง คนที่อยู่ในบริเวณจังหวัดสกลนคร หรือ ไทอุดร ไทนคร ไทมุก หมายถึง คนจากจังหวัดอุดรธานี คนจากจังหวัดนครพนม และคนจากจังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

^{๑๒} ไทอีสาน หมายถึง ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ “ภาคอีสาน”

๒. กลุ่มภูไทบริเวณเมืองแกน (เดียนเบียนฟู) ประกอบด้วย ชาวภูไทที่อาศัยอยู่ใน ๘ เมือง คือ เมืองควาย เมืองคุง เมืองม่วย เมืองโม เมืองหวัด เมืองซา หรือเรียกว่า กลุ่มภูไทดำ นอกจากนี้ยังมีบางกลุ่มอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ตอนกลางของลาวขึ้นต่อเวียงจันทน์ เรียกว่า ภูไทวัง ภูไทกะป๋อง ภูไทกะตาก ก่อนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

กลุ่มชาติพันธุ์ภูไทหรือผู้ไทอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแอ่งสกลนครหลายครั้งด้วยกัน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่า ชาวภูไทอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสกลนครตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีท้าวโฮงกลางเป็นผู้นำเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณต่างๆ

ของแอ่งสกลนคร อาทิ นครพนม มุกดาหาร กาฬสินธุ์ เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ภูไทตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย ๓ กลุ่มหลัก ดังนี้

- ภูไทวัง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบอำเภอพรรณานิคม
- ภูไทกะป๋อง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบอำเภวาริชภูมิ
- ภูไทกะตาก ตั้งถิ่นฐานในเขตตำบลโนนหอม อำเภอเมืองสกลนคร และทิศใต้ของหนองหาน เป็นต้น

ปัจจุบันชาวภูไทสกลนครส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักควบคู่กับการนับถือ “มเหศักดิ์หลักเมือง” หรือบางกลุ่มเรียกว่า “หอดลา” และมีความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีการเหยา

ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทหรือผู้ไท ถ่ายเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๔

ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๕.๓ กลุ่มชาติพันธุ์ไทญ้อ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทญ้อ มีโครงสร้างทางนิรุกติศาสตร์จัดอยู่ในกลุ่มภาษาไท-กะได (Tai-Kadai) มีรูปร่างสันทัด ผิวสองสีค่อนข้างขาว ชาวญ้อในสกลนครเดิมส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่ริมน้ำเซบั้งไฟ เมืองมะหาไซกองแก้ว แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ไทญ้อกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตัวเมืองสกลนคร เป็นกลุ่มอพยพมาจากเมืองมะหาไซกองแก้ว เมืองโพนาว (ภูวดลสอวค์) เมืองคำเกิด เมืองคำม่วน ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เมื่อครั้งสมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันชาวไทญ้อส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของอำเภอเมืองสกลนคร อำเภอโพนนาแก้ว อำเภอโคกศรีสุพรรณ อำเภอเต่างอย และบริเวณชุมชนต่างๆ รอบหนองหาน เป็นต้น

ไทญ้อในสกลนครส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ มีความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีการเหยาคล้ายกลุ่มผู้ไท ไทลื้อ และกะเลิง

ผู้หญิงไทญ้อ เมืองสกลนครกับอุปกรณ์จับปลาในหนองหาน ถ่ายเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๙
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๕.๔ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ หรือ “กะลื้อ” จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตร-เอเชียติก (Austro Asiatic) หรือโครงสร้างทางนิรุกติศาสตร์จัดอยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ส่วนใหญ่มีผิวดำ อาศัยอยู่ในบริเวณตอนกลางของลาวแถบเมืองมะหาไซกองแก้ว นอกจากนี้ยังอาศัยแถบเมืองพิณ เมืองนอง เมืองวังอ่างคำ และเมืองตะโปน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในบริเวณจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร เป็นต้น

ไทลื้อสกลนครส่วนใหญ่อพยพมาจากเขตเมืองมะหาไซกองแก้ว แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หลักฐานการเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยของไทลื้อในสกลนคร เกิดขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๖๒ ในแผ่นดินล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยการนำพาของเพี้ยเมืองสูง เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ “บ้านกุดขมาน” ก่อนที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกขึ้นเป็น “เมืองกุสุมาลย์มณฑล” กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อหลักๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่ของอำเภอกุสุมาลย์และมีบางกลุ่มเรียกตนเองว่า “ลื้อทะวืง” ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ ณ บ้านปทุมวาปี อำเภอส่องดาวอีกด้วย

ปัจจุบันไทลื้อส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ มีความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีการเหยา และการเลี้ยงผีประจำปีคล้ายชาวภูไทและไทญ้อ ในระหว่างเดือน ๔-๕ (เดือนมีนาคม-เมษายน) ของทุกปี ชาวไทลื้อมีประเพณี “แข่งสนั้มประจำกะมอ” หรือเรียกทั่วไปว่า “ลื้อหั่งบั้ง” เป็นประเพณีพื้นบ้านในกลุ่มคนที่เชื่อว่า ผีเป็นวิญญาณที่มีอำนาจกลับสามารถทำให้คนเจ็บป่วยได้ การบำบัดรักษามีให้ร่างกายเจ็บป่วยคือการป้องกันมิให้วิญญาณผีเข้าสิงในร่างกายได้อีก หลังจากทำพิธีปิดเป่าให้ผีออกไปจากร่างกายโดยแม่ครูหรือแม่หมอทำพิธีเหยา คุมผีให้ออกไปแล้ว เพื่อเป็นการซ่อมเสริมสุขภาพของตน

การละเล่น “สะโลอ้อ” หรือ “สะลา” ของผู้ชายไทยใต้
เมืองกุสุมาลย์นทล และการแต่งกายของผู้ชายไทยใต้แบบดั้งเดิม
ถ่ายเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๙
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ภาพถ่ายชาวไทยใต้ เมืองกุสุมาลย์นทล เมื่อคราวพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสด็จสำรวจเส้นทางท่าทางรถไฟในมณฑลอุดร เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๕.๕ กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย

กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย มีโครงสร้างทางนิรุกติศาสตร์ จัดอยู่ในกลุ่มภาษาไท-กะได (Tai-Kadai) ไทโย้ยส่วนใหญ่ มีรูปร่างสันทัด ผิวสองสีค่อนข้างขาวกว่าเผ่าไทลาว สำเนียง ภาษาพูดคล้ายกับชาวญ้อค่อนข้างมาก ชาวโย้ยในสกลนคร เดิมตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตตอนกลางของประเทศลาว ต่อมาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย บริเวณ จังหวัดสกลนคร

โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อครั้งแผ่นดินล้านเกล้ารชกาล ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนมากมักตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ ของอำเภออากาศอำนวย อำเภอดงเจริญ และอำเภอ สว่างแดนดิน เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก ควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ คล้ายกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทัวไป ในจังหวัดสกลนคร

๕.๖ กลุ่มชาติพันธุ์ไทกะเลิง

กลุ่มชาติพันธุ์ไทกะเลิง เป็นอีกกลุ่มที่ปัจจุบันมีภาษา ในกลุ่มไท-กะได (Tai-Kadai) โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่า “กะเลิง” มาจากคำว่า “ชะเลิง” หรือ “ข้าเลิง” จึงเชื่อมโยง จัดให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงอยู่ในกลุ่มตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) แต่จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนคร และอยู่ในประเทศลาว ในปัจจุบัน ต่างมีภาษาพูดในตระกูลไท-กะได แทบทั้งสิ้น

ไทกะเลิงแต่เดิมตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในเขตแขวง เมืองคำเกิด แขวงเมืองคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว แล้วอพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดสกลนคร ในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บริเวณ ริมหนองหานและเทือกเขาภูพาน มีวิถีชีวิตผูกพันกับ ธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ไทกะเลิงส่วนมากอาศัยอยู่ในพื้นที่ ของบ้านนาหอ บ้านโนนงาม อำเภอเมืองสกลนคร และ บางกลุ่มอพยพขึ้นไปตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอกุดบาก และ อำเภอภูพาน เป็นต้น

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงนับถือพระพุทธศาสนา เป็นหลัก ควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ และมีความเชื่อ เกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิธีการเหยาเช่นกัน

๕.๗ กลุ่มชาวไทจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน

ชาวไทจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน ส่วนใหญ่อพยพ มาจากจังหวัดนครราชสีมา ระยะเวลาเข้ามาติดต่อกับค้าขายตาม เส้นทางรถไฟสายอีสาน ก่อนตั้งบ้านเรือนตามจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ประกอบด้วยชาวจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนไหหลำ และชาวจีนแคะ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ค้าขายและบางส่วนเคยรับจ้างเป็นแรงงานในการสร้าง ทางรถไฟ สร้างถนน และค้าขาย ความเจริญจากการพัฒนา เส้นทางรถไฟสู่ภาคอีสานเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวจีน ส่วนหนึ่งเข้ามาอาศัยในประเทศไทย โดยแพร่กระจายจาก จังหวัดนครราชสีมาไปตามจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ทำให้ ชาวจีนมักนิยมตั้งถิ่นฐานตามชุมชนใหญ่ที่เป็นศูนย์กลาง ทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนในสกลนครส่วนใหญ่ นับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก ควบคู่กับการนับถือบรรพบุรุษ และยังนิยมทำพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อในลัทธิขงจื้อกัน เป็นจำนวนมาก พิธีกรรมที่นิยมทำกันในแต่ละปีประกอบด้วย เทศกาลตรุษจีน เทศกาลเซ็งเม้ง เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง เทศกาลสารทจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ เทศกาลตั้งไฉ่ เป็นต้น

นอกจากนี้ชาวไทจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนใน สกลนครยังมีงานฉลองสมโภช “ปึงเถ่ากง-ปึงเถ่าม่า” หรือ “เจ้าปู่-ย่า” ณ ศาลเจ้าปู่-ย่า (ศาลเจ้าพ่อเสือ) ถนน ต.พัฒนา ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร โดยจัดเป็นงานประจำปีในช่วงเดือน ธันวาคมของทุกปี

กับซัน “ปิงเต๋ก่ง-ปิงเต๋มา” หรือ “เจ้าปู่-ย่า” ภายในศาลเจ้าปู่-ย่า (ศาลเจ้าพ่อเสือ) ตำบลราษฏร์เชษฐา อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : คุณประสาก ตงศิริ

๕.๘ กลุ่มชาวไทยวน หรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม

ชาวไทยวน หรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสกลนครหลายระลอกด้วยกัน สามารถแบ่งได้ ๓ กลุ่มคือ

กลุ่มแรก จากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารพื้นเวียงกล่าวถึง การกวาดต้อนกลุ่มเผ่าพันธุ์ต่างๆ แถบเมืองมะหาไซกองแก้ว ใกล้กับภูเขากาย ชายแดนระหว่างเขตลาว-เวียดนาม ในครั้งนั้นได้เรียกชาวเวียดนามกลุ่มนี้ว่า “แกว” และข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาในภาคอีสานด้วยแต่ยังมีจำนวนไม่มากนัก

กลุ่มที่สอง สมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อครั้งเกิดศึกฮ่อตีทุ่งเชียงคำ เมืองเวียงจันทน์ ชาวเวียดนามและกลุ่มชาติพันธุ์

ต่างๆ ในแถบเมืองภูดลสออง ได้อพยพเข้ามาในสกลนครอีกครั้งหนึ่ง และทำให้ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาเป็นกลุ่มใหญ่และนับถือคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ต่อมาจึงย้ายไปตั้งชุมชนใหม่ที่บ้านท่าแร่ ด้านทิศเหนือของหนองหาน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๗ จนถึงปัจจุบัน

กลุ่มที่สาม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๘ ช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฝรั่งเศสเข้ายึดครองอินโดจีนอีกครั้งหนึ่ง ชาวเวียดนามจึงอพยพหนีสงครามเข้าสู่ภาคอีสานโดยเฉพาะเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนครเป็นจำนวนมาก

จากการอพยพเข้ามาหลายครั้งด้วยกัน ระยะเวลาจึงมักรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และรับจ้าง

ภาพถ่ายชายหญิงชาวญวน (เวียดนาม) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๙
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

เป็นกรรมกรทั่วไป บางคนอาศัยเช่าบ้านเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพเย็บปักถักร้อย และรับเหมาก่อสร้าง โดยเฉพาะธุรกิจการรับเหมาก่อสร้างของชาวนวนหรือเวียดนาม ปรากฏหลักฐานอยู่ตามวัดต่างๆ ในสกลนคร อาทิ พัทธสีมาหลังเก่าและหอระฆังวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร พัทธสีมาวัดศรีสะเกษ และพัทธสีมาวัดสะพานคำ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวไทญวนหรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม ยังกระจายตั้งถิ่นฐานในหลายอำเภอของสกลนคร อาทิ อำเภอเมืองสกลนคร อำเภอพังโคน และอำเภอสว่างแดนดิน เป็นต้น

ปัจจุบันชาวเวียดนามในสกลนครส่วนใหญ่ต่างได้รับสัญชาติไทยกันแทบทั้งหมด รวมทั้งมีบางคนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักควบคู่กับการนับถือบรรพบุรุษและนิยมทำพิธีกรรมต่างๆ คล้ายกับชาวจีน

สรุป

จากสภาพที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสกลนคร ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติของเทือกเขาภูพานและหนองหาน ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดีในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น โครงกระดูกมนุษย์ เศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งเครื่องมือโลหะและเครื่องประดับต่างๆ ร่วมสมัยเดียวกันกับ “วัฒนธรรมบ้านเชียง” และเมื่อต่อเนื่องเข้าสู่ยุคสมัยประวัติศาสตร์ ได้รับเอาอิทธิพลของพุทธศาสนาในสมัย “วัฒนธรรมทวารวดี” เช่น หลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมและรูปเคารพจากกลุ่มใบเสมาหิน และพระพุทธรูปหินทรายปางสมาธิ ศิลปะสมัยทวารวดีที่วัดมหาพรหมโพธิราช บ้านท่าวัด และภายในคูหาองค์พระธาตุ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร

จนกระทั่งต่อมาเมืองสกลนคร ยังได้ชื่อว่า “เมืองขอม ๑,๐๐๐ ปี” เนื่องจากพบคูเมืองโบราณล้อมรอบตัวเมืองที่มีลักษณะเป็นคูน้ำคันดินรูปสี่เหลี่ยม ล้อมรอบตัวเมืองถึง ๒ ชั้น ตามแบบลักษณะสถาปัตยกรรมสำคัญ ในการสร้างบ้านแปงเมืองในยุควัฒนธรรมขอม รวมทั้งสกลนครยังพบโบราณสถานที่เป็น “ปราสาทหิน” ถึง ๕ แห่ง ซึ่งมากกว่าจังหวัดใดๆ ในเขตภาคอีสานตอนบน ได้แก่ ปราสาทองค์ในวัดพระธาตุเชิงชุม ปราสาทดุม ปราสาทภูเพ็ก ปราสาทหินบ้านพันนา และปราสาทนายธัญเจงเวง

นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองสกลนคร โดยเฉพาะในช่วงตอนต้นของยุครัตนโกสินทร์ ที่มีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของ “ประวัติศาสตร์ชาติ” เห็นได้จากเหตุการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักร “สยาม” กับราชอาณาจักร “ล้านช้าง” อันส่งผลต่อการก่อกำเนิดเมืองสกลนครขึ้น และสามารถมองประวัติศาสตร์ผ่านการเปลี่ยนแปลงและความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมือง “สกลนคร” ที่แต่เดิมมีพัฒนาการจาก “เมืองหนองหานหลวง” กลายเป็น “เมืองสกลทวาปี” และ “เมืองสกลนคร” ตามลำดับ อีกทั้งเหตุการณ์อันเกิดจากการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คน หลายกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ในอาณาบริเวณพื้นที่ของเมืองสกลนคร ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว ภูไท (ผู้ไท) ไทญ้อ ไทโส้ ไทโย้ย ไทกะเลิง รวมทั้งชาวไทยจีนกับชาวไทยเวียดนาม ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภายหลัง ดังนั้นเมืองสกลนครจึงกลายเป็น “เขตสะสมทางวัฒนธรรม” ที่มีผู้คนอาศัยอยู่ปะปนกันบนบริเวณผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ ที่มีความเหมาะสมทางสภาพธรรมชาติร่วมกัน ทั้งเทือกเขาภูพาน หนองหาน และลุ่มน้ำสงคราม ส่งผลให้เมือง “สกลนคร” มีความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน จนได้ชื่อว่าเป็น “เมือง (นคร) ของเมืองทั้งมวล”

บทที่ ๒

ประวัติ วัดพระธาตุ
เจิงชุม วรวิหาร

ประวัติ วัดพระธาตุ เชิงชุม วรวิหาร

บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าสกลนคร ประวัติความเป็นมาของ วัดพระธาตุเชิงชุม มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ บ้านเมืองสกลนครในหลายยุคสมัย ดังมีการพบหลักฐาน โบราณคดีและหลักฐานอันเป็นลายลักษณ์อักษร จึงเป็น ศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาอันเป็นศูนย์รวม ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวสกลนครมาตั้งแต่อดีต จวบจนถึงปัจจุบัน ภายในบริเวณวัดยังเป็นที่ตั้งของ ปุชนิยสถานและปูชนียวัตถุอีกด้วย อาทิ พระธาตุเชิงชุม หนึ่งในพุทธเจดีย์สำคัญที่ปรากฏในตำนานอุรังคนิทาน และพระประธานในพระวิหาร (พระพุทธรองค์แสน) และ เสนาสนะต่างๆ อาทิ อาคารพัทธสีมาเก่า (ลิ้ม) อาคาร หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด เป็นต้น ซึ่งบรรพบุรุษ เมืองสกลนครได้ร่วมกันสร้างเอาไว้ในพระพุทธศาสนา ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งอันทรงคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์สืบไป

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๑. สถานะและที่ตั้งของวัด

วัดพระธาตุเชิงชุม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครสกลนคร ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๒. อาณาเขตของวัด

อาณาเขตของวัดพระธาตุเชิงชุม

ทิศตะวันออก จรดเขตหนองหาน

ทิศตะวันตก จรดถนนเรืองสวัสดิ์

ทิศเหนือ จรดสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์
สระพังทอง

ทิศใต้ จรดถนนเจริญเมือง

รวมเนื้อที่ของวัดทั้งหมด ๑๘ ไร่ ๑ งาน ๒๖ ตารางวา

๓. ประวัติและความเป็นมา

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร หรือชาวสกลนครเรียกว่า วัดธาตุ หรือวัดพระธาตุ เป็นวัดเก่าแก่ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งขึ้นเป็นวัดคราวแรกเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบหลักฐานว่า วัดพระธาตุเชิงชุม ตั้งทับซ้อนบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัฒนธรรมขอมที่เจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ดังพบหลักฐานคือปราสาทหินและจารึกที่กรอบประตูภายในองค์พระธาตุเชิงชุม ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๓ พระพุทธศาสนาแบบวัฒนธรรมล้านช้างได้แผ่อิทธิพลมายังแถบนี้ ผู้คนได้ยอมรับนับถือและดัดแปลงโดยสร้างพระธาตุหรือเจดีย์รูปแบบศิลปะล้านช้าง กรอบปราสาทในศาสนาและความเชื่อของวัฒนธรรมขอม ทำให้พระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธรูปของผู้นับที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ และเป็นวัดในพระพุทธรูป

มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา ชุมชนรอบๆ บริเวณนี้มีชื่อว่า “บ้านธาตุเชิงชุม” ซึ่งมีที่มาจากพระธาตุเชิงชุมอีกด้วย ความเป็นมารวมไปถึงเหตุการณ์สำคัญของวัดพระธาตุเชิงชุมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ช่วงเวลาสำคัญ ดังนี้

๓.๑ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระธานี (อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์) เจ้าเมืองสกลทวาปี (พุทธศักราช ๒๓๒๙-ประมาณพุทธศักราช ๒๓๗๐)^๑

ในสมัยธนบุรีเกิดความขัดแย้งด้วยเหตุผลหลายประการกับนครเวียงจันทน์ ซึ่งสยามได้ส่งกองทัพขึ้นมาปราบจนสำเร็จ ในพุทธศักราช ๒๓๒๒ ทำให้นครเวียงจันทน์ตกเป็นประเทศราชของสยามและทางการได้กวาดต้อนผู้คนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านธาตุเชิงชุมด้วย ทำให้ขาดการทำนุบำรุงเสนาสนะภายในวัดธาตุเชิงชุม และในขณะนั้นไม่ปรากฏว่าใครเป็นเจ้าอาวาส ครั้งแผ่นดินล้านเกล้ารัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์อพยพผู้คนบ่าวไพร่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุม ต่อมาในพุทธศักราช ๒๓๒๙ ทรงโปรดเกล้าฯ ยกบ้านธาตุเชิงชุมขึ้นเป็นเมืองสกลทวาปี ในครั้งนั้นมีเอกสารระบุว่า “พระครูหลักคำ” ได้รับการอาราธนาให้มาอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุมด้วยและเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุม พร้อมกันนี้มีการสร้างเสนาสนะพัทธสีมา กุฏิขึ้นในบริเวณวัด ต่อมาในแผ่นดินล้านเกล้ารัชกาลที่ ๓ เกิดความขัดแย้งระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ สยามจึงได้ส่งกองทัพขึ้นมาปราบได้สำเร็จในพุทธศักราช ๒๓๗๐ พร้อมกับมีการกวาดต้อนผู้คนข้ามฝั่งมาอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมาก จากเหตุการณ์นี้เมืองสกลทวาปีได้รับผลกระทบด้วย เนื่องจากพระธานีเจ้าเมืองสกลทวาปีต้องขอหาว่า ไม่ได้เตรียมกำลังพล เสบียง และยุทธภัณฑ์ สมทบกับกองทัพสยาม จึงได้รับอาญาทัณฑ์นำตัวไปประหารชีวิตที่หนองทรายขาว^๒ และมีการกวาดต้อนไพร่พล

^๑ สุรัตน์ วรางค์รัตน์. “พระธาตุเชิงชุมและการคลี่คลายประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร”, ประวัติศาสตร์สกลนคร, ๒๕๔๔, หน้า ๘๖-๘๗

^๒ ปัจจุบันคือสวนสาธารณะหนองทรายขาว บ้านหนองทรายขาว ตำบลธาตุเชิงชุม, อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

เมืองสกลทวปไปยังเมืองกบิรินทร์บุรีและเมืองประจันตคาม ครานั้นทำให้พระครูหลักคำพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร วัดธาตุเชิงชุม ได้รับอาราธนาจากสาธุชนให้ติดตามไปด้วย ทำให้วัดธาตุเชิงชุมเว้นว่างตำแหน่งเจ้าอาวาสและขาดการทำนุบำรุงรักษา

๓.๒ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระยาประเทศธานี (คำ) (พุทธศักราช ๒๓๘๑-๒๔๑๙)^๓

ภายหลังจากสยามส่งกองทัพขึ้นมำปราบนครเวียงจันทน์สำเร็จและมีการทำลายนครเวียงจันทน์ เจ้าเมืองต่างๆ ที่เคยอยู่ข้างนครเวียงจันทน์ได้หลบหนีไปอาศัยตามป่าเขา จนกระทั่งในพุทธศักราช ๒๓๗๘ อุปฮาด (คำสาย) ราชวงศ์ (คำ) ท้าวอิน เมืองมะหาไซกองแก้ว ได้พาบ่าวไพร่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร จึงโปรดเกล้าฯ ให้ราชวงศ์ (คำ) ท้าวอิน ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสกลทวปสืบไป ครั้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑ ได้มีใบบอกตั้งให้ราชวงศ์ (คำ) เป็นพระยาประเทศธานี เจ้าเมือง แล้วให้ราชวงศ์เมืองกาฬสินธุ์ (ลาว) เป็นอุปฮาด ท้าวอิน เป็นราชวงศ์ และราชบุตร (ด่าง) เมืองกาฬสินธุ์ เป็นราชบุตร พร้อมกับเปลี่ยนชื่อเมือง “สกลทวป” เป็นเมือง “สกลนคร” พระครูหลักคำได้รับการอาราธนาให้กลับมายังวัดธาตุเชิงชุมตามเดิม โดยพระยาประเทศธานี (คำ) และกรมการเมืองสกลนครได้สร้างเสนาสนะถวายเป็นวัดธาตุเชิงชุม ประกอบด้วย กุฏิ ๕ หลัง หอแจก ๑ หลัง ส่วนพระครูหลักคำ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุมและเจ้าคณะใหญ่ปกครองคณะสงฆ์ในเมืองสกลนคร หลังจากพระครูหลักคำมรณภาพลง วัดธาตุเชิงชุมมีเจ้าอาวาสสืบมาโดยลำดับ ต่อมา มีการสร้างวัดขึ้นในเมืองสกลนครอีกหลายวัดด้วยกัน ดังนี้

- วัดโพธิ์ชัย ไม่ปรากฏศักราชและผู้สร้าง
- วัดศรีบุญเรือง หรือวัดแป้น (บริเวณร้านเครื่องเขียน สะเลเตในปัจจุบัน) สร้างโดยพระยาประเทศธานี (คำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๓
- วัดศรีคุณเมือง (บริเวณตลาดศรีคุณเมืองในปัจจุบัน) สร้างโดยพระยาประเทศธานี (คำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๘
- วัดเหนือ หรือวัดศรีมุงคุณ สร้างโดยราชวงศ์ (อิน) เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๐
- วัดศรีสะเกษ สร้างโดยพระศรีวรราช เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๓

๓.๓ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระยาประเทศธานี (ปิด) (พุทธศักราช ๒๔๑๑-๒๔๒๗)^๔

สมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับวัดพระธาตุเชิงชุม แต่คาดว่าคงมีการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดพระธาตุเชิงชุม และพบหลักฐานว่า มีการสร้างวัดขึ้น ดังนี้

- วัดสะพานหิน หรือวัดสะพานคำ สร้างโดยพระยาประเทศธานี (ปิด) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๑
- วัดศรีชมพู หรือวัดศรีธรรมทายโส สร้างโดยอุปฮาด (โง่นคำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๓
- วัดแจ้งแสงอรุณ สร้างโดยอุปฮาด (โง่นคำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๔

๓.๔ วัดพระธาตุเชิงชุม สมัยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) (พุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๔๖๖)^๕

วัดพระธาตุเชิงชุมสมัยนี้เริ่มมีข้อมูลที่ชัดเจนขึ้นเนื่องด้วยสามารถอนุมานจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรว่า วัดพระธาตุเชิงชุมใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ มาแต่ครั้งโบราณ อาทิ พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น และมีการทำนุบำรุงเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดพระธาตุเชิงชุม อาทิ สร้างวิหารใหม่แทนหลังเดิมที่ทรุดโทรม โดยฝ่ายสงฆ์มีพระครูหลักคำ (พน) เป็นประธาน

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐-๙๒

บริเวณวัดธาตุศาสดาราม
ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม
พุทธศักราช ๒๔๔๙
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
กรมศิลปากร

พร้อมคณะสงฆ์ทุกวัดในเมืองสกลนคร ฝ่ายบ้านเมืองมีพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เป็นประธาน พระศรีสกลวงศ์ (ท้าวจันศรีสุลาด) เป็นนายงานพร้อมด้วยการเมืองและราษฎรเมืองสกลนคร ในการนี้ ลั่นเงิน ๖๐๐ บาท และยังได้เปลี่ยนชื่อจาก “วัดธาตุเชิงชุม” เป็น “วัดธาตุศาสดาราม” ในสมัยเดียวกันยังมีการสร้างวัดขึ้นในเมืองสกลนคร ดังนี้

- วัดกัลยาณมิตรศรีโพนเมือง หรือวัดศรีโพนเมือง สร้างโดยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๑
- วัดดงมะไฟ สร้างโดยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๑
- วัดศรีสุ่มังคล์ สร้างโดยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๖
- วัดสระแก้ว (บริเวณโรงพยาบาลสกลนคร ในปัจจุบัน) สร้างโดยพระพินิจบำรุงราษฎร์ (คาย) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓
- วัดยอดแก้ว (บริเวณโรงเรียนเทศบาล ๑ “เชิงชุมประชาอนุกุล” ในปัจจุบัน) สร้างโดยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕

การบูรณะวัดพระธาตุเชิงชุมมีการกระทำอย่างต่อเนื่องมาจนถึงพุทธศักราช ๒๔๙๖ และได้เปลี่ยนชื่อ

องค์พระธาตุเชิงชุม และเสนาสนะภายในเขตพุทธาวาส
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

จาก “วัดธาตุศาสดาราม” กลับมาเป็น “วัดพระธาตุเชิงชุม” ภายหลังได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ยกให้เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๖ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๕ นอกจากนี้ กรมศิลปากรยังได้ประกาศเขตที่ดินโบราณสถาน บริเวณองค์พระธาตุเชิงชุม จำนวน ๓ ไร่ ๓ งาน ๔๗ ตารางวา วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร มีการทำนุบำรุงสืบมาทุกยุคสมัย ดังปรากฏเสนาสนะ ถาวรวัตถุ ศิลปวัตถุที่มีความสำคัญภายในบริเวณวัด

๔. นามและสร้อยนามของวัดพระธาตุเชิงชุม

สมัยแผ่นดินรัชกาลที่ ๑-๔

สมัยแผ่นดินรัชกาลที่ ๕-๘

สมัยแผ่นดินรัชกาลที่ ๙-ปัจจุบัน

- วัดธาตุ, วัดธาตุเชิงชุม
- วัดธาตุศาสดาราม (พุทธศักราช ๒๔๓๐-พุทธศักราช ๒๔๙๖)
- วัดพระธาตุเชิงชุม (พุทธศักราช ๒๔๙๖-พุทธศักราช ๒๕๐๖)
- วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร (พุทธศักราช ๒๕๐๖-ปัจจุบัน)

องค์พระธาตุเชิงชุม และสนาสนะภายในเขตพุทธาวาส ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๕. ลำดับเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร

๕.๑ พระครูหลักคำ

(ราวพุทธศักราช ๒๓๒๙-ไม่ปรากฏ)^๖

พระครูหลักคำ เดิมเป็นชาวกาฬสินธุ์ เป็นพระภิกษุที่มีผู้คนเคารพนับถือมาก ได้ครองตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุมเมื่อครั้งอุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้พาครอบครัวและไพร่พลมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านธาตุเชิงชุม เมื่อครั้งพระครูหลักคำได้รับการอาราธนาให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ได้พาสาธุศิษย์สร้างเสนาสนะต่างๆ ภายในบริเวณวัด ครั้งแผ่นดินล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ ผลแห่งสงครามระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ ทำให้ชาวเมืองสกลทวปี่ถูกกวาดต้อนลงไปอยู่ในท้องที่เมืองกบินทร์บุรี และเมืองประจันตคาม พระครูหลักคำได้รับการอาราธนาจากสาธุศิษย์ให้ไปยังเมืองกบินทร์บุรี และอาราธนาให้พระครูหลักคำ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกบิลนาราม ทำให้วัดพระธาตุเชิงชุมไม่มีพระอยู่จำพรรษา

พุทธศักราช ๒๓๘๑ พระครูหลักคำได้รับการอาราธนาจากสาธุศิษย์ให้กลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุมตามเดิม ปรากฏหลักฐานว่ามีการสร้างกุฏิ ๕ หลัง หอแจก ๑ หลัง ถวายพระครูหลักคำ ส่วนโบสถ์และพระวิหารเป็นของเก่าสร้างมาครั้งสมัยพระธานี (อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์) เป็นเจ้าเมืองสกลทวปี่ ต่อมาพระครูหลักคำได้รับการอาราธนาให้เป็นเจ้าคณะใหญ่ปกครองสงฆ์ในเขตเมืองสกลนคร นอกจากนี้ยังพบหลักฐานว่า ในพุทธศักราช ๒๓๖๐ พระครูหลักคำได้พาสาธุศิษย์ อุบาสก อุบาสิกา รวบรวมโลหะได้ ๑๒๐ ชั่ง (๑ แส่น) สร้างพระพุทธรูป ๒ องค์ และเมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑ ได้สร้างพระพุทธรูปหนัก ๑๒๐ ชั่ง (๑ แส่น) อีก ๑ องค์ พระครูหลักคำมรณภาพปีใด อายุพรรษาเท่าใด ไม่ทราบแน่ชัด

๕.๒ พระครูชิน (ลาสิกขา)

๕.๓ พระครูเหิม

๕.๔ พระครูเลื้อ

๕.๕ พระครูสอน

๕.๖ พระครูพรหมมา (ลาสิกขา)

๕.๗ พระครูแพง

เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมลำดับที่ ๒ ถึงลำดับที่ ๗ ไม่สามารถสืบความเป็นมาได้ ทราบเฉพาะข้อมูลลาสิกขาของเจ้าอาวาสบางรูปเท่านั้น ด้วยเพราะไม่ได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร^๗

๕.๘ พระครูหลักคำ (พน)

(พุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๔๕๓)^๘

พระครูหลักคำ (พน) เกิดที่บ้านจานเพ็ญ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรเพี้ย เรื่องไชย มารดาไม่ปรากฏชื่อ เมื่ออายุ ๑๒ ปีได้บรรพชาเป็นสามเณร และได้ศึกษาพระปริยัติธรรมกับพระครูสอน วัดธาตุเชิงชุม จนแตกฉานในพระสูตรพระวินัย นอกจากนั้นยังศึกษาอักษรสมัย อาทิจ อักษรไทน้อย อักษรธรรมอีสาน อักษรขอม และวิชาโหราศาสตร์จนมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พัทธสีมาวัดธาตุเชิงชุม โดยมีพระครูแพง เป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากพระครูแพงเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมมรณภาพลง พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) กรมการเมืองและราษฎรชาวเมืองสกลนคร จึงอาราธนาพระภิกษุพนขึ้นเป็นเจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุม และจัดพิธีเถระภิเษกให้พระภิกษุพนเป็นพระครูหลักคำ (ตำแหน่งฝ่ายบริหาร) ปกครองสงฆ์ทั่วไปในแขวงสกลนคร ในสมัยของพระครูหลักคำ (พน) เป็นเจ้าอาวาสได้มีการเปลี่ยนนามวัดจาก “วัดธาตุเชิงชุม” เป็น “วัดธาตุศาสตร์าราม” พระครูหลักคำ

^๖ พระมหาขรรค์ชัย จนทโสภณ. “ประวัติพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑-๒ มกราคม ๒๕๑๒, พระนคร, ๒๕๑๑, หน้า ๑๗-๒๐

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑

(พน) ถึงแก่มรณภาพเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓ สิริอายุได้ ๕๑ ปี อยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งผ้ากาสาวพัสตร์เป็นเวลา ๓๑ พรรษา

๕.๙ พระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์

(บุตตี ปญญาวุฑโฒ) (พุทธศักราช ๒๔๕๓-๒๔๖๖)^๙

พระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ (บุตตี ปญญาวุฑโฒ) เดิมดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ แต่หลังจากพระครูหลักคำ (พน) ถึงแก่มรณภาพ พระภิกษุบุตตี ปญญาวุฑโฒ เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังค์ จึงได้รับอาราธนามารับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธาตุศาสตร์ ต่อมามีในพุทธศักราช ๒๔๕๒ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพระครูสกลสมณกิจ ในตำแหน่ง “สังฆปาโมกข์” คือ ตำแหน่งที่เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะแขวงสกลนคร โดยก่อนการแต่งตั้งพระราชโหม่งมหาสังฆปาโมกข์ เจ้าคณะมณฑลอูตรได้เดินทางมาตรวจการปกครองของคณะสงฆ์ในแขวงสกลนคร เพื่อจัดระเบียบตามพระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ และในพุทธศักราช ๒๔๕๒ นับเป็นครั้งแรกที่สกลนครมีพระราชาคณะที่ได้รับการพระราชทานสมณศักดิ์จากส่วนกลาง นอกจากพระบุตตี ปญญาวุฑโฒ ได้เป็นพระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ ตำแหน่งพระราชาคณะเจ้าคณะแขวงแล้ว พระภิกษุลา เจ้าอาวาสวัดสะพานคำ ยังได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระครูนิวาสธรรมขันธ์ เจ้าคณะเมืองสกลนครในคราเดียวกันอีกด้วย พระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ (บุตตี ปญญาวุฑโฒ) อาพาธด้วยโรควัณโรคและถึงแก่มรณภาพเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๖

๕.๑๐ พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาห

(ธรรม ธมฺมโชโต) (พุทธศักราช ๒๔๖๖-๒๔๗๙)^{๑๐}

พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาห (ธรรม ธมฺมโชโต) มีนามเดิมว่า หล้า สกุลเดิม รัตนะ เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๒๗ เป็นบุตรของท้าวคำแสน และนางดอกเวียงแก้ว หรือนางดอกปลี บุตรีของท้าวคำแสน (เจ้าผู้ข้า) เสมียนศาลเมืองพรรณานิคม พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาห (ธรรม) มีพี่น้องร่วมกัน ๓ คน หลังจากอุปสมบทได้ฝึกปฏิบัติกรรมฐานและได้ตั้งสำนักปฏิบัติกรรมฐานที่วัดบ้านบะทอง ตำบลพรรณานิคม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะแขวงอำเภอพรรณานิคม โดยญาติโยมได้เรียกนามท่านว่า “พระครูธรรม” หรือ “ญาณธรรม” หลังจากพระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ (บุตตี ปญญาวุฑโฒ) เจ้าอาวาสวัดธาตุศาสตร์ เจ้าคณะจังหวัด

พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาห (ธรรม ธมฺมโชโต) เจ้าคณะแขวงสกลนคร
เจ้าอาวาสวัดธาตุศาสตร์ (พุทธศักราช ๒๔๖๖-๒๔๗๙)
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม ธรรมวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

^๙ เรียบเรียงจากหนังสือปูมเมืองสกลนคร. สกลนคร, หน้า ๒๗ และหน้า ๓๒

^{๑๐} เชื้อม บิดร. “ประวัติเจ้าผู้ข้า”, อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ อาจารย์เชื้อม บิดร, ๒๕๓๙

สกลนคร ถึงแก่มรณภาพลง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๖ ทางคณะสงฆ์จึงมีมติให้พระครูธรรม ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดสกลนครแทนตำแหน่งที่ว่างลง และได้รับการอาราธนาให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธาตุศาสตร์ธรรมด้วย^{๙๙} ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๖๗ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระครูสกลสมณกิจ ในตำแหน่ง “สังฆวาห” เป็นพระครูเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาห (ธรรม ธมฺมโชโต) ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๙ สิริอายุได้ ๕๒ ปี อยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งผ้ากาสาวพัสตร์เป็นเวลา ๓๒ พรรษา

๕.๑๑ พระเทพวิมลเมธี (วันดี สิริวิญญู)

(พุทธศักราช ๒๔๗๙-๒๕๒๙)^{๑๐๐}

พระเทพวิมลเมธี (วันดี สิริวิญญู) สกุลเดิม บัวพรหม เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๔๑ ณ บ้านนาทม อำเภอกะเค่งศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของนายขาว และนางหล้า บัวพรหม เข้าสู่วัยบรรพชาที่วัดโพธิ์ศรี บ้านหัน อำเภอบ้านหัน (ปัจจุบันเป็นอำเภอสว่างแดนดิน) จังหวัดสกลนคร โดยมีนาคนำอุปสมบทพร้อมกันจำนวน ๒๕ นาค มีพระครูโพธิ์ เจ้าคณะแขวงบ้านหัน วัดโพธิ์ศรี อำเภอบ้านหัน จังหวัดสกลนคร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการทอง วัดบ้านนาทมแห่ง อำเภอบ้านหัน จังหวัดสกลนคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระจำปา วัดบ้านตาล อำเภอบ้านหัน จังหวัดสกลนคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลังจากอุปสมบทพระเทพวิมลเมธี (วันดี) มีความสนใจในการศึกษาภาคปริยัติและปฏิบัติ และมูลกัจจายน์สามารถสอบไล่ได้ถึงชั้นนักธรรมเอก และสอบไล่ได้

พระเทพวิมลเมธี (วันดี สิริวิญญู) เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร (พุทธศักราช ๒๔๗๙-๒๕๒๙)
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระเทพวิมลเมธี (วันดี) เมื่อครั้งเป็นพระวิมลเมธี ถ่ายภาพกับปราสาทผึ้ง
หน้าพระวิหารด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๒
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

^{๙๙} พระมหาขรรค์ชัย จันทิโสภณ. “ประวัติพระธาตุเชิงชุม อำเภอมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑-๒ มกราคม ๒๕๑๒, พระนคร, ๒๕๑๑, หน้า ๒๔

^{๑๐๐} คณะศิษย์หลวงปู่. “ชีวประวัติพระเทพวิมลเมธี”, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวิมลเมธี (วันดี สิริวิญญู) ป.ธ.๕ น.ธ.เอก, สกลนคร, ๒๕๓๑, หน้า ๓๑-๔๒

เปรียญธรรม ๕ ประโยค ณ สำนักเรียนวัดสามพระยา อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร (ปัจจุบันคือเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร) พร้อมรับหน้าที่เป็นครูสอนมูลกัจจายน์บาลีไวยากรณ์ และธรรมบทในสำนักเรียนต่างๆ จากนั้นกลับมายังจังหวัดสกลนคร จำพรรษา ณ วัดธาตุศาสนาราม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ได้รับเป็นธุระในกิจการทางพระพุทธศาสนาและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นต่างๆ อาทิ

- พุทธศักราช ๒๔๗๙ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศ เป็นพระครูชั้นพิเศษ (พระครูเจ้าคณะจังหวัด) ปราภตามราชทินนามว่า “พระครูวิมลสกลเขต”
- พุทธศักราช ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ “พระวิมลเมธี ศรีสกลเขต สังฆปาโมกข์”
- พุทธศักราช ๒๕๐๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ “พระราชวิมลเมธี ศรีสกลเขต คณดิลก ตรีปิฎก ธรรมวิภูษิต ยติคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี”
- พุทธศักราช ๒๕๑๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ “พระเทพวิมลเมธี ศรีสกลเขต คณดิลก ตรีปิฎก ธรรมวิภูษิต ยติคณิศร บวรสังฆาราม คามวาสี”

นอกจากนี้พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ยังเป็นพระนักพัฒนาได้สร้างสาธารณูปการต่างๆ โดยริเริ่มในการต่อเติม เสริมแต่ง และปฏิสังขรณ์ อาทิ พระธาตุเชิงชุมพระวิหาร พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ กำแพงวัด และซุ้มประตู พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙ สิริอายุได้ ๘๘ ปี อยู๋ภายใต้ร่มเงาแห่งผ้ากาสาวพัสตร์เป็นเวลา ๖๘ พรรษา

๕.๑๒ พระราชวิมลเมธี (ศรีคำ อภิสทุโร) (พุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๕๓๖)^{๑๓}

พระราชวิมลเมธี (ศรีคำ อภิสทุโร) สกุนเดิม แก้วชมพูนเกิดเมื่อวันที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๓ ณ บ้านเหล่าโพนค้อ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของนายจิ้น และนางอ่อน บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี และเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ได้อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดศรีชุมพูน ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร โดยมีพระมหาเขียน ชุตินฺธโร เป็นพระอุปัชฌาย์

การศึกษาทางโลก สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านหนองแคน อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ส่วนทางธรรม สามารถสอบไล่ได้นักธรรมเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยค ณ สำนักเรียนวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระราชวิมลเมธี (ศรีคำ อภิสทุโร) เจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร (พุทธศักราช ๒๕๓๐-๒๕๓๖)
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

^{๑๓} พระครูบริหารสกลกิจ. “ประวัติและผลงานของพระราชวิมลเมธี”. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชวิมลเมธี (ศรีคำ อภิสทุโร) ป.๓.๔ น.๓.๑๐๑, สกลนคร, ๒๕๓๗, หน้า ๑๗-๒๒

พระราชวิมลมูลี (ศรีคำ อภิสุโข) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และคณะสงฆ์จังหวัดสกลนคร แสดงการระดมทุนแต่พระธรรมราชาบุญตร (แก้ว)

เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม วรวิหาร ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๐

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภายหลังรับเป็นฐะในกิจการทางพระพุทธศาสนา และ
รับพระราชทานสมณศักดิ์ขึ้นต่างๆ อาทิ

- พุทธศักราช ๒๔๙๐ ถึงพุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นเจ้าอาวาสวัดเหนือ
- พุทธศักราช ๒๔๙๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร พดยศ ปราบกฏตามราชทินนามว่า “พระครูศรีสกลกิจ”
- พุทธศักราช ๒๔๙๗ เป็นพระอุปัชฌาย์
- พุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ “พระศรีสกลกิจ”
- พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และรับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ “พระราชวิมลมูลี”

นอกจากนี้พระราชวิมลมูลี (ศรีคำ) ยังสนับสนุนงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นพระนักพัฒนาได้สร้างสาธารณูปการต่างๆ โดยริเริ่มในการต่อเติม เสริมแต่ง และปฏิสังขรณ์ ตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเหนือ อาทิ อำนวยการสร้างอุโบสถและศาลาการเปรียญวัดเหนือ บูรณะปิดทองกลุ่มเรือนยอดพระธาตุเชิงชุม พระองค์แสน อำนวยการปูหินอ่อนลานพระธาตุเชิงชุม และอำนวยการสร้างศาลาอเนกประสงค์ของวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ฯลฯ พระราชวิมลมูลี (ศรีคำ) ถึงแก่มรณภาพด้วยโรคมะเร็งในถุงน้ำดี ณ โรงพยาบาลรามาริบัติ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่อังคารที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๖ สิริอายุได้ ๗๓ ปี อยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งผ้ากาสาวพัสตร์เป็นเวลา ๕๓ พรรษา

พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง โสโก) เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร (พุทธศักราช ๒๕๓๖-๒๕๕๒)
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๕.๑๓ พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง โสโก)

(พุทธศักราช ๒๕๓๖-๒๕๕๒)^{๑๔}

พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง โสโก) สกลเดิม รัตนะ เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๕ ณ บ้านไร่ ตำบลไร่ อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของ นายบุญมี และนางพัน บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๓ ปี และเมื่ออายุได้ ๒๓ ปี จึงอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดโพธิ์ชัย ตำบลพรรณานิคม อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๘ มีพระครูพรรณานิคมมุนี เจ้าคณะอำเภอมโนรมย์

วัดโพธิ์ชัย เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์กว่า สุมโน วัดโพธิ์ทอง ตำบลพรรณานิคม อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสกลนคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์ภู ธรรมทินโน วัดศรีธรรมสมโพธิ ตำบลวังยาง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสกลนคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา พุทธศักราช ๒๔๘๓ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดโพธิ์ชัย ตำบลพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช ๒๔๘๕ สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนมัธยมศิริพันธ์ ตำบลพรรณานิคม อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช ๒๔๙๙ สำเร็จครูพิเศษมูล จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช ๒๕๑๕ สำเร็จการศึกษาพระสังฆาธิการ วัดสามพระยา กรุงเทพฯ

พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง) หลังจากอุปสมบทแล้ว ได้ออกธุดงค์เพื่อปฏิบัติธรรม เจริญวิปัสสนากรรมฐาน กับพระเถรอาจารย์สำคัญหลายรูป และเป็นเจ้าอาวาสวัดอุณาจารย์ อำเภอมโนรมย์ ภายหลังรับเป็นธุระในกิจการทางพระพุทธศาสนาและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นต่างๆ อาทิ

- พุทธศักราช ๒๔๙๑ เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์ อำเภอมโนรมย์
- พุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นเจ้าอาวาสวัดอุณาจารย์ อำเภอมโนรมย์
- พุทธศักราช ๒๕๐๑-๒๕๓๗ เป็นเจ้าคณะอำเภอมโนรมย์
- พุทธศักราช ๒๕๐๒ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศชั้นตรี ปรากฏตามราชทินนามว่า “พระครูพรรณานมิต”
- พุทธศักราช ๒๕๐๙ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศชั้นโท ในราชทินนามเดิม

^{๑๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน่วยวิทยบริการ จังหวัดสกลนคร, “ประวัติโดยสังเขปพระเทพวิสุทธาจารย์ (กง โสโก)”, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง โสโก) น.ธ.เอก, พธ.ด.กิตติมศักดิ์, นนทบุรี, ๒๕๕๓, หน้า ๒๓-๒๗

- พุทธศักราช ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศชั้นเอก ในราชทินนามเดิม
- พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร ในราชทินนามเดิม
- พุทธศักราช ๒๕๓๖ เป็นเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
- พุทธศักราช ๒๕๓๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ “พระสกลธรรมคณิ”
- พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ “พระราชสิริโสภิต วิสิฐคุณามหาร มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี”
- พุทธศักราช ๒๕๔๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ “พระเทพวิสุทธาจารย์” และเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร

นอกจากนี้พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง) ยังสนับสนุนงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นพระนักพัฒนาได้สร้างสาธารณูปการต่างๆ โดยริเริ่มในการต่อเติม เสริมแต่งและปฏิสังขรณ์ ตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอพรรณานิคม อาทิ อำนวยการสร้างสำนักสงฆ์ธาตุภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม อำนวยการสร้างถนนและบันไดขึ้นเขาภูเพ็ก เมื่อย้ายมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ได้บูรณปฏิสังขรณ์และปิดทองกลุ่มเรือนยอดพระธาตุเชิงชุม พระองค์เสนาบรูณะหลังคาพระวิหาร บูรณพัทธสีมา อุโบสถหลังเก่า (ลิ้ม) อนึ่ง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๑ พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง) ยังได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพวิสุทธาจารย์ (กง) ถึงแก่มรณภาพ

ณ โรงพยาบาลสกลนคร เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒ สิริรวมอายุได้ ๘๙ ปี อยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งผ้ากาสาวพัสตร์เป็นเวลา ๖๘ ปี

๕.๑๔ พระเทพสิทธิโสภณ (สุรสิทธิ์ กิตติโสภณ) (พุทธศักราช ๒๕๕๒-ปัจจุบัน)^{๑๕}

พระเทพสิทธิโสภณ (สุรสิทธิ์ กิตติโสภณ) สกฺลเดิมราชภูริทร์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ ณ ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของนายกาสินธุ์ และนางดวงจันทร์ เมื่ออายุครบ ๒๒ ปีได้อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดแจ้งแสงอรุณ ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร โดยมีพระครูวิจิตรสกลการ (สายทอง) วัดศรีสุ่มังคร์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาสนธิ์ สุปญโญ วัดแจ้งแสงอรุณ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมหานิติ โรจนธมโม วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง เป็นพระอนุสาวนาจารย์

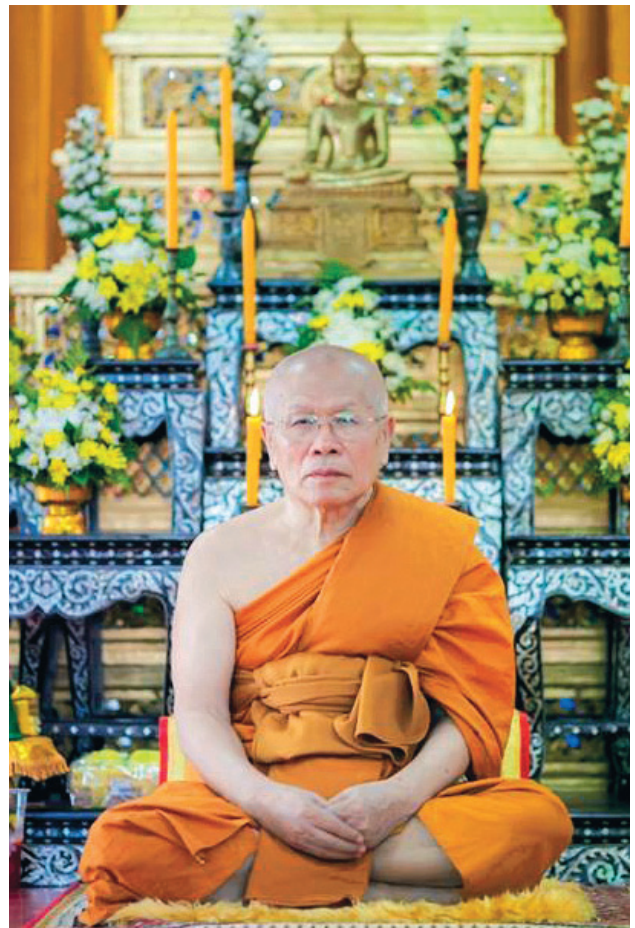
การศึกษาในทางโลก สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร และรับราชการในตำแหน่งเสมียนมหาดไทยในทางธรรม หลังจากอุปสมบทสามารถสอบไล่ได้นักธรรมเอก ณ สำนักเรียนวัดศรีสุ่มังคร์ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ภายหลังได้รับเป็นพระในกิจการทางพระพุทธศาสนาและรับพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นต่างๆ อาทิ

- พุทธศักราช ๒๕๑๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดแจ้งแสงอรุณ
- พุทธศักราช ๒๕๑๗ เป็นพระครูปลัด ในพระศรีสกลกิจ (ศรีคำ) รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
- พุทธศักราช ๒๕๒๒ เป็นพระครูวินัยธร ในพระเทพรัตนโมลี (แก้ว) เจ้าคณะจังหวัดนครพนม
- พุทธศักราช ๒๕๒๓ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศ (จร.ชท.) ปรากฏตามราชทินนามว่า “พระครูอรุณกิตติโสภณ”

^{๑๕} คณะกรรมการดำเนินงานพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก, “ประวัติพระเทพสิทธิโสภณ”, กฐินพระราชทานมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖, หน้า ๒๕-๒๗

- พุทธศักราช ๒๕๒๕ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองสกลนคร
- พุทธศักราช ๒๕๒๕-๒๕๓๐ เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
- พุทธศักราช ๒๕๒๖ เป็นพระอุปัชฌาย์
- พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นเจ้าคณะอำเภอกุสุมาลย์ และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศ (จอ.ชท.) ในราชทินนามเดิม
- พุทธศักราช ๒๕๓๖ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศ (รจจ.ชพ.) ในราชทินนามเดิม
- พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ “พระสิทธิการโกศล”
- พุทธศักราช ๒๕๔๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดแจ้งแสงอรุณ (พระอารามหลวง) และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ “พระราชปรีดิญาณ”
- พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
- พุทธศักราช ๒๕๕๓ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ “พระเทพสิทธิโสภณ”

นอกจากนี้พระเทพสิทธิโสภณ (สุรสีห์) ยังสนับสนุนงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นพระนักพัฒนาได้สร้างสาธารณูปการต่างๆ โดยริเริ่มในการต่อเติม เสริมแต่ง และปฏิสังขรณ์ ตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดแจ้งแสงอรุณ อาทิ อำนวยการสร้างกุฏิสงฆ์ร่วมกับผู้มีจิตศรัทธา ณ วัดแจ้งแสงอรุณ จำนวน ๕ หลัง อำนวยการสร้างศาลาการเปรียญ และซุ้มประตูทางเข้าวัดแจ้งแสงอรุณ เมื่อย้ายมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

พระเทพสิทธิโสภณ (สุรสีห์ กิตติโสภณ) เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร (พุทธศักราช ๒๕๕๒-ปัจจุบัน)
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ได้อำนวยการสร้างกุฏิหลวงพ่อดงค์แสน ๒ อำนวยการสร้างกุฏิอนุสรณ์ศรีตามา อำนวยการสร้างกุฏิหลวงพ่อดงค์แสน ๓ อำนวยการสร้างห้องน้ำจำนวน ๑๐๕ ห้อง อำนวยการสร้างกุฏิสงฆ์หลังโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๑ หลัง อำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์และปิดทองหลวงพ่อดงค์แสน อำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์เสริมความมั่นคงและปิดทองกลุ่มเรือนยอดพระธาตุเชิงชุม อำนวยการปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ฯลฯ จนถึงปัจจุบัน

บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เมื่ออดีตมีสภาพภูมิประเทศเป็นเนิน ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก ตามตำนานอุรังคนิทานเรียกว่า “ภูน้ำลอดเชิงชุม”

ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๖. ปูชนียสถานและเสนาสนะสำคัญ

วัดพระธาตุเชิงชุมตั้งอยู่บนพื้นที่เนินสูงใจกลางเมืองสกลนคร ตามตำนานอูรังคินิทาน เรียกบริเวณสถานที่ตั้งขององค์พระธาตุเชิงชุมและบริเวณวัดว่า “ภูน้ำลอดเชิงชุม” มาจากคำว่า

“ภู” คือ ลักษณะของดินที่สูงขึ้นเป็นจอม

“น้ำลอด” คือ ตำนานอันเกิดจากธารน้ำใต้ดิน คนสกลนครเชื่อว่าเมื่ออยู่ใต้ที่ตั้งเมืองสกลนคร ไหลลงมาจากภูพานผ่านเมืองสกลนครลงสู่สระพังทองและหนองหานโดยลำดับ

“เชิงชุม” มาจากคำสองคำ คือ เชิง กับ ชุม ความหมายของคำว่า “เชิง” หมายถึง เท้า และคำว่า “ชุม” ในภาษาถิ่นหมายถึง การรวมกัน หรือชุมนุม เรียกรวมกันคือ ที่ประชุมแห่งรอยพระพุทธรูป

ภูน้ำลอดเชิงชุม เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มาก่อนที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในสกลนคร อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเกิดจากการสร้างด้วยฝีมือของมนุษย์ โดยใช้ดินมาถมขึ้นให้ได้ขนาด บริเวณภูน้ำลอดปรากฏศาสนสถาน คือ ปราสาทหินแบบวัฒนธรรมขอมภายในองค์พระธาตุเชิงชุม มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ต่อมาเมื่อสิ้นสุดของยุคที่รุ่งเรืองก็พากันละทิ้ง จนกระทั่งอิทธิพลพุทธศาสนาแผ่เข้ามาก็มีการดัดแปลงศาสนสถานตามความเชื่อในวัฒนธรรมขอมมาเป็นพุทธสถาน ปรากฏการสร้างเจดีย์ด้วยอิฐ ครอบศาสนสถานที่ มีมาแต่เดิมซึ่งตามความเชื่อคนโบราณไม่นิยมรื้อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ก่อนเพราะเกรงกลัวเหตุเภทภัย พร้อมกันนี้ภูน้ำลอดยังปรากฏในตำนานอูรังคินิทานที่ถูกเขียนขึ้นในสมัยวัฒนธรรมล้านช้างว่า เป็นสถานที่ชุมนุมรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าในภัทรกัปนี้ และยังมีความเชื่อว่าสถานที่ตั้งขององค์พระธาตุเชิงชุมเป็น “เกาะไก่อ” ในตำนานพระเจ้า ๕ พระองค์ อันเป็นคำมูลเหตุแห่งการมาประดิษฐานรอยพระพุทธรูปเป็นพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้า ภายใน

บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหารประกอบไปด้วยปูชนียสถาน และเสนาสนะที่มีความน่าสนใจศึกษา ดังนี้

๖.๑ พระธาตุเชิงชุม

พระธาตุเชิงชุม เป็นพระธาตุสำคัญของภาคอีสานและเป็นศูนย์รวมใจของชาวสกลนคร องค์พระธาตุถูกสร้างขึ้นทับซ้อนกัน ๒ ระยะ ระยะแรกมีลักษณะเป็นปราสาทหินก่อด้วยศิลาแลง กรอบประตูทำด้วยหินทราย เพื่อถวายเป็นสักการีตามความเชื่อวัฒนธรรมขอม มีความสูงประมาณ ๘ เมตร ฐานกว้างด้านละ ๔ เมตร ที่กรอบประตูด้านทิศตะวันออกพบจารึกอักษรขอมโบราณ กล่าวถึงการแบ่งเขตการปกครองที่ดินแก่หัวหน้าหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านและการกัลปนา ทาส สัตว์เลี้ยง พืช ที่นา^{๑๖} กำหนดอายุจากจารึกทำให้ทราบว่า พระธาตุยุคแรกถูกสร้างขึ้นอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ระยะต่อมามีสถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ก่ออิฐถือปูนลักษณะทรงปราสาทยอดตามรูปแบบศิลปะลาว-ล้านช้าง มีความสูง ๒๔.๕๖ เมตร ฐานกว้างด้านละ ๖ เมตร สร้างครอบปราสาทที่ก่อด้วยหินที่มีมาแต่เดิม ประกอบด้วย ๕ ส่วน คือ

๑. เรือนธาตุ เป็นทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่าสูงจากพื้นดินประมาณ ๖ เมตร ฐานกว้างด้านละ ๖ เมตร แต่ละมุมของเรือนธาตุทำเป็นเสาหัวเม็ดข้างละ ๑ เสา รวม ๔ เสา (พบร่องรอยของการลงรักปิดทองมาก่อน) บริเวณส่วนรอบเรือนธาตุมีกำแพงแก้วสูงประมาณ ๑.๒๐ เมตร เรือนธาตุมีประตูซุ้มยอดทรงปราสาท ๔ ทิศ มีทางเข้าออกด้านเดียวคือด้านทิศตะวันออก อีก ๓ ด้านเป็นประตูหลอก พบมีการประดับพระพุทธรูปปางประทับยืนปิดทับเอาไว้ ทางเข้าด้านทิศตะวันออกมีร่องรอยการประดับลวดลายปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี บริเวณหน้าบันประดับลวดลายปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษามีรูปสัตว์ อาทิ สิง กระรอก

และเลน ตรงกลางประดับจานกระเบื้อง^{๑๗} อีกทั้งพบการประดับกระจกเงากรอบดีบุกจลุลาย ถัดเข้าไปด้านในเป็นอุโมงค์เชื่อมไปสู่ภายในองค์พระธาตุ ที่หน้าบันพบมีการพอกคำ^{๑๘} “ลายดอกตะเภา” มีลายก้านขดล้อมรอบ ชำรุดหลุดร่อนโดยมาก ๓ ด้าน ที่เหลือคงจะมีลักษณะเดียวกันกับทางทิศตะวันออก นอกจากนี้บางซุ้มส่วนยอดชั้นในบางชั้นมีการเจาะช่องประดิษฐานพระพุทธรูปอีกด้วย และยอดสุดของซุ้มมีลักษณะเป็นกลีบมะเฟืองของเดิมพบมีการลงรักปิดทองด้วย

๒. องค์ระฆัง สูงจากเรือนธาตุชั้นที่ ๓ วัดได้ประมาณ ๗ เมตร แบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนล่างทำเป็นฐานลดระดับ ๓ ชั้น วัดได้ประมาณ ๔ เมตร ตอนบนสูงจากฐานลดระดับวัดจากกลีบบัวเชิง (ลงรักปิดทอง) ไปหาตีนบัวรดเกล้าได้ประมาณ ๓ เมตร ของเดิมที่ฐานตอนบนประดับแผ่นกระจกทรงสี่เหลี่ยมด้านละ ๑ แผ่น

๓. บัวรดเกล้า ต่อจากองค์ระฆังถึงกลีบบัวหางายในส่วนที่เป็นฐานของยอดบัวเหลี่ยม จะทำเป็นชั้นจากกว้างไปหาแคบและกว้างออกเป็นชั้นๆ ลดหลั่นกัน เรียกศิลปกรรมแบบล้านช้างว่า “แอวขัน” มีความสูงจากตีนถึงปากพาน วัดได้ประมาณ ๒ เมตร

๔. ยอดบัวเหลี่ยม อยู่ถัดจากบัวรดเกล้าลงรักปิดทอง (ของเดิมมีการประดับกระจกตาควายเพื่อเพิ่มความสวยงาม) มีความสูงประมาณ ๕ เมตร ที่ฐานมีกลีบบัวหางายทั้ง ๔ ด้าน แต่ละด้านมีอยู่ ๕ กลีบ เป็นเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมแบบล้านช้าง

๕. ปลียอด มีความสูงประมาณ ๔ เมตร ลงรักปิดทอง ตอนล่างทำเป็นทรงบัวเหลี่ยมถัดขึ้นไป มีลักษณะคล้ายปล้องไฉนต่อยอดแหลม (ของเดิมพบมีการประดับกระจกเงาทรงรี บริเวณปลียอดตอนบน)

^{๑๖} แปลความหมายจากคำอ่านจารึกพระธาตุเชิงชุม อ่านโดยนายอำไพ คำโท ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกกรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร

^{๑๗} ลักษณะงานจากประเทศตะวันตก เขียนลายรูปสถานที่สำคัญล้อมรอบด้วยลายพันธุ์พฤกษา

^{๑๘} การลงรักปิดทองของช่างฝีมือชาวล้านช้างเรียกว่า การพอกคำ

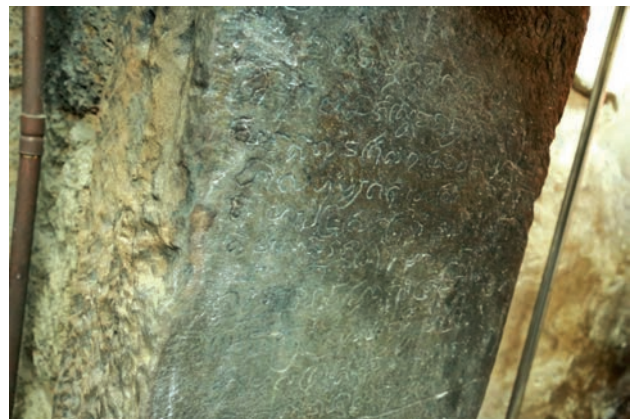
๖. ฉัตร ประดิษฐานบนสุดขององค์พระธาตุ มีความสูงจากต้นถึงปลาย ๔.๓๐ เมตร เป็นฉัตรโลหะลงรักปิดทอง ๗ ชั้น มีระบายนั้ตรเป็นแบบเรียบ ชายด้านล่างของวงฉัตรทุกชั้นร้อยโซ่ประดับตั้งตั้ง (ทำจากแผ่นโลหะรีดแบนลักษณะกลมมน ปลายเรียวแหลม) ชั้นฉัตรชั้นที่ ๑ มีชั้นรองต้นฉัตรทำด้วยเงิน มีโซ่โลหะยึดห้อยจากแกนฉัตรบริเวณซึ่งวงฉัตรชั้นที่ ๑ ฐานฉัตรทำเป็นรูปกรวยคว่ำ สวมเข้ากับยอดแหลมของปลียอด ทำด้วยทองคำมีจำหลักข้อความอักษรไทยจำนวน ๕ บรรทัดดังนี้ บรรทัดแรก “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” บรรทัดที่ ๒ “และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ” บรรทัดที่ ๓ “ทรงยกฉัตรขึ้นประดิษฐานบนยอดพระธาตุ” บรรทัดที่ ๔ “เมื่อวันที่ ๒๙ พ.ย. ๑๓” บรรทัดที่ ๕ “เวลา ๑๕.๐๐ น.” ยอดฉัตรทำเป็นรูปดอกบัวตูมทำด้วยโลหะทองเหลือง ถัดขึ้นไปเป็นกลีบบัวบานมีชั้นนอกชั้นใน จำนวน ๘ กลีบ ทำด้วยทองคำจำนวน ๕ ชั้น ลดหลั่นตามขนาดใหญ่ไปหาเล็ก ปลายสุดประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำแทนเงิน ๑ องค์ แกนฉัตรทำด้วยเหล็กแท่งกลมตัน หุ้มโลหะ

พระพุทธรูปทองคำ ปางมารวิชัย แก่นทำด้วยเงิน
ประดิษฐานบนปลายสุดของยอดฉัตรองค์พระธาตุเชิงชุม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โครงสร้างภายในองค์พระธาตุเชิงชุม มีวัสดุโครงสร้างหลักเป็นศิลาแลง
เสากรอบประตูเป็นหินทราย
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร ที่กรอบประตูทางเข้าสู่อุโมงค์ด้านทิศตะวันออก
กล่าวถึง การแบ่งเขตการปกครองที่ดินแก่หัวหน้าหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน
และการกลบนา กาส สัตว์เลี้ยง พืช ที่นา
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ทางเข้าสู่ภายในอุโมงค์องค์พระธาตุเชิงชุม อยู่หลังพระประธานภายในพระวิหารด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุ
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภายในองค์พระธาตุ ประติมากรรมศิลปวัตถุประเภท
ทางศาสนาหลายชิ้น อาทิ พระพุทธรูปหินทราย
ศิลปะทวารวดี สลักช้าง ป้ายอดีตขององค์พระธาตุ
ที่ชำรุดและของมีค่าอื่นๆ ที่มีผู้นำมาถวายเป็นพุทธบูชา
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

นอกจากนี้การก่อสร้างพระธาตุเชิงชุมยังมีมาใน
ตำนานอูรังคินิทานว่า เมื่อสมัยครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้า
(สมณโคตม) เสด็จมายังเมืองหนองหานหลวง อันมี
พญาสุวรรณภิงคารเป็นเจ้าเมือง ครั้งนั้นพระพุทธเจ้า
ทรงประทับรอยพระพุทธรบาท พร้อมกับแสดงพุทธ-
ปาฏิหาริย์ให้ดวงแก้วมณีลอยออกจากพระโอษฐ์ เมื่อ
พญาสุวรรณภิงคารเห็นดังนั้นจึงเกิดความปีติสมนัส
ถึงกับจะชักพระขรรค์ เพื่อตัดพระเศียรของตนบูชา

รอยพระพุทธรบาทนั้น แต่พระมเหสีนารายณ์แจ้งเวงห้ามไว้
จึงได้ถอดมงกุฎทองคำหนักแสนตำลึงเป็นพุทธบูชา พร้อมกับ
ก่ออุโมงค์ครอบสถานที่ชุมนุมแห่งรอยพระพุทธรบาทนั้น
เมื่อเสร็จแล้วให้นามว่า พระเจดีย์พุทธรบาทโฮมชุม หรือ
เชิงชุม ตามตำนานระบุว่า ณ สถานที่ประดิษฐานพระธาตุ
เชิงชุมนี้ เป็นพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าในภัทธกัปนี้
ต้องมาประทับรอยพระบาทไว้ทุกๆ พระองค์ ตั้งแต่
พระกกุสันโธ พระโกนาคมนโธ พระกัสสโป พระโคตโม

และพระศรีอริยเมตตรัยโย พระพุทธเจ้าที่จะตรัสรู้ในอนาคตต้องมาประทับรอยพระพุทธบาทไว้ ณ ที่นี้เหมือนกัน^{๑๙}

พระธาตุเชิงชุมไม่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรแน่ชัดว่าถูกสร้างขึ้นเมื่อใด มีเพียงรูปแบบทางศิลปกรรมขององค์พระธาตุเชิงชุมที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมเป็นที่นิยมมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ และยังมีลักษณะทำให้ทราบว่า มีการบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่องอีกด้วย ทั้งยังปรากฏหลักฐานว่า มีข้าพระธาตุหรือกลุ่มคนที่คอยอุปฐาก ดูแลองค์พระธาตุเชิงชุมมาตั้งแต่สมัยก่อนยกบ้านธาตุเชิงชุมเป็นเมืองสกลทวาปี สมัยต่อมาจึงตั้งตำแหน่ง “พระพิทักษ์เจดีย์” กรมการผู้ดูแลพระธาตุเป็นตำแหน่งพิเศษโดยเฉพาะ แต่มีมาจำนวนก็คนไม่ปรากฏ สำหรับพระธาตุเชิงชุมมี “พระพิทักษ์เจดีย์ (แก้วโคตรธรรม)” เป็นผู้นำหน้าที่ในตำแหน่งนี้คนสุดท้าย

พระธาตุเชิงชุมมีความเก่าแก่และมีการบูรณะมาแล้วหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘ และมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นกับพระธาตุเชิงชุม อาทิ

- วันที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๑ เวลา ๑๗.๐๐ น. โดยประมาณ เกิดฟ้าผ่าทำให้ปลียอดพระธาตุเชิงชุมหักไม่ตกถึงพื้นดิน วัดได้จัดการซ่อมในส่วนปลียอดและทำฉัตรใหม่ เสร็จแล้วลงรักปิดทอง หาน้ำปูนขาว ลื่นเงินประมาณ ๕๐๐ บาท^{๒๐}

- วันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๙๔ เวลา ๑๔.๓๐ น. โดยประมาณ พายุพัดปลียอดบนของพระธาตุเชิงชุมหักลงมาพร้อมฉัตร จึงทำการซ่อมแซม โดยมีช่างจากกรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการทำปลียอดใหม่ ในครั้งนั้นรองอำมาตย์ตรีขุนอร่ามรักษาการ (เรื่อง สุนทรชาติ) พร้อมครอบครัว ถวายเลาเป็นสำหรับทำรูสวมยอดฉัตร และทางวัดได้จัดทำขันรองฉัตร ๑ ใบ ตั้งตั้งติดระบายฉัตรทั้ง ๗ ชั้น ตีกลีบบัวทองคำ ๕ ชั้น ติดตั้งพระพุทธรูปที่ปลายสุดของฉัตร ลงรักปิดทอง หาน้ำปูนขาว และติดสายล่อฟ้า ลื่นเงินประมาณ ๑๔,๕๐๐ บาท^{๒๑}
- พุทธศักราช ๒๕๐๐ มีการติดกระเบื้องสีล้อมรอบองค์พระธาตุ เว้นเฉพาะประตูซุ้มยอดทรงปราสาท^{๒๒}
- วันที่ ๒-๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑ เกิดฝนฟ้าคะนอง กระเบื้องสีล้อมด้านทิศใต้และทิศตะวันตกหลุดร่อนลงมา เกิดความเสียหายและไม่สวยงาม จึงได้รื้อออกและทำการบูรณะองค์พระธาตุใหม่ทั้งองค์ และชะลอ^{๒๓} การนำยอดฉัตรลงมาบูรณะดำเนินการโดยกรมศิลปากร
- วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ เวลา ๑๕.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ทรงประกอบพิธียกฉัตรขึ้นประดิษฐานเหนือองค์พระธาตุเชิงชุม^{๒๔}

^{๑๙} ประสาท ต้องโพนทอง. “ประวัติองค์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน, ๒๕๔๕, หน้า ๑๓-๑๔

^{๒๐} พระมหาขรรค์ชัย จันทโสโก. “ประวัติพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑-๒ มกราคม ๒๕๑๒, พระนคร, ๒๕๑๑, หน้า ๓๐

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๓๔

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔

^{๒๓} ชะลอ หมายถึง การเคลื่อนลงอย่างช้าๆ และระมัดระวัง ส่วนมากใช้กับการเคลื่อนย้ายองค์พระพุทธรูป หรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์

^{๒๔} คณะกรรมการจัดทำปูมเมืองสกลนคร. “รัชกาลที่ ๙ (พุทธศักราช ๒๔๘๙-ปัจจุบัน)”, ปูมเมืองสกลนคร เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๕๐ ปี เมืองสกลนคร, ๒๕๓๑, หน้า ๔๘

- วันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ เวลา ๑๙.๐๐ น. โดยประมาณ พายุพัดปัดปลียอด พร้อมฉัตรองค์พระธาตุเชิงชุมหักค้ำอยู่บนนั่งร้าน ขณะอยู่ในระหว่างดำเนินการลงรักปิดทอง กลุ่มเรือนยอด ทางราชการ พ่อค้า ประชาชนได้ร่วมกันบูรณะ โดยมีการชะลอปลียอดพร้อมยอดฉัตรลงมาทำการบูรณปฏิสังขรณ์ เสริมความมั่นคงและลงรักปิดทอง

- วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ เวลา ๑๗.๒๓ น. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เสด็จฯ ทรงประกอบพิธียกฉัตรขึ้นประดิษฐานเหนือองค์พระธาตุเชิงชุม

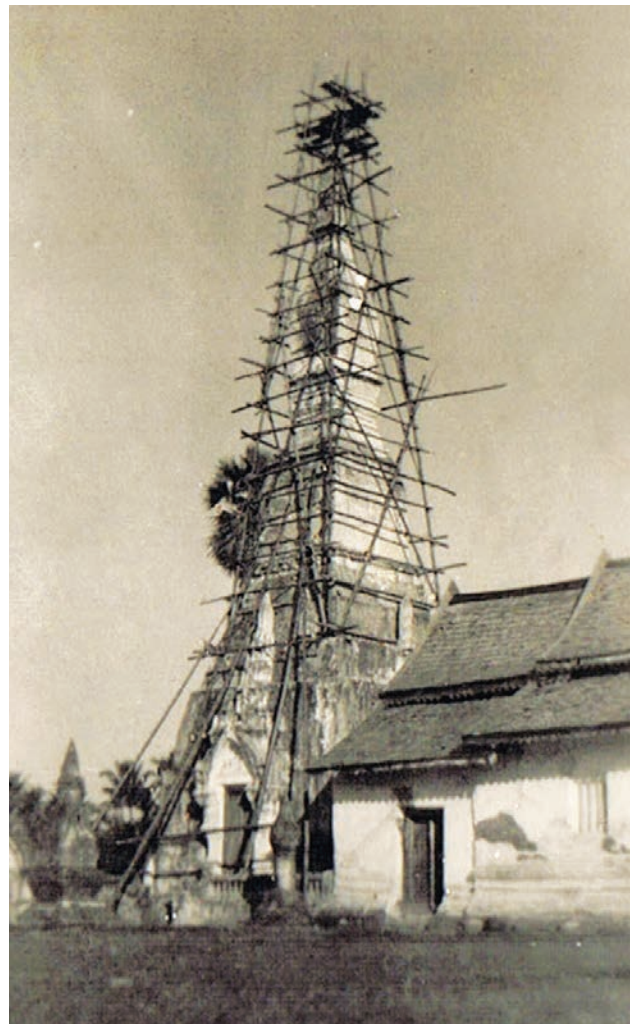
พระธาตุเชิงชุม ด้านทิศใต้ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕-๒๔๗๐
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระธาตุเชิงชุม ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕-๒๔๗๐
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระธาตุเชิงชุม ด้านทิศใต้ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕-๒๔๗๐
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ฟ้าผ่ายอดพระธาตุหักแต่ไม่ตกถึงพื้น วัดได้ดำเนินการซ่อมแซม
พร้อมดำเนินการปิดทองปลียอดพระธาตุเชิงชุม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๐
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระธาตุเชิงชุม ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๐-๒๔๘๐
ภาพ : คุณสุกฤษฎีชาติ ชำนิ

พายุพัดปลิวอดบนหักตกลงมาที่พื้น วัดได้ดำเนินการซ่อมแซมในหลายรายการ อาทิ ปลูกสวมฉัตร ยอดฉัตร และทำปลิวอดบนใหม่ พร้อมลงรักปิดทอง ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

หน่วยศิลปากรที่ ๗ จังหวัดขอนแก่น ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม โดยรื้อกระเบื้องสีส้มออก แต่งผิวทาสีขาว และปิดทองคำเปลวส่วนปลิวอด ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๓

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ทรงประกอบพิธียกฉัตรขึ้นประดิษฐานเหนือองค์พระธาตุเชิงชุม ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๓

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภาพถ่ายต้นเกล้าทั้งสองพระองค์กับเจ้าฟ้าสิริวัชรวิบูลย์ราชกุมารี

พายุพัดปลืยอด
พร้อมวัดรองคพระธาตุเชิงชุม
หักค้ำงอยู่บนนั้งร้าน ขณะอยู่ใน
ระหว่างดำเนินการลงรักปิดทอง
กลุ่มเรือนยอด ถ่ายเมื่อวันที่
๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด
สกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ขณะดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ในส่วนการปิดทองกลุ่มเรือนยอดพระธาตุเชิงชุม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ขณะดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ในส่วนเสริมความมั่นคงของเรือนยอดพระธาตุเชิงชุม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระธาตุเชิงชุม เมื่อดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๒ พระวิหาร^{๒๕}

พระวิหาร ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส ติดกับองค์พระธาตุเชิงชุมด้านทิศตะวันออก มีพระพุทธรูปสำคัญที่ชาวสกลนครเรียก “พระองค์แสน” ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายใน ความเป็นมาของพระวิหาร ทราบจากเอกสารประวัติ พระธาตุเชิงชุมที่รวบรวมเรียบเรียงโดย รองอำมาตย์เอก ขุนกิริยมลสิทธิการ (กุ้แก้ว) ปลัดอำเภอธาตุเชิงชุม ระบุว่าพระวิหารหลังเดิมสร้างขึ้นประมาณพุทธศักราช ๒๓๘๒ ในรัชสมัยของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ ต่อมาชำรุดทรุดโทรมในปีพุทธศักราช ๒๔๓๐ จึงได้ดำเนินการรื้อลงแล้วสร้าง

ขึ้นใหม่ตามรูปแบบเดิม ฝาผนังพระครูหลักคำ (พน) ฝายบ้านเมืองมีพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เจ้าเมืองสกลนคร พระศรีสกุลวงศ์ (ท้าวจันศรีสุลาด) ผู้ช่วยทำหน้าที่เป็นนายงาน พร้อมด้วยกรรมการ ราษฎรเมืองสกลนคร ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ มีความกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๓๐ เมตร เสาใช้ไม้เต็งรัง เครื่องบนใช้ไม้ตะเคียน หลังคามุงกระดานไม้ตะเคียน พื้นและฝาผนังก่ออิฐหรือปูน ทนในการปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ใช้วิธีบอกบุญประชาชน

^{๒๕} เกรียงไกร ปริญาพล. คำกล่าวต้อนรับ ฯพณฯ จอมพลฉัตร ชุนหวัด รองนายกรัฐมนตรี และรายงานวางศิลาฤกษ์พระวิหารวัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร วันอังคารที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

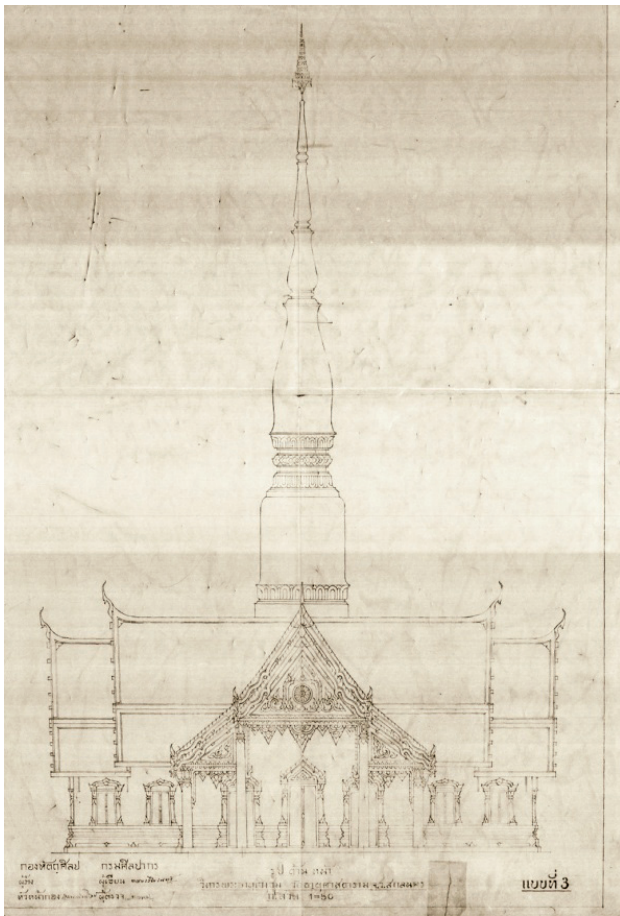

พร-วิหาร

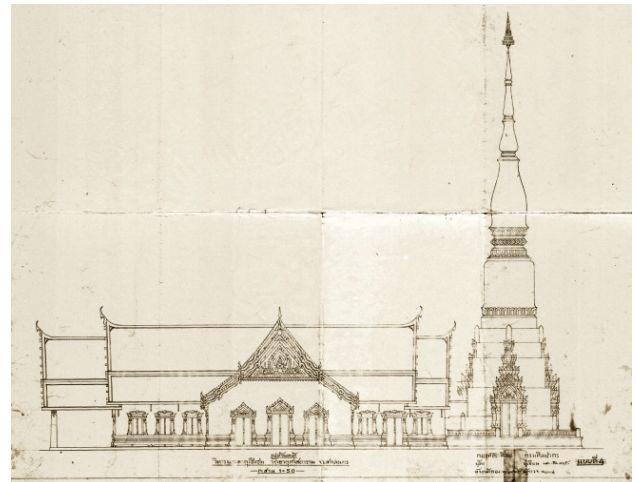
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๔๕๙ หลังคาพระวิหารชำรุด จึงได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ ฝาผนังมีพระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ (บุตดี) เจ้าคณะแขวงสกลนคร เจ้าอาวาส วัดธาตุศาสนาราม (ธาตุเชิงชุม) และคณะสงฆ์ ฝาผนังบ้านเมืองมีพระยาสกลกิจวิจารณ์ (สุทธิ) ปลัดมณฑลอุดร ประจำจังหวัดสกลนคร พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) ผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร (กรมการพิเศษ) พระพินิจบำรุงราษฎร์ (คาย) จำจังหวัดสกลนคร ทำหน้าที่เป็นนายงาน พร้อมข้าราชการพ่อค้าประชาชน เรียไรทรัพย์ จ้างช่างญวนรื้อหลังคาพระวิหารที่ชำรุดออก เสร็จแล้ว ทำหลังคาขึ้นใหม่เป็นหลังคา ๒ ชั้น มีมุขหน้า มุขหลัง ต่อเนื่องจากพระเจดีย์ออกไป มุขกว้าง ๒ วา ยาว ๔ วา และได้ขยายฝาผนังห้องพระประธานออกอีก ๑ ห้อง เพื่อให้กว้างยาวกว่าเดิม การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เครื่องบน ใช้ไม้ตะเคียน หลังคามุงกระดานไม้ตะเคียน ต่อมา

พระวิหารวัดพระธาตุเชิงชุมมีความชำรุดทรุดโทรม จึงได้มีการประชุมฝ่ายสงฆ์ พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ในขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร พร้อมคณะสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส มีนายเดิม ศิลปี ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร นายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสกลนคร ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนได้ประชุมพร้อมกัน เป็นเอกฉันท์ให้รื้อพระวิหารหลังเก่าลงและสร้างพระวิหารหลังใหม่ขึ้นแทน พุทธศักราช ๒๔๕๕ พระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พร้อมด้วยพระเทพวิมลเมธี (วันดี) ในขณะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดสกลนครและหลวงปริวรรตวรวิจิตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสกลนคร ได้ติดต่อไปยังกรมศิลปากรเพื่อเขียนแบบแปลนพระวิหาร ครั้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้จัดซื้ออุปกรณ์สำหรับก่อสร้าง ล่วงหน้าเอาไว้ส่วนหนึ่ง ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๙๗

แปลนพระวิหาร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
ออกแบบโดยกรมศิลปากร
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

กรมศิลปากรเขียนแบบแปลนพระวิหารแล้วเสร็จโดยแปลนพระวิหารใหม่นี้ มีการออกแบบให้มีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยและยังคงรักษารูปแบบพระวิหารหลังเดิม หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ๓ สี มีช่อฟ้า ใบระกาทางหงส์ หน้าบันประดับลายปูนปั้น ทาสีน้ำปูน ภายในเป็นห้องโถงตลอด เสาและคานเป็นเฟอร์โรซีเมนต์ผนังรอบนอกเป็นผนังก่ออิฐถือปูน ช่องประตูหน้าต่างมีซุ้มประดับลายปูนปั้น พื้นเป็นเฟอร์โรซีเมนต์ปูทับด้วยกระเบื้องหินขัดมัน เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วจึงเริ่มลงมือรี้อพระวิหารหลังเก่าลง เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๘ เพื่อสร้างพระวิหารหลังใหม่ต่อไปเมื่อแล้วเสร็จได้ทำบุญฉลองพระวิหารใหม่พร้อมกับการเฉลิมฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ในวันจันทร์ที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐

พระวิหารและองค์พระธาตุเชิงชุม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ขณะดำเนินการรื้อถอนพระวิหารหลังเดิม
ที่มีความชำรุดทรุดโทรม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช
๒๔๔๘
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ขบวนพื่อนของชาวเมืองสกลนครรอบพระธาตุเชิงชุมและพระวิหาร ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๖
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

โรงพิธีวางศิลาฤกษ์พระวิหาร วัดพระธาตุเชิงชุม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๘

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ดำเนินการก่อสร้างพระวิหารหลังใหม่ สัญญาจ้าง งวดที่ ๑ กิตติวันออกเฉียงใต้
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๘

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ขณะดำเนินการก่อสร้างพระวิหารหลังใหม่ สัญญาจ้าง งวดที่ ๑ กิตติวันออกเฉียงเหนือ
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๘

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

อุโบสถหลังเก่า (ลิ้ม)

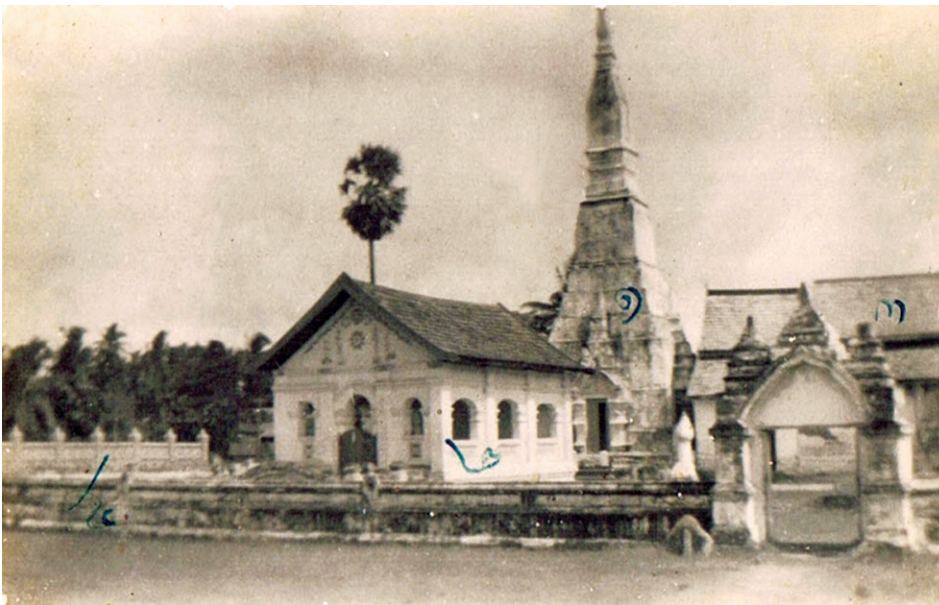
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๓ อุโบสถหลังเก่า (ลิ้ม)^{๒๖}

อุโบสถหลังเก่า หรือภาษาถิ่นเรียก “ลิ้ม” ตั้งอยู่ในเขต พุทธาวาสด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุเชิงชุม สร้างโดย ขุนอรัณรัชฎาการ (เรื่อง สุนทรชาติ) และขุนสมบัติไพศาล (สา นวลมณี) พร้อมครอบครัวเป็นเจ้าศรัทธา เพื่อทดแทน หลังเดิม มีลักษณะเป็นอาคารศิลปกรรมพื้นถิ่นผสม ตะวันตกฝีมือช่างญวน ตัวอาคารหันหน้าไปทางทิศใต้ ฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงเป็นลักษณะฐานบัวแบบพื้นถิ่น ฝาผนังก่อด้วยอิฐถือปูน หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวมุงกระเบื้องไม้ แบ่งเป็น ๓ ห้อง แต่ละห้องเจาะช่องเป็นซุ้มโค้ง ผนัง ตอนล่างเจาะโปร่งเป็นลูกกรง มีขนาดกว้าง ๕.๕ เมตร ยาว ๘ เมตร ลักษณะเป็นลิ้มโปร่งคล้ายอาคารแบบโคโลเนียล (Colonial Style) ของอาณานิคมฝรั่งเศส จั่วด้านหน้า เขียนภาพจิตรกรรมรูปดอกไม้ มีรูปเทวดายืนบนดอกบัว

มีบริวารประคองอัญชลี ตอนบนเขียนลายหน้ากาล ผนังภายในเขียนลายพันธุ์พฤกษาต่อเนื่องกันทั้ง ๔ ด้าน ตอนล่างเขียนลายพันธุ์พฤกษาทรงกลมคล้ายพวงมาลา เดิมมีโถงและช่องฟ้าประดับเป็นส่วนประกอบสำคัญตามแบบ สถาปัตยกรรม แต่หักหายไป สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ ลื่นเงิน ๒,๖๘๔.๕๐ บาท เดิมพัทธสีมาอุโบสถหลังก่อน ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระวิหาร โดยคณะสงฆ์ วัดพระธาตุเชิงชุมใช้ทำสังฆกรรมเรื่อยมา จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๔ จึงมีการสร้างหลังใหม่ทดแทนหลังเดิมเนื่องจาก มีขนาดเล็กและแคบ อาคารหลังนี้ได้รับรางวัลอนุรักษ์ ศิลปะสถาปัตยกรรมในด้านปูชนียสถานและวัดวาอาราม จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๐

^{๒๖} จังหวัดสกลนคร. “ลิ้มเก่า”, จดหมายเหตุ การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช ๒๕๕๘, ๒๕๕๗, หน้า ๓๒-๓๓

อุโบสถหลังเก่า (สีม)

ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุเชิงชุม
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

อุโบสถ (สีม) วัดธาตุศาสดาราม

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระวิหาร มีลักษณะ
ศิลปกรรมพื้นบ้าน หลังคาเก็บซ้อนทำปีกนกยื่นออก
ทั้ง ๔ ด้าน มีสารองรับ ประดับโหง่และช่อฟ้า

ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๙

ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

อุโบสถหลังเก่า (สีม) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

อุโบสถหลังเก่า (สีม) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร

ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๙

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระอุโบสถหลังปัจจุบัน ด้านทิศตะวันตก

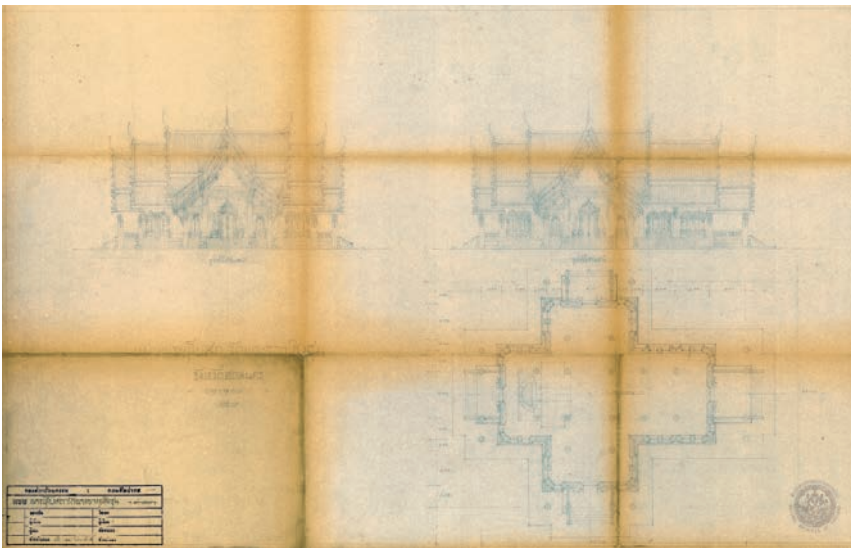
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๔ พระอุโบสถหลังปัจจุบัน

พระอุโบสถหลังปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุเชิงชุม ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔ เวลา ๑๔.๐๙ น. โดยมี ฯพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นเป็นประธานในพิธี ออกแบบโดยกรมศิลปากร^{๒๗} เป็นสถาปัตยกรรมไทย ทรงจัตุรมุข ขนาดกว้าง ๓๒ เมตร ยาว ๔๐ เมตร มีประตูทางเข้า ๔ ด้าน สร้างแล้วเสร็จเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๔ ค่าก่อสร้างทั้งสิ้นจำนวน ๑๐,๕๕๐,๐๐๐ บาท ต่อมาวัดได้ดำเนินการกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีผูกขอฟ้าด้วย

พระองค์เอง ในวันเสาร์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๖ เวลา ๑๗.๐๐ น. และพุทธศักราช ๒๕๕๕ วัดได้ดำเนินการกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มาในการประกอบพิธีตัดหวายลูกนิมิต และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์ทรงประกอบพิธีตัดหวายลูกนิมิตพระอุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๖.๑๙ น. โดยใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมแทนหลังเดิมจนถึงปัจจุบัน ภายในประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย (พระพุทธรชินราช) นามว่า “พระพุทธรธาตุเชิงชุมพยากรณ์นิมิต สกลนครสันติสุข ประสิทธิปฏิมา”

^{๒๗} กรมประชาสัมพันธ์, แผนกข่าวประชาสัมพันธ์ กองการข่าว, “นายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ที่สกลนคร”, วิทยุสารประจำวัน, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑๒๖ (ประจำวันจันทร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๔), หน้า ๒

พระครูบัณฑิตบุญถึง ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร นำพระภิกษุสามเณร
เตรียมสถานที่ในการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่
ด้านทิศเหนือของพระวิหาร ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๒
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

แปลนพระอุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ออกแบบโดยกรมศิลปากร
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ฯพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น
เป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระอุโบสถ ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ สิ้นค่าก่อสร้าง ๑,๘๗๐,๐๐๐ บาท
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ด้านในพระอุโบสถ ขณะดำเนินการก่อสร้าง ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๖
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระอุโบสถ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

วิหารคด ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในโอกาสสำคัญต่างๆ โดยบริษัท อังกุยเฮงสกลนคร จำกัด เป็นเจ้าครุฑรา สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๘
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๖.๕ วิหารคด

วิหารคด ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกขององค์พระธาตุเชิงชุม ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในโอกาสสำคัญต่างๆ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสถาปัตยกรรมไทย มุงกระเบื้องเคลือบ ๓ สี กว้าง ๔ เมตร ยาว ๗๒ เมตร จำนวน ๑๘ ห้อง ด้านหน้าก่อแท่นสำหรับตั้งประติมากรรมปูนปั้นรูปสิงห์ ศิลปะล้านนา จำนวน ๑๖ แท่น แท่นละ ๑ ตัว เริ่มลงมือก่อสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๘ โดยบริษัท อึ้งกู่ยเฮงสกลนคร จำกัด เป็นเจ้าศรัทธาหลัก ลื่นเงินค่าก่อสร้าง ๔,๕๕๐,๕๕๐ บาท^{๒๘}

^{๒๘} พระครูสกลวรานุกิจ (ดร.สุริยา รวิวิโส) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๘

ศาลาอเนกประสงค์หรือศาลาการเปรียญ (หอแจก)

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๖ ศาลาอเนกประสงค์ หรือศาลาการเปรียญ (หอแจก)

ศาลาอเนกประสงค์ หรือศาลาการเปรียญ (หอแจก) ตั้งอยู่นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุเชิงชุม ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ หลังเดิมไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นในสมัยใด ทราบเฉพาะหลังก่อนว่าสร้างขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๘๐ ถึงพุทธศักราช ๒๔๘๔ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์

กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๒๕ เมตร ลี้นงบประมาณ ๔,๕๐๐ บาท^{๒๙} ต่อมาในสมัยพระราชวิมลมนี (ศรีคำ) ได้สร้างหลังใหม่ทดแทนเรียกว่า ศาลาอเนกประสงค์ เป็นอาคาร ๒ ชั้น ทรงไทยประยุกต์ ก่อสร้างพุทธศักราช ๒๕๓๔-๒๕๓๘ จึงแล้วเสร็จ ลี้นงบประมาณ ๑๔,๘๔๔,๔๗๕ บาท ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจนถึงปัจจุบัน

^{๒๙} พระมหาขรรค์ชัย จันทโสมโกณ. “ประวัติพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑-๒ มกราคม ๒๕๑๒, พระนคร, ๒๕๑๑, หน้า ๓๐

ศาลาการเปรียญ (หอแจก) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ศาลาการเปรียญ (หอแจก) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด (หอสมุดพุทธศาสนาสิกขณ)

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๗ หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด (หอสมุดพุทธศาสนิกชน)

หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด (หอสมุดพุทธศาสนิกชน) ตั้งอยู่นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุเชิงชุม หลังเดิมสร้างขึ้นในสมัยพระครูหลักคำ (พน) ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๙๓ ขุนอร่ามรัชฎาการ (เรือง สุคนธชาติ) และนางอร่ามรัชฎาการ (คำตัน สุคนธชาติ) ร่วมกับผู้มีจิตศรัทธาส่งขึ้นทดแทนหลังเดิม มีลักษณะเป็นอาคารสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ๒ ชั้น อยู่ในผังแปดเหลี่ยม หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ชั้นล่างเปิดโล่งทำลูกกรงโดยรอบ ชั้นบนกรุผนังด้วยไม้กระดานทำช่องหน้าต่างบานคู่ทั้ง ๘ ด้าน หลังคาทรงจัตุรมุขลดชั้นซ้อนกัน ๓ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ โหงหรือซ้อฟ้าหน้าจั่วทั้ง ๔ ด้าน

มีลักษณะปากและยอดแหลมเรียวเล็ก ลายยองและใบระกา สลักเป็นตัวนาคเลื้อยสะดุ้งขึ้นละ ๖ ตัวที่หน้าบันทั้ง ๔ ด้าน มีภาพจิตรกรรมฝีมือนายเปลื้อง พัยคณพงษ์ ทางเข้าต่อชาน ยื่นออกมาทางทิศตะวันตก ลี้นเงิน ๓๗,๐๐๖.๒๕ บาท^{๓๐} ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๙๖ วัดได้ทำการต่อเติมโดยกรุผนังชั้นล่างและทำบานประตู หน้าต่าง ลี้นเงิน ๑,๖๕๐ บาท ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์เปลี่ยนจากหลังคามุงกระเบื้องเป็นหลังคาลังกะสีและเปลี่ยนโหงลายยองใบระกาใหม่ทั้งหมดแทนของเดิมซึ่งชำรุดมาก ลี้นงบประมาณ ๙๓๖,๙๓๖.๐๐ บาท ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ คุณเจริญ และคุณหญิงวรรณาสิริวัฒนภักดี ได้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ในการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นจำนวนเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท

หอพระไตรปิฎก (หลังเก่า)

ใช้เป็นสถานที่เก็บคัมภีร์และหนังสือต่างๆ สร้างในสมัยพระครูหลักคำ (พน)

ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

^{๓๐} พระมหาขรรค์ชัย ญาณโสมโณ. “ประวัติพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑-๒ มกราคม ๒๕๑๒, พระนคร, ๒๕๑๑, หน้า ๓๓

หอพระไตรปิฎก (หลังเก่า) ตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุเชิงชุม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระภิกษุสามเณรวัดธาตุศาสนาดาราม และหอพระไตรปิฎก (หลังเก่า) ด้านทิศใต้
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

มุมมองภาพขวามือเป็นหอพระไตรปิฎกปราสาทยอดขณะกำลังก่อสร้าง ณ ตำแหน่งเดิม
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

หอพระไตรปิฎกปราสาทยอดหลังใหม่หลังการก่อสร้างแล้วเสร็จ
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด ต่อมาได้ใช้เป็นที่พักสงฆ์ด้วย ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

หอพระไตรปิฎกปราสาทยอด (หอสมุดพุทธศาสนิกชน)
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

หอระฆัง (หอระฆังวัดนาบอนุสรณ์)
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

๖.๘ หอระฆัง (หอระฆังเวียดนามอนุสรณ์)

หอระฆัง (หอระฆังเวียดนามอนุสรณ์) ตั้งอยู่นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุเชิงชุม มีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง ๑๗ เมตร ลักษณะสถาปัตยกรรมเวียดนาม หลังคาด้านบนซ้อนชั้น สันหลังคาประดับปูนปั้นรูปมังกร สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๓ โดยคณะเจ้าครุฑชาชาวเวียดนามที่อพยพกลับสู่มาตุภูมิสร้างไว้เป็นอนุสรณ์ หอระฆังหลังเดิมเท่าที่พบหลักฐานตั้งอยู่นอกเขตพุทธาวาสริมกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุเชิงชุม เป็นฝีมือช่างญวน สร้างด้วยไม้ มุงด้วยกระเบื้องไม้ ก่อนเปลี่ยนเป็นหลังคาลังกาสี หอระฆังหลังนี้วัดได้เคลื่อนย้ายจากตำแหน่งเดิมไปไว้ที่หน้ากุฏิหลวงพ่อดงค์แสน ๔ และแขวนระฆังติดอกสัญลักษณ์จนถึงปัจจุบัน^{๓๑}

หอระฆังวัดธาตุศาสตราคม ตั้งอยู่ใกล้ประตูริมกำแพงแก้ว ด้านทิศตะวันออก ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ซ้ายมือของภาพไกลๆ คือ หอระฆังวัดธาตุศาสตราคม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๙

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

^{๓๑} พระครูสถลวรานุกิจ (ดร.สุริยา รวิวิโส) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๘.

หอระฆัง (หอระฆังเวียงคานอนุสรณ์) สร้างโดยชาวเวียดนาม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระขังบูรพาจารย์ ใช้เป็นสถานที่บรรจุอัฐิอดีตเจ้าอาวาสและบูรพาจารย์
โดยบริษัท อยุรยา แคปปิตอล ออโต้ ลีส จำกัด (มหาชน) เป็นเจ้าครุฑา สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๖.๙ หอระฆังบูรพาจารย์

หอระฆังบูรพาจารย์ ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุเชิงชุม ใช้เป็นสถานที่บรรจุอัฐิอดีตเจ้าอาวาสและบูรพาจารย์ของวัดพระธาตุเชิงชุม เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก

๒ ชั้น สูง ๑๕ เมตร มีลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาประยุกต์ ประดับลายปูนปั้น ตั้งอยู่กลางสระบัว หันหน้าไปทางทิศตะวันตก สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๗ โดยคณะเจ้าครุฑาจากบริษัท อยุรยา แคปปิตอล ออโต้ ลีส จำกัด (มหาชน) สิ้นเงินค่าก่อสร้าง ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท^{๓๒}

^{๓๒} พระครูสกลวรานุกิจ (ดร.สุริยา รวิวิโส) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๘

อาคารเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๑๐ โรงเรียนพระปริยัติธรรม

โรงเรียนพระปริยัติธรรม เดิมเรียกโรงเรียนนักรธรรม ตั้งอยู่นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุเชิงชุม ใช้เป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนพระภิกษุสามเณร และสำหรับสอนฆราวาส ในยุคแรกๆ ให้หอแจกหรือศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอน ต่อมาได้สร้างแยกออกเป็นเอกเทศ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ หลังจากอำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) ผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร (กรมการพิเศษ) ได้ถึงแก่อนิจกรรมลง หลังจากพิธีพระราชทานเพลิงศพแล้ว หลวงพิจารย์อักษรณ์

(เส พรหมสาขา ณ สกลนคร) และนางทองคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร ผู้เป็นทายาทได้ถวายไม้จากเรือนนอนบางส่วนของอำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี คิดเป็นเงิน ๕๐๐ บาท เพื่อสร้างเป็นอาคารเรียนโรงเรียนนักรธรรม โดยวัดช่วยรื้อถอนมาปลูกไว้ที่วัดธาตุศตาราม เครื่องไม้ที่ไม่พอวัดเป็นฝ่ายรับผิดชอบ ลี้เงิน ๒๔๗ บาท โดยว่าจ้างช่างญวนให้ก่อสร้าง รูปแบบเป็นทรงปั้นหยา มีมุขกลางมุงด้วยกระเบื้องไม้ ความยาว ๑๒.๒๕ เมตร กว้าง ๖ เมตร และมุขกลางยาว ๕ เมตร เพื่อใช้เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอน รวมเป็นเงิน ๗๔๗ บาท^{๓๓} ต่อมาได้ทรุดโทรมลง จึงสร้างหลังใหม่ขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๙๕ ลักษณะเป็น

^{๓๓} พระมหาขรรค์ชัย จันทโสมโก. “ประวัติพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร”, อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑-๒ มกราคม ๒๕๑๒, พระนคร, ๒๕๑๑, หน้า ๒๕

อาคารไม้ ๒ ชั้น กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๓๒ เมตร มุงด้วย
สังกะสี เรียกว่า โรงเรียนวัดธาตุเชิงชุมวรวิหาร และ
ในพุทธศักราช ๒๕๓๙ ในสมัยของพระเทพวิสุทธิท้าว (ก)
เมื่อครั้งเป็นพระสกลธรรมคณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม

วรวิหาร เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร ได้สร้างแทนหลังเดิม
มีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง ๓ ชั้น
สิ้นงบประมาณ ๑๔,๓๕๕,๐๐๐ บาท ปัจจุบันเป็น
สถานที่ปฏิบัติธรรมของวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร

ซ้ายมือของภาพคือโรงเรียนมัธยม วัดธาตุศาสดาราม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ขณะดำเนินการรื้อถอนโรงเรียนมัธยม วัดธาตุศาสดาราม ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุ
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ด้านหลังโรงเรียนพระปริยัติธรรม
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

บ่อน้ำโบราณ หรือบ่อน้ำภูน้ำลอด

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๖.๑๑ บ่อน้ำโบราณ

บ่อน้ำโบราณ หรือบ่อน้ำ “ภูน้ำลอด” ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุเชิงชุม เป็นบ่อน้ำเก่าแก่ กล่าวกันว่า บ่อน้ำโบราณนี้เป็น ๑ ใน ๓ ตำนานที่ได้ดินที่ไหลลงมาจากเทือกเขาภูพาน เดิมชอบบ่อกรุด้วยไม้เนื้อแข็งเพื่อป้องกันดินพังทลาย ต่อมาได้รับการปรับปรุงโดยกรุขอบบ่อด้วยซีเมนต์แล้วทำหลังคาคลุมเอาไว้ สันนิษฐานว่า บ่อน้ำนี้มีมาพร้อมกับวัด ในอดีตชาวบ้านใช้น้ำในบ่อนี้สำหรับอุปโภคในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนน้ำสำหรับบริโภคนิยมไปตักที่สระพังทอง นอกจากนี้

ยังมีความเชื่อเล่าต่อกันมาว่า มีคนทำถังภาชนะใส่น้ำหลุดลงไปที่ก้นบ่อปรากฏว่าไปเจอถึงน้ำที่หลุดไปนั้นอยู่ที่สระพังทองซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ่อนี้^{๓๔} พุทธศักราช ๒๕๕๓ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ได้ดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ของบริเวณวัดและได้ดำเนินการสร้างประติมากรรมรูปพญาสวรรณาค ๕ เศียร พันรอบขอบบ่อน้ำให้เข้ากับตำนานความเชื่อของคนในท้องถิ่นว่า พญาสวรรณาคเป็นผู้พิทักษ์รักษารอยพระพุทธรูปที่อยู๋ภายในองค์พระธาตุเชิงชุม

^{๓๔} คุณยายราตรี ชำนาญฤทธิ์ อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๖๘๖ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๔

บ่อน้ำโบราณ หรือบ่อน้ำกุณน้ำลอด ใช้เสาไม้ไผ่ปักเป็นแนวขอบบ่อ
ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๑
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

บริเวณบ่อน้ำโบราณ หรือบ่อน้ำกุณน้ำลอดในอดีต ถ่ายเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๒
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

สรุป

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนคร สกลนคร ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๘ ไร่ ชาวสกลนครทั่วไปมักเรียกว่า “วัดธาตุ” หรือ “วัดพระธาตุ”

ส่วนสร้างขึ้นปีไหนไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารกำหนดอย่างแน่ชัด แต่จากหลักฐานทางโบราณคดี พบว่า แต่เดิมเป็นลักษณะการสร้างแบบปราสาทเรือนหิน ตามวัฒนธรรมขอม ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ และมีหลักฐาน

สำคัญ คือ จารึกภาษาขอมอยู่ในกรอบประตู ภายในองค์พระธาตุเชิงชุม ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ได้แผ่ขยายเข้ามาแทนที่ จึงมีการดัดแปลงด้วยการสร้างองค์พระธาตุหรือ “เจดีย์” แบบศิลปะล้านช้าง ครอบตัวปราสาทเดิมเอาไว้

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมาวัดพระธาตุเชิงชุม จึงเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร อยู่ ๔ ช่วงสำคัญ คือ ระยะเวลาสมัยพระธานี (อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์) เป็นเจ้าเมืองสกลทวาปีคนแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๕-๒๓๗๐ โดยสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์อพยพพาผู้คนบ่าวไพร่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุม จากนั้นจึงยกฐานะบ้านธาตุเชิงชุมขึ้นเป็นเมือง “สกลทวาปี” และมี “พระครูหลักคำ” เป็นเจ้าอาวาสวัดองค์แรก ระยะเวลาที่สองในสมัยพระยาประเทศธานี (คำ) เป็นเจ้าเมืองเมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑-๒๔๑๕ พร้อมการเปลี่ยนชื่อเมืองจาก “สกลทวาปี” เป็นเมือง “สกลนคร” ได้สร้างเสนาสนะถาวรวัตถุหลายอย่าง รวมถึงการสร้างวัดในเมืองสกลนครอีกหลายวัดด้วยกัน

ระยะที่สามสมัยพระยาประจันตประเทศธานี (ปิด) ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๒๑-๒๔๒๗ และระยะที่สี่สมัยพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เป็นเจ้าเมืองในพุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๔๖๖ ช่วงนี้เริ่มมีหลักฐานลายลักษณ์อักษรมากขึ้นว่า วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญมาแต่ครั้งโบราณ เช่น พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น อีกทั้งภายในบริเวณวัดยังประกอบด้วยศาสนสถานที่มีความสำคัญ จึงทำให้วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นที่เจริญครีธาของบรรดาพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดสกลนครเป็นอย่างมาก และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแสวงบุญที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

บทที่ ๓

พระองค์แสน :

ความหมาย ที่มา และคติการสร้าง
ในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง

พระองค์แสน :

ความหมาย ที่มา และคติการสร้าง ในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง^๑

พระพุทธรูปเป็นสิ่งสำคัญแสดงถึงความศรัทธาของผู้คนที่ยอมรับนับถือพุทธศาสนา และยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การสร้างผลงานทางพุทธศิลป์จึงก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพุทธศาสนา พระพุทธรูปหรือที่วัฒนธรรมล้านช้างและล้านนาเรียกว่า “พระเจ้า” นั้นถูกกำหนดให้เป็นอุเทสิกเจดีย์ที่ถูกรังสรรค์ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้แล้ว ยังมีความเชื่อถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปในหลายประการ สำคัญที่สุดคือ สามารถทำให้บังเกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและเป็นมหากุศลแก่ผู้สร้าง ผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง ล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิตผูกพันเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยพระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นมีอยู่หลายขนาด และมีความแตกต่างทางวัสดุ อุปกรณ์ เทคนิค วิธีการในการสร้าง

^๑ วัฒนธรรมล้านช้าง หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า วัฒนธรรมลาว

๑. ความหมาย ที่มา และคติการสร้าง พระพุทธรูปในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง

พระพุทธรูปปฏิมา หรือพระพุทธรูป จัดเป็นอนุเสถียรเจดีย์ คือ รูปเคารพที่สร้างขึ้นตามคติแห่งมหาบุริสลักษณะ เพื่อระลึกถึงองค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัยได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะงานช่างที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสกุลช่างในแต่ละท้องถิ่น และยังพบหลักฐานว่า มีพัฒนาการทางด้านรูปแบบ ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของขนาด ปริมาณ และวัสดุในการสร้างองค์พระที่บอกได้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อม รวมไปถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลทางการเมืองในยุคสมัยนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี^๒ คติการสร้างพระพุทธรูปเป็นที่นิยมแพร่หลายของกลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนาในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง โดยมีวัตถุประสงค์หลักสำคัญที่สุดคือ เพื่อน้อมถวายเป็นพุทธานุชาในโอกาสสำคัญและเพื่อสะเดาะเคราะห์ประจำตัว รวมไปถึงสร้างขึ้นเพื่อเทียมน (ทดแทน) องค์เดิม ให้เป็นที่เคารพบูชาแก่มนุษย์และเทพยดาทั้งหลาย และเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า พระพุทธรูปในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้างมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันในหลายแง่ อาทิ วิถีมนุษย์ ศิลปกรรม ความเชื่อ ภาษาวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ อาชีพ ภูมินิเวศ ภูมิปัญญา ฯลฯ ทั้งหมดกล่าวได้ว่า เป็นวิถีชุมชนเกี่ยวกับการสร้างบุญอย่างหนึ่ง โดยอาศัยพลังสร้างสรรค์ และพลังศรัทธามาปรุงแต่ง

ผ่านงานทัศนศิลป์ ให้ออกมาในรูปสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา อาทิ พระพุทธรูป ศาสนาคาร และเครื่องบูชา เป็นต้น

พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ผู้คนที่อาศัยในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง ยอมรับนับถือพุทธศาสนา และปฏิบัติต่อพระพุทธรูปอย่างสูงสุด ด้วยเป็นสิ่งแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเรียกพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นว่า “รูปพระเจ้า” หรือ “พระพุทธรูปเจ้า” พระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านช้างที่พบในไทยและลาว สร้างขึ้นจากวัสดุหลายประเภท อาทิ ศิลา ไม้ โลหะ อิฐ ปูน ดิน เซลล์ เป็นต้น ตามความนิยมและทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น มารังสรรค์ให้เกิดเป็นงานพุทธศิลป์ ทั้งนี้การสร้างพระพุทธรูปยังเป็นสิ่งให้อานิสงส์ได้มาก ดังปรากฏในหนังสือผูก “สองพะเคือ” หรือ “ฉลองพระเคือ”^๓ สมัยโบราณนิยมใช้เทศน์ในงานทำบุญฉลองพระพุทธรูป ซึ่งปรากฏเนื้อความพรรณนาถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยวัสดุต่างๆ กล่าวโดยสรุปสาระสำคัญประกอบด้วยวัสดุ ๑๔ อย่าง แต่ละอย่างให้อานิสงส์มากน้อยต่างกัน ดังนี้

๑. เขียนด้วยใบไม้ ยังอานิสงส์ ๕ กัป^๔
๒. เขียนด้วยผ้า (พระบฏ)^๕ ยังอานิสงส์ ๑๐ กัป
๓. สร้างด้วยดินจี๋, ดินเหนียว (มติกมย) ยังอานิสงส์ ๑๕ กัป
๔. สร้างด้วยครึ่ง (ชตุกาย) ยังอานิสงส์ ๒๐ กัป

^๒ ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “กล่าวนำ”, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๕, หน้า ๒๔

^๓ ต้นฉบับจารด้วยอักษรธรรม บนแผ่นลานดิบ มี ๑ ผูก จำนวน ๑๘ ลาน ไม่ทราบที่มา ปรีวรตโดย นายพจนวราภรณ์ เขจรเนตร เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ปัจจุบันเก็บรักษาที่ห้องจัดแสดงโบราณสถานภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

^๔ ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ป.อ.ปยุตโต) พุทธศักราช ๒๕๕๔ ให้ความหมายของคำว่า “กัป” หมายถึง กาลกำหนด, กำหนดอายุของโลก, ระยะเวลายาวนานเหลือเกิน ที่กำหนดว่าโลกคือสากลจักรวาลประลัยครั้งหนึ่ง (ศาสนาฮินดูว่าเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม) ท่านให้เข้าใจด้วยอุปมาว่า เปรียบเหมือนมีภูเขาศิลาล้วนกว้าง ยาว สูง ด้านละ ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปี มีคนนำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบ ครั้งหนึ่งจนกว่าภูเขานั้นจะสึกหรอสั่นไป กัปหนึ่งยาวนานกว่านั้น

^๕ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ให้ความหมายของคำว่า “พระบฏ” หมายถึง ผืนผ้าที่มีรูปพระพุทธรูป เป็นต้น และแขวนไว้เพื่อบูชา

^๖ ภาษาถิ่น หมายถึง “อิฐเผา”

๕. สร้างด้วยไม้ (รุกขมย) ยังอาณิสงส์ ๒๕ กัป
๖. สร้างด้วยกระดูก, เขา, นอ, งา (ทนต์มย) ยังอาณิสงส์ ๓๐ กัป
๗. สร้างด้วยปูนสหาย (สหายมย) ยังอาณิสงส์ ๓๕ กัป
๘. สร้างด้วยหิน (ลิทมย) ยังอาณิสงส์ ๔๐ กัป
๙. สร้างด้วยแก้ว, ชี้น^๗ (ติปุกมย) ยังอาณิสงส์ ๔๕ กัป
๑๐. สร้างด้วยทอง^๘ (กัสมย) ยังอาณิสงส์ ๕๐ กัป
๑๑. สร้างด้วยเงิน (รชชฎามย) ยังอาณิสงส์ ๕๕ กัป
๑๒. สร้างด้วยแก้ว (รตฺตณมย) ยังอาณิสงส์ ๖๐ กัป
๑๓. สร้างด้วยคำ^๙ (สุวณฺณมย) ยังอาณิสงส์ ๖๕ กัป
๑๔. สร้างจากการผสมวัสดุหลายๆ อย่างเข้ากัน ยังอาณิสงส์ ๗๐ กัป

นอกจากเรื่องของอาณิสงส์แล้วยังพบว่า มีการเรียกชื่อพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตามลักษณะนามของวัสดุ น้ำหนักของวัสดุที่ใช้สร้าง หรือตามพุทธอิริยาบถขององค์พระ อาทิ ถ้าสร้างจากแก้วเรียกว่า “พระเจ้าแก้ว” ถ้าสร้างจากเขาควายเรียกว่า “พระเจ้าเขาควาย” หนึ่งวัสดุที่นำมาสร้างมักเป็นสิ่งที่ได้มาแบบไม่ธรรมดา โดยอาจเกิดจากธรรมชาติ อาทิ ต้นไม้ที่ถูกฟ้าผ่ายืนต้นตาย เขาของสัตว์ที่ถูกฟ้าผ่าตาย ถ้าสร้างจากโลหะมีน้ำหนักวัสดุ ๑,๐๐๐ ชั่งขึ้นไป เรียกว่า “พระเจ้าองค์ตื้อ” น้ำหนัก ๑๒๐ ชั่งขึ้นไป เรียกว่า “พระเจ้าองค์แสน” น้ำหนัก ๑๒ ชั่งขึ้นไป เรียกว่า “พระเจ้าองค์หมื่น” ตามลำดับ สำหรับกรณีเป็นโลหะมักเป็นการรวบรวมจากผู้มีจิตศรัทธาส่งขึ้น อาศัยช่างฝีมือที่มีความชำนาญและความสามารถด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางพุทธศิลป์

พระพุทธรูปปางแคะ พบภายในคูหาองค์พระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

^๗ ภาษาถิ่น หมายถึง “แร่ดีบุก”

^๘ ภาษาถิ่น หมายถึง โลหะผสม อาทิ สำริด, ทองแดง, ทองเหลือง, ทองดำ, ทองขาว

^๙ ภาษาถิ่น หมายถึง “ทองคำ”

เพราะสมัยโบราณการสร้างพระพุทธรูปโลหะขึ้นในชุมชนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะมีความยุ่งยากในหลายขั้นตอนหนึ่ง ยังมีการค้นพบพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการ “บุ” คือ การนำทองคำหรือเงินรีดเป็นแผ่นบางนำไปหุ้มแกนดินมวลสารต่างๆ แล้วหนีบขอบตีขึ้นรูปเป็นพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและพบว่า โดยมากนิยมทำเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยหรือปางสะดุ้งมาร ที่มีพระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ ด้วยมีนัยสำคัญทางคติชนที่นิยมสร้างมาตั้งแต่ระดับเจ้ามหาชีวิต (พระมหากษัตริย์) พระราชวงศ์ ขุนนาง คหบดี จนถึงชั้นสามัญชน เพราะเป็นปางที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขณะปฐมเทศนา ยังอาณิสสส์ให้กับผู้สร้างมีชัยชนะ และปราศจากอุปสรรคทั้งมวล^{๑๐}

กล่าวได้ว่า พระพุทธรูปในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้างเป็นคติความเชื่อของคนในชุมชนเกี่ยวกับการสร้างบุญอย่างหนึ่ง โดยอาศัยพลังสร้างสรรค์และพลังศรัทธาให้ออกมาในรูปแบบของรูปเคารพ ศาสนาคาร และเครื่องบูชาโดยพบจารึกฐานพระพุทธรูปหลายองค์ทั้งในไทยและลาวที่ระบุถึงจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้เสวยอาณิสสส์ของการสร้างและการได้ไปสู่สิ่งปรารถนาสูงสุด คือ “สุข ๓ ประการ”^{๑๑} หรือในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “สมบัติ ๓”^{๑๒} มีดังนี้

๑. มนุษย์สมบัติ หรือสุขในเมืองคน ประกอบด้วย
 - ชาติกำเนิด (ชนชั้นปกครอง พราหมณ์ คหบดี)
 - สติปัญญาและฤทธิ์เดช
 - บุคลิกลักษณะทั้งดงาม
 - การเป็นผู้มีทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ และบริวารแวดล้อม
 - การมีครอบครัวที่ดี
 ๒. สวรรค์สมบัติ หรือสุขในเมืองฟ้า ประกอบด้วย
 - การได้พ้นจากบาปกรรม (ไม่ตกนรก)
 - การได้เกิดเป็นเทวดา
 - การได้เกิดเป็นพรหม
 ๓. นิพพานสมบัติ หรือสุขในแดนนิพพาน ประกอบด้วย
 - การสิ้นไปแห่งกิเลสตัณหา พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย
 - การดับสิ้นไปจากกิเลสทั้งมวล
 - การพ้นจากทุกข์ทั้งมวล
- ฯลฯ

นอกจากนี้ยังปรารถนาถึงผลในอนาคตกาล เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตตรัยโยที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้า เมื่อสำเร็จเป็นองค์พระพุทธรูปแล้วจึงเข้าสู่พิธีมหาพุทธาภิเษกเบิกพระเนตรฉลองสมโภชตามประเพณีต่อไป

^{๑๐} ยุทธพงษ์ มาตย์วิเศษ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘

^{๑๑} ยุทธพงษ์ มาตย์วิเศษ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘

^{๑๒} ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พุทธศักราช ๒๕๕๓ ให้ความหมายของคำว่า “สมบัติ ๓” หมายถึง ความพร้อมพร้อมสมบูรณ์แห่งสิ่งอันให้สำเร็จสมปรารถนา, ผลสำเร็จที่ให้สมความปรารถนา ประกอบด้วย มนุษย์สมบัติ เทวสมบัติ (สวรรค์สมบัติ) นิพพานสมบัติ

๒. พระองค์ตื้อ พระองค์แสน พระองค์หมื่น^{๑๓}

การสร้างพระพุทธรูปในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง ยังปรากฏหลักฐานจากข้อมูลพบในจารึกฐานพระพุทธรูปโลหะที่ประดิษฐานประจำวัดสำคัญ สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยมากระบุจุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเทียมนหรือจำลองขึ้นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และปรารถนาให้ตนได้ถึงสุข ๓ ประการ เกิดในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าที่จะตรัสรู้ในอนาคตกาล นอกจากนี้ยังมีข้อความระบุถึงน้ำหนักวัสดุที่ใช้สร้าง อันเป็นที่มาของนามเรียกองค์พระพุทธรูป ด้วยเหตุไม่นิยมถวายพระนามให้กับพระพุทธรูปอย่างสุโขทัยและอยุธยา แต่เรียกตามน้ำหนักขององค์พระแทน โดยประกอบด้วย ๓ กลุ่มหลัก ดังนี้

พระองค์ตื้อ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มีน้ำหนักของวัสดุที่ใช้สร้าง ๑,๐๐๐ กิโลกรัมขึ้นไป มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “องค์ตื้อ” อาทิ พระเจ้าองค์ตื้อ วัดพระองค์ตื้อ มะหาวีหาน (วัดไชยะพูม) นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระองค์ตื้อ วัดศรีชมพู องค์ตื้อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นต้น มีทั้งแบบที่หล่อเป็นเนื้อเดียวกันทั้งองค์ และแบบที่หล่อเป็นชิ้นแล้วนำมาประกอบกันเป็นองค์พระ เนื่องจากพระองค์ตื้อเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ต้องใช้วัสดุจำนวนมาก มักพบว่าเจ้าครุฑาเป็นผู้ที่อยู่ในชั้นปกครอง อาทิ พระมหากษัตริย์และขุนนางที่สำคัญ องค์พระพุทธรูปมีขนาดใหญ่ข้างต้องใช้ความชำนาญในการหล่อ เพราะเสี่ยงต่อการผิดพลาด บางองค์จึงพบร่องรอยของการซ่อมแซมโดยการหล่อพอกทับภายหลังจากที่หล่อเสร็จ

พระองค์แสน เป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กและใหญ่มากจนเกินไป มีน้ำหนัก ๑๒๐ กิโลกรัมขึ้นไป จึงมีชื่อเรียกเฉพาะว่า “พระองค์แสน” หรือ “พระทองแสน” โดยถูกเรียกชื่อตามน้ำหนักวัสดุที่ใช้สร้าง ในเขตอีสานตอนบนพบว่า มีพระองค์แสนในพื้นที่ต่างๆ หลាយองค์ด้วยกัน อาทิ พระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร พระองค์แสน วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น ส่วนที่พบในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อาทิ พระองค์แสน (เมืองเซะ) วัดแสนไซ เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน พระองค์แสน วัดบ้านลึง เมืองเซบั้งไฟ แขวงคำม่วน พระองค์แสน วัดบ้านนาเคือ เมืองหินบูน แขวงคำม่วน พระองค์แสน วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน แขวงจำปาสัก พระองค์แสน วัดธาตุฝุ่น บ้านธาตุฝุ่น เมืองจำปาสัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีกลุ่มของพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ถูกอัญเชิญลงไปประดิษฐานยังพระนคร ครั้งสยามมีอิทธิพลเหนือดินแดนล้านช้างมีนามเรียกว่า พระแสน อยู่ ๒ องค์ด้วยกัน คือ พระแสน ที่ถูกอัญเชิญจากถ้ำแห่งหนึ่งของเมืองมะหาไซ กองแก้วฝั่งลาว ปัจจุบันประดิษฐานภายในพระวิหาร วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร และพระแสนเมืองเชียงแตง ถูกอัญเชิญมาจากเมืองเชียงแตง ปัจจุบันคือเมืองสตึงแตรง ในราชอาณาจักรกัมพูชา ปัจจุบันประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ วัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร แขวงบางกอกใหญ่ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

พระองค์หมื่น นิยมสร้างมากเช่นเดียวกันกับพระองค์แสน น้ำหนักของวัสดุที่ใช้สร้าง ๑๒ กิโลกรัมขึ้นไป มีชื่อเรียกเฉพาะว่า องค์หมื่น อาทิ พระองค์หมื่น วัดแสนไซ

^{๑๓} เป็นการเรียกชื่อพระพุทธรูปตามมาตรฐานของวัฒนธรรมล้านช้าง รวมถึงภาคอีสานในปัจจุบัน คือ ๑๐ ซั่งเป็นหมื่น ๑๐ หมื่นเป็นแสน ๑๐ แสนเป็นล้าน ๑๐ ล้านเป็นโกฏิ ๑๐ โกฏิเป็น ๑ กือ ๑๐ กือเป็นตื้อ อาจเทียบน้ำหนักกับปัจจุบันได้จาก น้ำหนักทอง ๔ บาทเป็น ๑ ตำลึง (ทอง ๑ บาท มีน้ำหนักประมาณ ๑๕ กรัม ๑ ตำลึงจึงหนักประมาณ ๖๐ กรัม) และ ๒๐ ตำลึงเป็น ๑ ซั่ง หรือน้ำหนักประมาณ ๑,๒๐๐ กรัม หรือ ๑.๒ กิโลกรัม ดังนั้น ๑๐ ซั่งเป็น ๑ หมื่น จึงมีน้ำหนักเท่ากับ ๑๒ กิโลกรัม เป็นต้น

เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระองค์แสน (หมื่น) วัดบ้านพิมาน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย (พระสะพานหิน สัมฤทธิ์สีหิโรศ) วัดสะพานคำ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พบว่า บางองค์ไม่ได้มีจารึกระบุหน้าหนัก เพียงแต่เรียกขานกันตามความชอบ หรือเรียกชื่อเดิมเพื่อทดแทนพระพุทธรูปองค์เดิม และมีการขนานนามพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวิธีการก่ออิฐถือปูนว่า “องค์แสน” หรือ “องค์หมื่น” รวมถึง “องค์ตื้อ” เป็นต้น

๓. ความสำคัญ และคติการสร้าง “พระองค์แสน” ในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้าง

ราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความใกล้ชิดกัน ในแง่ประวัติศาสตร์ ภาษาวรรณกรรม และวิถีชีวิต มาเป็นเวลายาวนาน หากพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์พบว่า บริเวณลุ่มน้ำโขงเคยมีความสัมพันธ์กันมาแต่สมัยอดีต โดยเฉพาะในยุคที่อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ปรากฏว่า ช่วงเวลานั้นอิทธิพลของพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันจึงเห็นร่องรอยของอารยธรรมพุทธศาสนาแพร่กระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะการสร้างสรรค์ประติมากรรมทางพุทธศาสนา^{๙๔}

พระพุทธรูปที่มีนามเรียกว่า “พระองค์แสน” หรือ “พระแสน” พบกระจายตามชุมชนต่างๆ ในหลายพื้นที่

ของไทยและลาว ส่วนมากมักสร้างขึ้นจากโลหะมีน้ำหนักรวมแล้ว “๑๒๐ ชั่ง” หรือเรียกอย่างหนึ่งว่า “แสน” (ประมาณ ๑๒๐ กิโลกรัม) แล้วถวายนามตามน้ำหนักวัสดุการสร้าง พระองค์แสนมักเป็นที่นิยมของผู้มีศรัทธาด้วยเหตุว่า พระองค์แสนเป็นพระพุทธรูปมีขนาดพอเหมาะสำหรับสถานที่และง่ายต่อการเคลื่อนย้ายหรือแห่ขบวนเชิญไปในโอกาสต่างๆ ในอารามสำคัญจึงมักพบพระองค์แสนประดิษฐานอยู่มากกว่า ๑ องค์ จากการศึกษาค้นคว้า ชุมชนต่างๆ ทั้งในลาวและไทยต่างมีพระองค์แสนประดิษฐานอยู่และมีประเพณีและวิถีปฏิบัติเกี่ยวเนื่องกับพระองค์แสนอยู่เสมอทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล

พระองค์แสนที่พบในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในลาวและไทยมักพบหลักฐานระบุว่า มีพระภิกษุเป็นผู้นำในการสร้างเป็นหลัก โดยอาจมีเจ้ามหาชีวิต (กษัตริย์) พระราชวงศ์ขุนนาง คหบดี และชาวบ้าน เป็นเจ้าศรัทธาร่วม โดยการถวายวัสดุประเภททองและโลหะ ดังเรื่องราวของการรวบรวมทองเพื่อสร้างเป็นพระพุทธรูปแล้วถวายนามว่าองค์แสนตามน้ำหนักของทองที่รวบรวมมานั้น ปรากฏในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๐ เรื่องเมืองนครจำปาสัก ว่า “เมื่อพระครูโพนสะเม็ก^{๙๕} กับครอบครัวอพยพจากเมืองเขมรมาตั้งอยู่ที่ตำบลเชียงแตงเป็นที่แรกนั้น ได้เรียกรวบรวมครอบครัวให้ประมาญทองแดง ทองเหลืองเป็นอันหนักได้ ๑๖๐ ชั่งเศษ หล่อขึ้นเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่งเนื้อหนาดี ขัดสีเกลี้ยงเกลางาม พระครูโพนสะเม็กถวายนามว่าพระแสน เพราะคติน้ำหนักได้กว่าแสนเฟื้อง ตั้งไว้ในวัดซึ่งเป็นที่อยู่ของพระครูโพนสะเม็ก ณ เมืองเชียงแตง”^{๙๖} พระพุทธรูปบางองค์มีจารึกระบุศักราช นามผู้สร้างและ

^{๙๔} จิตรกร โพร้งาม. “พระเจ้าองค์ตื้อในลุ่มน้ำโขง” วัฒนธรรมศิลปสาร, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๓), หน้า ๑๗

^{๙๕} หรือเป็นที่รู้จักกันในชื่ออื่นว่า ญาคูขี้หอม, พระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก พระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญของบ้านเมืองและการเมืองสองฝั่งโขง สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เจ้าผู้ครองนครหลวงเวียงจันทน์ มีตำนานและเรื่องราวอันพิสดารของท่านเล่าขานสืบต่อกันมาจนมีการจัดบันทึกในพงศาวดารทั้งของลาวและสยาม

^{๙๖} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๐ เรื่องเมืองนครจำปาสัก พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงคยองท่า ปราโมช, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๔๗๕, หน้า ๕๑

น้ำหนักขององค์พระ แทนพระ และการกลบนาอูทิวัดฐานอาทิ พืช ข้าว ไรนา หรือแม้กระทั่งครอบครวาวไพรในลังกัถให้ทำหน้าที่ดูแลรักษาองค์พระพุทธรูปด้วย หรือที่เรียกว่า “ข้าพระเจ้า” หรือ “ข้าพระ” โดยให้ทำหน้าที่ในการอุปฐากดูแลอารามที่พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วย ส่วนในราชอาณาจักรไทย ก็พบคติความนิยมในการสร้างพระองค์แสนเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันทางด้านศาสนา คติชน ความเชื่อ ความนิยมของไทยและลาวที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนของวัฒนธรรมล้านช้าง จากการศึกษาพระองค์แสนที่ประดิษฐานในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้างทั้งลาวและไทยพบว่า แต่ละองค์มีประวัติความเป็นมาในตำนานและพงศาวดารท้องถิ่น กล่าวถึงความเป็นมาพร้อมอภินิหารในการสร้าง ผู้สร้าง หรือการอัญเชิญมา ส่วนใหญ่มีชื่อพระพุทธรูป รวมทั้งชื่อมักมีความสัมพันธ์กับตัวบุคคลในประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ มีความเกี่ยวข้องและผูกพันกับกลุ่มชนชาวลาว ส่วนหนึ่งเป็นพระพุทธรูปมีมาแต่เดิมในแต่ละท้องถิ่น หรือมีการเคลื่อนย้ายมาจากแหล่งอื่นพร้อมกับชุมชนอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธรูปนั้นๆ จึงกลายเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในระดับชุมชนและในระดับเมือง พระพุทธรูปกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นสำริดในศิลปะล้านช้าง มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ สามารถแบ่งลักษณะงานพุทธศิลป์ของพระองค์แสนได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. พระองค์แสนที่มีลักษณะงานพุทธศิลป์แบบราชสำนักล้านช้าง อยู่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๓ ในสมัยอดีตอาณาจักรล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรืองทางการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม อีกทั้งยังครอบคลุมดินแดนทางฝั่งขวาของไทย เนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปเป็นที่นิยมมากในราชสำนักและสามัญชน ดังปรากฏหลักฐานว่าพระองค์แสนหลายองค์ได้รับการอุปถัมภ์ในการสร้างโดยกษัตริย์ล้านช้าง จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า งานช่างหล่อพระพุทธรูปจัดเป็นกลุ่มที่ได้รับการอุปถัมภ์จากราชสำนัก

๒. พระองค์แสนที่มีลักษณะงานพุทธศิลป์แบบพื้นถิ่น ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ หลังจากทีราชสำนักล้านช้างเริ่มซบเซาลงด้วยเหตุผลหลายประการ ทำให้งานฝีมือขาดการสนับสนุน พบว่า พระองค์แสนในยุคหลังๆ มีลักษณะงานที่คลี่คลายจนเป็นท้องถิ่นมากขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปพุทธศิลป์แบบราชสำนักล้านช้างอยู่ แต่ปัจจุบันส่วนมากพบในประเทศไทย

ชุมชนที่มีพระองค์แสนประดิษฐานอยู่มักพบเห็นเรื่องราวของความเชื่อและวิถีชีวิตผูกพันกับองค์พระด้วยเป็นที่หวงแหนของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ดังพระพุทธรูปที่มีนามว่าแสนหลายองค์ในลาว เมื่อครั้งสมัยอดีต ถูกนำไปซ่อนไว้ตามถ้ำตามภูเขาต่างๆ ในคราวเกิดศึกสงครามเมื่อถึงกาลประเพณีสำคัญจึงนำออกมาให้เคารพกราบไหว้บูชาอันเป็นสิ่งยืนยันให้เห็นถึงความศรัทธาต่อพระพุทธรูปที่มีนามว่า “พระองค์แสน” อีกทั้งพระองค์แสนที่ประดิษฐานอยู่ในแต่ละชุมชน ยังปรากฏความเชื่อที่คล้ายคลึงกันหลักๆ มีอยู่ ๒ ประการคือ

๑. เรื่องของฝนฟ้า ความอุดมสมบูรณ์

๒. การอานวยโชคโคตรทรัพย์ ความสำเร็จ สมปรารถนา บางชุมชนอาจมีข้อห้ามหรือ “ชะล่า” อาทิ ห้ามผู้หญิงเข้าไปภายในบริเวณที่ประดิษฐาน หรือห้ามถ่ายภาพพระองค์แสน เป็นต้น จากความสำคัญ ๒ ประการ อาจทำให้ชุมชนต่างๆ เกิดความนิยมสร้างพระองค์แสนหรือถวายนามพระพุทธรูปในชุมชนของตนที่มีอยู่แล้วว่า “องค์แสน” ถึงแม้ว่าขนาดและน้ำหนักขององค์พระไม่ถึง ๑ แสน หรือมีน้ำหนักเกิน โดยพบพระพุทธรูปที่มีการเรียกนามว่า “พระแสน” หรือ “พระองค์แสน” ณ ที่ต่างๆ ทั้งไทยและลาวอันเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความศรัทธาและความเชื่อของประชาชนในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้างที่มีต่อพระองค์แสนมาอย่างช้านาน

๔. พระองค์แสน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พระองค์แสนประดิษฐานอยู่ในพื้นที่ต่างๆ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า ประดิษฐานอยู่ในบริเวณแขวงคำม่วน แขวงอัตตะปือ และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยพบว่า เป็นพระองค์แสนที่สร้างขึ้นด้วยโลหะหนักได้ขนาด ๑๒๐ ซึ่งหรือมากกว่าประดิษฐานในอารามต่างๆ รวม ๔ อาราม ทั้งหมด ๖ องค์ ดังนี้

๔.๑ พระองค์แสนเมืองเซะ

วัดแสนไช เมืองมะหาไช แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภูมิหลัง

ภายในพื้นที่เมืองมะหาไชเก่า หรือบ้านมะหาไชฝั่งขวาของลำน้ำเซบั้งไฟ มีอารามขนาดเล็กนามว่า วัดแสนไช เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ และหนึ่งในนั้นคือ พระพุทธรูปเนื้อโลหะสำริดปางมารวิชัย หรือชาวเมืองมะหาไชเรียกว่า “พระองค์แสน” เป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีลักษณะทางพุทธศิลป์งดงามองค์หนึ่งในหลายๆ องค์ที่มีอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ทราบที่มาอันแน่ชัดว่า ประดิษฐาน ณ วัดแสนไช ตั้งแต่เมื่อใด จากการสอบถามชาวบ้านได้ความว่า ประดิษฐานภายในอุโบสถ (สิม) วัดแสนไชมานานแล้ว พร้อมกับพระพุทธรูปหลายองค์ ทั้งที่มีชื่อเรียก และที่ไม่มีชื่อเรียก อาทิ พระองค์หมื่น พระนากาย เป็นที่เคารพบูชามาตั้งแต่เมื่อครั้งปู่ย่าตายาย จากการ

พิจารณาพระพุทธรูปเนื้อโลหะหลายๆ องค์ที่ประดิษฐานภายในวัด มักถูกอัญเชิญจากที่ต่างๆ มารวมกัน จากคำบอกเล่าของแนวโฮมบ้าน^{๙๗} ว่า เมื่อครั้งบ้านเมืองไม่สงบ มีการนำพระพุทธรูปสำคัญไปซ่อนไว้ตามถ้ำต่างๆ และพบหลักฐานว่า มีการนำเอาพระพุทธรูปไปซุกซ่อนดังที่มีการค้นพบที่ถ้ำหนองปลาผา บ้านนาข้างช้าง เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน และถ้ำอื่นๆ ที่กระจายตัวอยู่ตามภูเขา ทั้งที่ค้นพบบ้างและที่ยังไม่พบบ้าง^{๙๘} จากหลักฐานพระบรมราชาธิบายในล้นเกล้ารัชกาลที่ ๔^{๙๙} ยังทำให้ทราบว่า มีการพบพระพุทธรูปสำคัญอยู่ในถ้ำแถบเมืองมะหาไชมาก่อนแล้ว และก่อนหน้านั้นมีการอัญเชิญลงไปประดิษฐานยังพระนครหลายองค์ด้วยกัน พระพุทธรูปโลหะสำริดภายในวัดแสนไช เข้าข่ายอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปที่ถูกนำไปซ่อนไว้ตามป่าเขา โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้หลีกเลี่ยงการอัญเชิญลงไปประดิษฐานยังพระนคร หากแต่ไม่มีการค้นพบในสมัยนั้น โดยก่อนหน้าแผ่นดินล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ แห่งสยามหรือในภายหลังก็ไม่อาจทราบได้เมื่อบ้านเมืองสงบผู้คนได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานและค้นพบพระพุทธรูปในสถานที่ต่างๆ แล้วนำมารวบรวมไว้เพื่อสักการบูชา ปฏิบัติรักษา และเป็นสิ่งสำคัญแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้ฐานของพระองค์แสน ยังมีคำจารึกอักษรไทยน้อย (อักษรลาวเก่า) ซึ่งยังไม่ได้ทำการปริวรรตคำจารึกและศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์นี้อย่างจริงจังเท่าที่ควร ที่สำคัญชาวบ้านไม่ทราบแม้กระทั่งพระพุทธรูปที่ตั้งเรียงรายภายในอุโบสถ (สิม) วัดแสนไช ว่า องค์ใดเป็นพระองค์แสนด้วยเป็นเพราะไม่มีเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั่นเอง

^{๙๗} ท้าวแก้วสมภาร แก้วสุริวงศ์ อายุ ๖๖ ปี สมาชิกแนวโฮมบ้านและปราชญ์ชุมชน ชาวบ้านมะหาไช เมืองมะหาไช แขวงคำม่วน, สัมภาษณ์, เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘

^{๙๘} ท้าวโง่น อายุ ๕๕ ปี และนางแดง อายุ ๖๐ ปี ชาวบ้านนาข้างช้าง เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน, สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘

^{๙๙} สำนักพิมพ์ดินฉาบ นนทบุรี. “พระเลื่อม พระใสและพระเมืองลาวอื่นๆ”, ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับ พุทธศักราช ๒๔๕๗, หน้า ๕๐-๕๗

นอกจากนี้เมืองมะหาไซ ยังเป็นเมืองมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ “ไทญ้อ” ที่อาศัยอยู่เมืองสกลนคร (สายสกุล พรหมสาขา ณ สกลนคร) ที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเมื่อครั้งแผ่นดินล้านแกลัรัชกาลที่ ๓ แห่งสยาม โดยคณะทำงานได้รับความร่วมมือจากแนวโฮมบ้านมะหาไซ ในการรวบรวมประวัติความเป็นมาและจัดทำข้อมูลจาก

คำจารึกบนฐานพระพุทธรูปองค์นี้ไว้ในระหว่างวันที่ ๔-๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ข้อความที่ปรากฏในคำจารึกและรูปแบบพุทธศิลป์ขององค์พระพุทธรูป นับเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญและยังประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระองค์แสน วัดแสนไชย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัดแสนไชย บ้านมะหาไซ เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน
ภาพ : สถาปนิกภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสน วัดแสนโซ่ บ้านมะหาโซ่ เมืองมะหาโซ่ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสนหรือพระเจ้าองค์แสน ประดิษฐานภายใน อุโบสถ (ลิม) วัดแสนไช เมืองมะหาไช แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสำริด ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๖๙ เซนติเมตร สูงจากแท่นถึงยอดพระเศียร ๑๕๗ เซนติเมตร มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ดังนี้ มีพระพักตร์ (หน้า) เล็ก พระนลาฏ (หน้าผาก) แคบ พระขนง (คิ้ว) โก่งเป็นสันยกขึ้นเป็นเส้นคู่ พระเนตร (ตา) เหลือบลงต่ำ พระนาสิก (จมูก) โด่งปลายงุ้มเล็กน้อยฐานตัด พระโอษฐ์ (ปาก) แยมุมพระโอษฐ์ทั้ง ๒ ข้างตวัดขึ้นเล็กน้อย ไรพระศก (ไรผม) เป็นเส้นโค้ง ลงจรดที่พระกรรณ (หู) ทั้งสองข้าง เม็ดพระศก (ผม) ขมวดเป็นกันหอยขนาดเล็กแหลมเรียงต่อกันเป็นแนวขึ้นไปหาพระอุษณิষะ (กระหม่อม) รูปกรวยคว่ำทรงสูงตลอดพระเศียร (หัว) บนสุดเป็นพระรัศมีทำลายประดิษฐ์ และมีเศียรสามารรถถอดแยกออกจากพระเศียร (หัว) ได้ พระคอ (คอ) กลมทำเป็นเส้นปล้อง พระศอก ๔ เส้น พระอังสา (ไหล่) ผาย พระอุระ (อก) แบน ยอดพระถัน (หัวนม) ทำเป็นเม็ดมีฐานรองทั้ง ๒ ข้าง บั้นพระองค์ (บั้นเอว) เล็ก ทรงพระอุตราสงค์ (ครองจีวร) เฉวียงเปิดพระอังสาข้างขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกันสามชั้นยาวจากพระโสณีด้านหลังพาดลงจรดด้านบนพระนาภี (สะดือ) มีลักษณะปลายตัดตรงเห็นเป็นลายเส้นคั่นซ้อนกันสองเส้น ถัดลงมาทำเป็นสองแฉก เส้นขอบพระอันตรวาสก (สบง) บริเวณบั้นพระองค์ทำเป็นเส้นโค้งเข้าหาพระนาภี ระหว่างพระขานุ (เท้า) และพระขงฆ์ (แข้ง) พระอิริยาบถ ประทับขัดสมาธิราบ พระเพลา (ขา) ขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาปนาพรหม ปางมารวิชัย พระหัตถ์ (มือ) ขวาวางอยู่เหนือพระขงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา ปลายพระองคฺลี (นิ้ว) ทั้ง ๒ ข้างไม่เรียบเสมอกัน พระหัตถ์ข้างขวาปลายพระองคฺลี

งอขึ้นด้านบนยกเว้นพระองคฺลี (นิ้วหัวแม่มือ) ส่วนฝ่าพระบาทเรียบพระองคฺลีทั้งห้ายาวเสมอกัน องค์พระประดิษฐานบนฐานเขียงแบบเรียบไม่มีลวดลายประดับ และมีฐานรองรับแยกจากองค์พระไม่ทำเป็นฐานชุกชี บริเวณลูกฟักเหนือหน้ากระดานหล่อประดับด้วยลายก้านขด ดอกกระด้นา^{๒๐} โดยรอบ^{๒๑} และพบจารึกอักษรไทยน้อยแบ่งเป็น ๒ ตอน จารึกตอนบนบริเวณหน้ากระดานที่คั่นระหว่างบัวหางย อยู่ใ้รอบสี่เหลี่ยม ขนาด ๔๐.๓๕x๗ เซนติเมตร จำนวน ๓ บรรทัด มีรายละเอียดดังนี้^{๒๒}

๑. สั้ง (กาด) ได้ ๒ พัน ๙๓ ตัว ปี ฮวง เหม้า เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ วัน

๒. ๓ อาชยา คุ จำ ปา มา ณะ บัน นา พะ ่อง แสน

๓. ๔ หมื่น ไว้ เมือง เซะ เจ้า หัว คุ เมือง เซะ ริด

จะ นา แล

และที่นอกกรอบด้านซ้ายอีกส่วนหนึ่ง อ่านได้ใจความดังนี้

“แท่น ๗ หมื่น”

“ลายดอกกระด้นา” บริเวณฐานลูกฟักของพระองค์แสนวัดแสนไช
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จารึกอักษรไทยน้อย บริเวณหน้ากระดานคั่นระหว่างบัวหางย กล่าวถึง อาชยาคุจำปาสร้างพระองค์แสน ๔ หมื่นไว้เมืองเซะ
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

^{๒๐} ดอกกระด้นา หรือดอกกระด้งา

^{๒๑} ยุทธพงษ์ มาตย์วิเศษ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๘

^{๒๒} นายพจนนารามณ์ เจริญเนตร สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เป็นผู้อ่าน อาจารย์สถิตย์ ภาคมฤค สาขาหลักสูตรการสอนวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เป็นผู้ตรวจทาน, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘

สภาพทั่วไปพระพุทธรูปองค์นี้มีสภาพสมบูรณ์ หากแต่ถูกทาหีบด้วยสีทองทำให้ลายเส้นตามจุดตื้นลง และคำจารึกบางตอนลบเลือนอ่านได้ยาก พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ได้รับอิทธิพลของศิลปะล้านนาและอยุธยา สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปรากฏร่องรอยของการรับเอาอิทธิพลพุทธศิลป์มาผสมผสานกัน พบว่า มีการจารึกไว้ที่ฐานอย่างที่นิยมในล้านนาด้วย ศักราชในจารึกที่ฐานพระพุทธรูปได้ระบุว่า สร้างขึ้นในปีจุลศักราช ๘๙๓ หรือพุทธศักราช ๒๐๗๔ อยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าโพธิสารราช ผู้ครองนครเชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งครองราชสมบัติในระหว่างพุทธศักราช ๒๐๖๓-๒๐๘๐

พระพุทธรูปโบราณที่ประดิษฐานร่วมกับพระองค์แสน ภายในอุโบสถ (สิม) วัดแสนไชย บ้านมะหาไซ เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๔.๒ พระแสน (พระองค์แสน)

วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภูมิหลัง

วัดเมืองแสน เป็นวัดในพุทธศาสนาตั้งเมื่อปีใดไม่ปรากฏ ชื่อวัดตั้งตามชื่อหมู่บ้านเมืองแสนที่ได้มาจากชื่อตำแหน่ง “เมืองแสน” ตำแหน่งหนึ่งในรูปแบบการปกครองในสมัยโบราณ^{๒๓} ภายในวัดประกอบด้วยเสนาสนะสำคัญ อาทิ พัทธสีมาอุโบสถ ๑ หลัง หอแจก ๒ หลัง กุฏิสงฆ์ ๕ หลัง หอฉัน ๓ หลัง และสิ่งสำคัญคือพระพุทธรูปโลหะสำริดภายในอุโบสถ มีนามเรียกว่า “พระองค์แสน” ที่มีอยู่ถึง ๓ องค์ถูกประดิษฐานบนฐานรวมกับพระพุทธรูปอื่นๆ คณะทำงานได้รับความร่วมมือจากพระอาจารย์ถิรกร ถิระมโหม เจ้าอาวาสวัดเมืองแสนและท่านสุลวัน บุนทะเลียงสี นายบ้าน พร้อมแม่แก้วแนวโฮม บ้านเมืองแสน ทำการรวบรวมข้อมูลพร้อมจัดทำสำเนาจารึกจากฐานของพระพุทธรูป “องค์แสนวัดเมืองแสน” โดยลงพื้นที่ในระหว่างวันที่ ๒๘-๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อุโบสถ (สิม) วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

^{๒๓} สุลวัน บุนทะเลียงสี นายบ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สัมภาษณ์, ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๘

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระพุทธรูปองค์แสน วัดเมืองแสน ประดิษฐานในพัทธสีมาอุโบสถวัดเมืองแสนพบอยู่ ๓ องค์ โดยทำการศึกษา ดังนี้

๑. พระองค์แสน องค์ที่ ๑

ประดิษฐานด้านหน้าของพระประธานเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะ ขนาดหน้าตัก ๕๘ เซนติเมตร สูงจากแท่นถึงยอดพระเศียร ๑๐๙.๕ เซนติเมตร จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปศิลปะลาว-ล้านช้าง สกulptช่างจำปาสักสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ดังนี้ พระพักตร์รูปไข่ พระนาสิกโด่งปลายงุ้มเล็กน้อย มีร่องลงไปหาพระโอษฐ์ พระโอษฐ์เล็ก ดวงพระเนตรติดด้วยเม็ดนิลขนาดเล็ก พระขนงทำนูนและมีเส้นเน้น

พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๑

ประดิษฐานภายในอุโบสถ (สิม) วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสนวัดเมืองแสน
องค์ที่ ๑ ประดิษฐาน
อยู่เบื้องหน้าพระประธาน
ภายในอุโบสถ (สิม)
วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน
เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก
สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว

ภาพ : สถาบันภาษา
ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๑ ไม่ทราบปีที่สร้างดูจากพุทธศิลป์น่าจะอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ภายในอุโบสถ (สิน)

วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๒ เส้น ปลายตัวขึ้น พระเกศทำเป็นตุ้มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิษะ กรอบพระพักตร์ทำเป็นเส้นไรพระศก พระรัศมีเป็นแหกทำลวดลายประดิษฐ์ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายต่อจากพระอุษณิษะ ทำหน้าที่เป็นฐานรองจำนวน ๔ กลีบ ถัดขึ้นไปทำเป็นบัวหงายผายออกงอนปลายลง ซ้อนกัน ๓ ชั้น ลดหลั่นไปด้านซ้ายและด้านขวา บนสุดเป็นแท่งกลมปลายมน พระศอกกลมทำเป็นปล้อง ๔ ปล้อง พระอังสาผาย พระอุระแบน เฉพาะข้างขวาทำเม็ดพระถันมีแป้นรอง ๑ ชั้น ทรงพระอุตราสงค์แบบเปิด พระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ (หลัง) พาดมาด้านหน้าสุดอยู่เหนือพระนาภีมีลักษณะปลายตัด ที่บนพระองค์ทำเป็นขอบพระอันตรวาสก บริเวณบนพระองค์ทำเป็นเส้นบรรจบแหลมเข้าหาพระนาภี พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสปรสมุทรา พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา ปลายพระองค์ลี ทั้ง ๒ เรียวยาวใหญ่ ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นพระอังคุล ส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองค์ลีทั้งซ้ายยาวเสมอกัน และมีลักษณะพิเศษคือนิ้วพระบาทและนิ้วพระหัตถ์มีการทำพระนขา (เล็บ) ยื่นออกมาด้วย ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานเขียงแบบเรียบ ไม่มีลวดลาย ถัดไปเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายและหน้ากระดาน พบร่องรอยว่ามีการจารึกที่ฐานหน้ากระดาน สภาพชำรุดมาก ไม่สามารถอ่านได้เนื่องจากถูกทาทับด้วยสีน้ำมันสีทองทั้งองค์พระ

๒. พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๒

(เจ้านามราชา)

ประดิษฐานด้านซ้ายของพระประธาน เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะ ขนาดหน้าตัก ๖๓ เซนติเมตร สูงจากแท่นถึงยอดพระเกศเปลว ๑๖๕ เซนติเมตร จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปศิลปะลาว-ล้านช้าง สกุลช่างจำปาสัก สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยมีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ ดังนี้

พระพักตร์กลมแป้น พระนาสิกโด่งปลายงุ้มเล็กน้อย มีร่องลงไปหาพระโอษฐ์ พระโอษฐ์เล็ก ทำด้วยทองคำดวงพระเนตรติดด้วยเม็ดนิลขนาดเล็ก พระขนงทำนูนและมีเส้นเน้น ๒ เส้น ปลายตัวขึ้น พระเกศทำเป็นตุ้มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิษะ กรอบพระพักตร์ทำเป็นเส้นขนาดใหญ่มีไรพระศก พระรัศมีเป็นแหกทำลวดลายประดิษฐ์ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายต่อจากพระอุษณิษะ ทำหน้าที่เป็นฐานรองกลีบบัวหงายจำนวน ๔ กลีบ ถัดขึ้นไปทำเป็นบัวหงายผายออกงอนปลายลง ซ้อนกัน ๓ ชั้น ลดหลั่นไปด้านซ้ายและด้านขวา บนสุดเป็นแท่งกลมปลายตัดมีรูสำหรับสอดเดือยเป็นแท่งแก้วผลึก พระศอกกลมทำเป็นปล้อง ๓ ปล้อง พระอังสาผาย พระอุระแบน ทำเม็ดพระถันเฉพาะข้างขวามีแป้นรอง ๑ ชั้น พระวรกายอวบ ทรงพระอุตราสงค์แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดอยู่เหนือพระนาภี มีลักษณะปลายตัดพบว่า ปลายสุดตกแต่งด้วยกลีบดอกไม้ ๓ กลีบ มีร่องรอยของการประดับหินมีค่า ขอบพระอันตรวาสกบริเวณบนพระองค์ทำเป็นเส้นบรรจบแหลมเข้าหาพระนาภี พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสปรสมุทรา พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา ปลายพระองค์ลีทั้ง ๒ เรียวยาวใหญ่ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นพระอังคุล ส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองค์ลีทั้งซ้ายยาวเสมอกัน และมีลักษณะพิเศษ คือนิ้วพระบาททำพระนขายื่นออกมาด้วย ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานเขียง ถัดไปเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายและหน้ากระดาน มีประติมากรรมรูป ช้าง สิงห์ เทินลับค้ำและเครื่องสูง เครื่องบูชา จำนวน ๕ ชั้น รองรับตรงจุดที่ต่อกับฐานหน้ากระดานทำเป็นรูปกลีบบัวตรงกลางประดับกระจกเงา

พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๒ (เจ้านามราชา)
ประดิษฐานภายในอุโบสถ (สิม) วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ประติมากรรมรูป ช้าง สิงห์ เก็นสัปคับและเครื่องสูง
เครื่องบูชา รองรับฐานองค์พระ จำนวน ๕ ชั้น
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๒ (เจ้านามราชา)
ประดิษฐานเบื้องซ้ายของพระประธาน ภายในอุโบสถ (สิม)
วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จารึกอักษรธรรมลาวที่ฐานพระองค์แสน องค์ที่ ๒ วัดเมืองแสน ตอนบน สบเลื่อนไม้กราบความ ตอนล่างกล่าวถึงเจ้านามราชาและคณะศรัทธาสถาสร้างพระพุทธรูปองค์แสน จ หนึ่ง
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

นอกจากนี้แล้วที่บริเวณฐานหน้ากระดานตอนล่าง พบจารึกอักษรธรรมลาว จารึกบนแผ่นโลหะ แผ่นบน ขนาด ๖๐x๒ เซนติเมตร จำนวน ๑ บรรทัด อักษรลบเลือน มากอ่านได้บางส่วน และแผ่นล่าง ขนาด ๖๐x๑๒ เซนติเมตร จำนวน ๕ บรรทัด สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จึงได้ปริวรรตเท่าที่พออ่านได้ มีรายละเอียดดังนี้

แผ่นบน

๑.สมเด็จ

แผ่นล่าง

๑. จุลศักราชราชาได้พันฮ้อย ๙๕ ตัวปีมะเส็งเบญจศก เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ วัน ๕ เจ้านามร

๒. ราชเป็นเค้าหัวเจ้าชาลีแลหัวกุลบุตรตวงสาสังฆะ ทั้งปวงหัวพันรือจนาแลภายนอกมีเม่ออกเตือนเป็น

๓. ต้นแลเม่ออกแหว กุลบุตร.....คำแลอุบาสก อุบาสิกาพร้อมกันมีเจตนาศรัทธาสถาสร้างพระเจ้าองค์แสน ๖ หมื่น

๔. ไว้ในพระศาสนาให้เซาตนาเท่า ๕ พันพระวัสสา ขอให้ได้ตั้งความปรารถนาขอให้ผู้

๕. ข้าทั้งหลายนิพพานปัจจโยโหตุ.....

จากการพิเคราะห์จารึกที่กล่าวมาแล้วทำให้ทราบว่า องค์พระถูกสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๓๓๖ สมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (ฮุย) เป็นประมุขปกครองเมืองจำปาสัก พระองค์ที่ ๗ จารึกได้ระบุชื่อบุคคลเป็นเจ้าศรัทธา มีทั้งพระภิกษุ ขรรวาสในชนชั้นปกครอง อาทิ กษัตริย์ ข้าราชการ และพลเรือนเมืองจำปาสัก

๓. พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๓ (สมเด็จพระพุทธเจ้าองค์หลวง)

ประดิษฐานด้านขวาของพระประธาน เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะ ขนาดหน้าตัก ๗๑.๕ เซนติเมตร สูงจากแท่นถึงยอดพระเศียร ๑๔๔ เซนติเมตร จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปศิลปะลาว-ล้านช้าง สกุลช่างจำปาสัก สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยมีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ดังนี้ พระพักตร์กลมแป้น พระนาสิกโด่งปลายงุ้มเล็กน้อย มีร่องลงไปหาพระโอษฐ์ พระโอษฐ์เล็กมีลักษณะพิเศษคือทำด้วยทองคำ ดวงพระเนตรติดด้วยเม็ดนิลขนาดเล็ก พระขนงทำนูนและมีเส้นเน้น ๒ เส้น ปลายวัดขึ้น พระเกศทำเป็นตุ้มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิষะ กรอบ

พระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๓ (สมเด็จพระพุทธเจ้าองค์หลวง)
ประดิษฐานภายในอุโบสถ (สิม) วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน
เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระพักตร์ทำเป็นเส้นขนาดใหญ่มีไวรพระศก พระรัศมีเป็นแหกทำลวดลายประดิษฐ์ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำบัวหงายต่อจากพระอุษณิষะทำหน้าที่เป็นฐานรองกลีบบัวหงายจำนวน ๔ กลีบ ถัดขึ้นไปทำเป็นบัวหงายผายออกงอนปลายลง ซ้อนกัน ๓ ชั้น ลดหลั่นไปด้านซ้ายและด้านขวา บนสุดเป็นแท่งกลม ส่วนปลายสุดมีสภาพชำรุด พระศอกกลมทำเป็นปล้อง ๒ ปล้อง พระอังสาผาย พระอุระแบน เฉพาะข้างขวาทำเม็ดพระถันมีแป้นรอง ๑ ชั้น ทรงพระอุตราสงค์ แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดอยู่ที่เหนือพระนาภี มีลักษณะปลายตัด พบว่ามีการตกแต่งด้วยลายดอกประจายาม ปลายสุดทำเป็นสามเหลี่ยมตรงกลางทำเป็นรูปวงกลมซ้อนกัน ๒ วง ขอบพระอังตราวาสกบริเวณบั้นพระองค์ทำเป็นเส้นบรรจบแหลมเข้าหาพระนาภี พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสมุทรมุทรา พระหัตถ์ขวา วางอยู่หว่างกลางพระขงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหวางพระเพลา ปลายพระองค์ลีทั้ง ๒ เรียวใหญ่ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นพระอังคุฐ ส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองค์ลีทั้งห้ายาวเสมอกัน และมีลักษณะพิเศษ คือ นิ้ว พระบาททำพระนขายื่นออกมาด้วย ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานหน้ากระดานด้านข้างและด้านหลังติดห่วงโลหะสำหรับไว้หาม ส่วนของฐานหน้ากระดานด้านข้างติดห่วงโลหะสำหรับไว้หามในเทศกาลสำคัญ^{๒๔}

นอกจากนี้แล้วที่บริเวณฐานหน้ากระดานตอนล่าง พบจารึกอักษรธรรมลาว ขนาด ๗๒x๑๓ เซนติเมตร จำนวน ๖ บรรทัด อักษรลบเลือนสามารถอ่านได้บางตอน สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จึงได้ปริวรรต มีรายละเอียดดังนี้

^{๒๔} พระทีละกอน เจ้าอาวาสวัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สัมภาษณ์, ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๔

จารึกอักษรธรรมลาว ที่ฐานพระองค์แสนวัดเมืองแสน องค์ที่ ๓ (สมเด็จพระพุทธเจ้าองค์หลวง) กล่าวถึง สมเด็จพระพุทธเจ้าองค์หลวง (เจ้าไชยกุมาร) และคณะศรัทธาสถาสร้างพระพุทธรูป
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๑. จุลศักราชราชาได้พันฮ้อยสี่สิบ ๖ ตัว ปีกาบสี่
เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ วัน ๒ มื้อกัณฑ์ สเด็จพระพุทธเจ้า
๒. องค์หลวงเป็น.....มหา.....ธิด์วัชตติยะ.....
๓.
๔.
๕.เท่า ๕ พันพระวัสสา.....
๖.

โดยจากการพิเคราะห์จารึกที่กล่าวมาแล้วทำให้
ทราบว่า องค์พระถูกสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๓๒๗
ในสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าองค์หลวง (เจ้าไชยกุมาร)
เป็นประมุขปกครองเมืองจำปาสัก พระองค์ที่ ๒ จารึก
ได้ระบุชื่อบุคคลเป็นเจ้าศรัทธา มีทั้งพระภิกษุ ขรวาส
ในชั้นปกครอง อาทิ กษัตริย์ ข้าราชการ และพลเรือน
เมืองจำปาสัก

อุโบสถ (สิม) วัดธาตุฝนสันติธรรมวนาราม บ้านวัดธาตุ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๔.๓ พระองค์แสน (วัดธาตุฝน)

**วัดธาตุฝนสันติธรรมวนาราม บ้านวัดธาตุ เมืองจำปาสัก
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**

ภูมิหลัง

วัดธาตุฝน หรือวัดธาตุฝนสันติธรรมวนาราม เป็นวัดพุทธศาสนาตั้งเมื่อราวปีพุทธศักราช ๒๒๕๖ สร้างโดยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ที่ตั้งเดิมอยู่ริมแม่น้ำโขง แต่เนื่องจากกระแสน้ำได้กัดเซาะทำให้ตลิ่งพังลง จึงจำเป็นต้องย้ายเสนาสนะต่างๆ จากตำแหน่งเดิมมาอยู่กลางทุ่ง เหตุชื่อว่า วัดธาตุฝน เนื่องจากภายหลังจากที่เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก ถึงแก่มรณภาพลงเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๖๓ เจ้าสร้อยสมุทรพุทธางกูรได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก (ญาคูขี้หอม) ไว้ภายในบริเวณวัด จึงเรียกว่า วัดธาตุฝนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ภายในวัดประกอบด้วยเสนาสนะต่างๆ ดังนี้ พัทธสีมาอุโบสถ ๑ หลัง หอแจก ๑ หลัง ฼ฎิสงฆ์ ๔ หลัง ห้องน้ำ ๓ หลัง นอกจากนี้ยังเป็นທີ່ประดิษฐานของเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก และเจดีย์บรรจุพระอัฐิของเจ้าสร้อยสมุทรพุทธางกูร ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จำปาสักอีกด้วย สิ่งสำคัญอีกอย่างคือ พระประธานภายใน พัทธสีมาอุโบสถมีนามเรียกว่า “พระองค์แสน” เป็นหนึ่งในสิ่งของที่พบในเมืองนครจำปาสัก โดยคณะทำงานได้รับความร่วมมือจากพระอาจารย์บุญ ยุตตธมโม เจ้าอาวาสวัดธาตุฝนสันติธรรมวนาราม และเผ่าแก๋แฉะโฮม บ้านธาตุฝน ร่วมกันรวบรวมข้อมูลพร้อมทำสำเนาจารึกจากฐานของพระพุทธรูป “องค์แสน” โดยลงพื้นที่ในระหว่างวันที่ ๒๘-๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ มีรายละเอียดดังนี้

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระพุทธรูปองค์แสน (วัดธาตุฝุ่น) เป็นพระประธานภายในอุโบสถ (ลิ้ม) วัดธาตุฝุ่นสันติธรรมวนาราม บ้านเมืองแสน เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสำริดปางมารวิชัย มีขนาดหน้าตัก ๙๖ เซนติเมตร สูงรวมแท่นถึงยอดพระเศียร ๑๔๐ เซนติเมตร มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ดังนี้ พระพักตร์ค่อนข้างกว้าง มีลักษณะกลมแบน พระนาสิกโด่งปลายงุ้มเล็กน้อย ฐานตัดเรียบ มีร่องลงไปหาพระโอษฐ์ พระโอษฐ์เล็ก มีเส้นเน้น พระเนตรเหลือบต่ำ ดวงพระเนตรติดด้วยเม็ดนิลขนาดเล็ก พระขนงทำนูนและมีเส้นเน้น ๒ เส้น พระเกศทำเป็นตุ่มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิষะ กรอบพระพักตร์ทำเป็นเส้นไโรพระศก พระรัศมีทำเป็นแท่งคล้ายปลีกล้วย ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำต่อจากพระอุษณิষะ บัวหงายทำหน้าที่เป็นฐานรองจำนวน ๔ กลีบ ถัดขึ้นไปทำเป็นบัวหงายผายออกงอนปลายลง ซ้อนกัน ๓ ชั้น ลดหลั่นไปด้านซ้ายและด้านขวา บนสุดเป็นแท่งกลมส่วนปลายชำรุดไม่สามารถสันนิษฐานลักษณะได้ พระศอกกลมเน้นเส้นทำเป็นปล้อง ๕ ปล้อง พระอังสาผาย พระอุระแบน ทำเม็ดพระถันมีแป้นรอง ๑ ชั้น เฉพาะข้างขวา ทรงพระอุตราสงค์

พระองค์แสนวัดธาตุฝุ่น เป็นพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ที่สุดในนครจำปาสัก
ประดิษฐาน ณ วัดธาตุฝุ่นสันติธรรมวนาราม บ้านวัดธาตุ เมืองจำปาสัก
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

องค์พระพุทธรูปรองรับด้วยฐานเขียง บัวคว่ำบัวหงายและหน้ากระดาน พบจารึกอักษรธรรมลาวที่หน้าบัวหงาย
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดอยู่เหนือพระนาภี มีลักษณะปลายตัดคั่นด้วยเส้นลวดทำเป็นลายแฉกฟันปลา ๔ แฉก เหนือเส้นลวดประดับนิล ๓ เม็ด ปัจจุบันเหลืออยู่ ๑ เม็ด พระนาภีประดับด้วยนิล ๑ เม็ด ที่บั้นพระองค์มีการเน้นเส้นทำเป็นขอบพระอันตรวาสก พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาพรศมฺมุตตรา พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่งพระเพลา ปลายพระองค์ลี ทั้ง ๒ เรียบเสมอกันยกเว้นพระอังคุล ส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองค์ลีทั้งซ้ายยาวเสมอกัน มีการเน้นลายให้เกิดความสวยงามประกอบด้วย ลายม้วนคล้ายกันหอย ๑ ลาย และลายดอกไม้ ๔ กลีบในวงกลม ๑ ลาย และมีลักษณะพิเศษคือ นิ้วพระบาทและนิ้วพระหัตถ์มีการทำพระขนวยื่นออกมาด้วย ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานเขียงแบบเรียบไม่มีลวดลาย ถัดไปเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายและหน้ากระดาน มีท่วงสำหรับใช้ห้ามทำการเคลื่อนย้ายจำนวน ๒ ท่วง

นอกจากนี้บริเวณฐานพบจารึกอักษรธรรมลาว แบ่งเป็น ๒ ตอน จารึกตอนบนบริเวณบัวหงาย จารึกอยู่บนแผ่นโลหะตอกด้วยหมุด ขนาด ๘๕x๖.๕ เซนติเมตร จำนวน ๕ บรรทัด ส่วนตอนล่างพบที่หน้ากระดานบัวคว่ำขนาด ๙๘x๘๘ จำนวน ๓ บรรทัด สภาพชำรุดซึ่งอาจเกิดจากการมวิธีการหล่อไม่สมบูรณ์ ทำให้จารึกขาดหายไปบางส่วน เฉพาะเท่าที่พออ่านได้ มีรายละเอียดดังนี้

ตอนบน

๑. จุลศักราชราชาได้พันสองฮ้อยสิบแปดตัวปีรวายแรม ๗ คำ วันสุก อัฐศกตกอยู่ในเหม็นต์ตฤดู อาชญาคุณุตตโคตตดวงสาวัดศรีสุมังคล์มีใจใสศรัทธาได้สร้างพระเจ้าองค์หนึ่งหนักได้ ๓ แสน ๔ หมื่น คันทขอให้ผู้เข้าได้เป็น

๒. พระองค์ ๑ ใน กาลอันจักมาภายหน้าอย่าคลาดแคล้วขอให้แล้วดั่งคำปรารภนาจึงได้อุตสาหรินา กับสิดโยมพร้อมทั้งทั้งเจ้าน้อยเจ้ากวลผู้เป็นบุตรหลานภายนอกมีโยมมหาที่ราชกับทั้งภริยาบุตรนัดตาผู้เป็นศรีทากับทั้งกวนหลวง

๓. มิกกานแลภริยาบุตรนัดตาทั้งเจ้า.....ราชาพญาเสนาอำมาตย์น้อยใหญ่แทนท้าวพระมหากษัตริย์กับทนายกอบาสกอบาสีกาบ้านเมืองนครจำปาสักจึงได้พร้อมกันสร้างพระเจ้าองค์ ๓ แสน ๔ หมื่น ไว้ไว้ให้ชา

๔. ตะนาศาสนาตาต่อเท่า ๕ พันวะสา นิพานปัจฉัยโยโหตุ ขอให้ผู้เข้าได้ส่วนศาสนาพระศรีอาริยะเมตริย์เจ้าองค์จักมาพายหน้าอย่าคลาดแคล้วขอให้แล้วดั่งคำบาณทั้งคนทอข้าเทอญ

๕. ทิดกันยาเป็นผู้ริจนาแลเจ้าเฮย

ตอนล่าง

๑. จุลศักราช.....ภายใน มีหัวคูเจ้าเนมหรือชา

๒. กับทั้งญาติโยมทั้ง.....มี มี.....เจ้า.....เจ้ายั้งชะหม่อม.....แล

๓. เสนาอำมาตย์.....ได้สร้างพระพุทธรูปไว้กับศาสนาแสน ๒ หมื่น

พุทธรูปโดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สกulptural จำปาสักสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยจากการวิเคราะห์จารึกที่กล่าวมาแล้วทำให้ทราบว่า องค์พระถูกสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๓๙๙ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (คำใหญ่) เป็นประมุขปกครองเมืองจำปาสัก จารึกได้ระบุชื่อบุคคลเป็นเจ้าศรีทรา มีทั้งพระภิกษุ ฆราวาสในชนชั้นปกครอง อาทิ กษัตริย์ ข้าราชการ และพลเรือน เมืองจำปาสัก นอกจากนี้พบว่า มีการระบุชื่อวัดศรีสุมังคล์ ทำให้พออนุมานได้ว่า องค์พระถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุมังคล์ ต่อมาปีใดไม่ปรากฏจึงถูกอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ วัดธาตุฝุ่นในปัจจุบัน

อุโบสถ (สิม) วัดองค์แสนสุขาราม บ้านสะเคะ เมืองไซเสดถา แขวงอัตตะปือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๔.๔ พระองค์แสน (บ้านสะเคะ)

**วัดองค์แสนสุขาราม บ้านสะเคะ เมืองไซเสดถา
แขวงอัตตะปือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**
ภูมิหลัง

วัดบ้านสะเคะ หรือวัดองค์แสนสุขาราม ตั้งอยู่ริมลำน้ำเซโดน บ้านสะเคะ เมืองไซเสดถา แขวงอัตตะปือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นวัดเก่าแก่ไม่สามารถสืบความเป็นมาได้แน่ชัดและยังเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญเนื้อโลหะสำริด ปางมารวิชัย หรือที่ชาวบ้านสะเคะเรียกว่า “พระองค์แสน” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณมีพุทธลักษณะงดงาม และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวลาวจากทั่วทุกสารทิศ พระพุทธรูปองค์นี้ทราบจากชาวบ้านผู้ดูแลเล่าให้ฟังว่า “พระองค์แสน สร้างโดย

พระนางศรีสุพรรณ ต่อมาเกิดประสบเหตุจึงต้องนำไปซ่อนไว้ในถ้ำภูหมื่นจุ่ม จนนานวันเข้าก็มีคนไปพบแล้วอัญเชิญมากราบไหว้ส่วนตัว แต่มีเศรษฐีผู้หนึ่งได้ไปถ่มน้ำไว้เป็นที่ลักการบูชา ก่อนจะอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่บ้านสะเคะในปัจจุบัน”^{๒๕} และห้ามมีการถ่ายภาพพระองค์แสนเด็ดขาด เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าถ่ายแล้วจะเกิดอาเพศนานากับผู้ที่กระทำ ทางคณะทำงานจึงได้แต่เพียงจดบันทึกในสิ่งที่ผู้ดูแลในพัทธสีมา (สิม) เล่าให้ฟังแต่ก็พอได้ข้อมูลสำคัญอยู่บ้าง โดยได้รับความร่วมมือจากคุณตาสมลี สุวันทอง เฒ่าแก่แนวโฮม บ้านธาตุผุ่น ร่วมกันรวบรวมข้อมูลพร้อมทำสำเนาจารึกจากฐานของพระพุทธรูป “องค์แสน” โดยลงพื้นที่ในระหว่างวันที่ ๒๘-๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

^{๒๕} คุณตาสมลี สุวันทอง, เฒ่าแก่แนวโฮม บ้านสะเคะ เมืองไซเสดถา แขวงอัตตะปือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สัมภาษณ์, ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๘

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสน (บ้านสะแคะ) เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสำริด ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบบนฐานหน้ากระดานมีบัวทรงรองรับ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร สูงรวมฐานประมาณ ๖๐ เซนติเมตร พุทธศิลป์โดยทั่วไปขององค์พระ มีพระพักตร์เล็ก พระนลาฏแคบ พระขนงโก่งเป็นสันยกขึ้นเป็นเส้นคู่ พระเนตรเหลือบลงต่ำปลายชี้ขึ้น พระนาสิกโด่งปลายงุ้ม เล็กน้อยฐานตัด พระโอษฐ์แย้ม มุมพระโอษฐ์ทั้ง ๒ ข้างวัดขึ้นเล็กน้อย ไรพระศกเป็นเส้นโค้ง ลงจรดที่พระกรรณทั้งสองข้าง พระศกขมวดเป็นกันหอยขนาดเล็กเรียงต่อกันเป็นแนวขึ้นไปหาพระอุษณีษะรูปกรวยคว่ำทรงสูงตลอดพระเศียร บนสุดเป็นพระรัศมีลายประดิษฐ์ พระอังสาผาย พระอุระแบน ยอดพระถันทำเป็นเม็ดมีฐานรองเฉพาะข้างขวา บนพระองค์เล็ก ทรงพระอุตราสงค์เฉวียงเปิด พระอังสาข้างขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นเล็กซ้อนกันสามชั้น ยาวจากพระโสณี ด้านหลังพาดลงจรดด้านบนพระนาภี มีลักษณะส่วนปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ พระอิริยาบถ

ประทับขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาปนา พระหัตถ์ขวา วางอยู่เหนือพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา ปลายพระองค์ทั้ง ๒ ข้างไม่เรียบเสมอกัน พระหัตถ์ข้างขวาปลายพระองค์ชี้ขึ้นด้านบนยกเว้นพระอังคุล องค์พระประดิษฐานบนฐานหน้ากระดานมีบัวทรงรองรับ พบจารึกอักษรธรรมล้านนา ที่ฐานหน้ากระดานจำนวน ๑ บรรทัด ความว่า “ลักราช ๘๗๔”

พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านนาแบบสิงห์สามแต่น่าจะสร้างในล้านช้าง ปรากฏร่องรอยของการรับเอาอิทธิพลพุทธศิลป์มาผสมผสานกัน พบว่ามีการจารึกไว้ที่ฐานอย่างที่ยึดในล้านนาด้วย โดยจากการวิเคราะห์จารึกที่กล่าวมาแล้วทำให้ทราบ ว่า องค์พระถูกสร้างขึ้นในปีจุลศักราช ๘๗๔ หรือ พุทธศักราช ๒๐๕๕ อยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าวิสุทธราช ผู้ครองนครเชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านช้างครองราชสมบัติในระหว่างพุทธศักราช ๒๐๔๔-๒๐๖๓

ซุ้มโขงตรงไปยังอุโบสถ (สิบ)
ที่ประดิษฐานพระองค์แสนบ้านสะแคะ
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๕. พระองค์แสน ในราชอาณาจักรไทย

พระองค์แสนที่ประดิษฐานอยู่ในพื้นที่ ของไทย ส่วนมากประดิษฐานอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพบว่าเป็นพระองค์แสนที่สร้างจากโลหะหนักได้ขนาด ๑๒๐ ซึ่ง และมากกว่าจำนวน ๕ องค์ สร้างจากโลหะหนัก ไม่ได้น้ำหนักขนาด ๑๒๐ ซึ่ง หากถูกเรียกว่า พระองค์แสน จำนวน ๒ องค์ และสร้างโดยวิธีการก่ออิฐถือปูนอีก ๒ องค์ ส่วนในภาคกลางพบพระองค์แสนที่สร้างจากโลหะหนักได้ ขนาด ๑๒๐ ซึ่ง จำนวน ๒ องค์ รวมทั้งหมด ๑๑ องค์ ดังนี้

๕.๑ พระองค์แสนวัดพระธาตุพนม (พระองค์แสนศาสดา)

วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ภูมิหลัง

วัดพระธาตุพนมเป็นอารามในพระพุทธศาสนา ขนาดใหญ่ มีองค์พระธาตุพนมเป็นปูชนียสถานสำคัญของวัดในตำนานอุรังคินทานว่า เป็นที่ประดิษฐาน พุทธอุรังคธาตุหรือกระดูกหน้าอกของพระพุทธเจ้า และเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญที่อดีตกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างได้สร้างอุทิศเอาไว้ในพระพุทธศาสนาอีกหลายองค์ และหนึ่งในนั้น คือ พระประธานในพัทธสีมาอุโบสถพระพุทธรูปเนื้อโลหะสำริดปางมารวิชัย ชาวเมืองธาตุพนมเรียกว่า “พระองค์แสน” หรือ “พระองค์แสนศาสดา” มีพุทธลักษณะงดงามองค์หนึ่งในหลายองค์ที่มีอยู่ในราชอาณาจักรไทย พระพุทธรูปองค์นี้ ไม่ทราบที่มาอันแน่ชัดว่า ประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุพนม ตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ พบเพียงจารึกบอกศักราชที่ฐานหน้ากระดานเท่านั้น คณะทำงานได้รับความเมตตาอย่างสูงยิ่งจากพระเดชพระครูท่านเจ้าคุณพระเทพวรมณี เจ้าอาวาส

พร้อมด้วยพระมหากมลชัย กมโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร ดำเนินการรวบรวมประวัติความเป็นมา และจัดทำข้อมูลจากคำจารึกบนฐานพระพุทธรูปองค์นี้ไว้ ในวันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๘

ข้อความปรากฏในคำจารึก และรูปแบบพุทธศิลป์ขององค์พระพุทธรูป นับเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญและยังประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติความเป็นมา และความสำคัญของพระองค์แสนหรือพระองค์แสนศาสดา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระอุโบสถ วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสนวัดพระธาตุพนม (พระองค์แสนศาสดา)
ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในพระอุโบสถวัดพระธาตุพนม วนมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสน หรือพระองค์แสนศาสดา เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสำริดปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ บนฐานหน้ากระดานแบบเกลี้ยงมีขา ๓ ขารองรับ ขนาดหน้าตักกว้าง ๘๒ เซนติเมตร สูงรวมฐาน ๑๓๐ เซนติเมตร พุทธศิลป์โดยทั่วไปขององค์พระ มีพระพักตร์เล็กค่อนข้างอวบ พระนลาฏแคบ พระขนงโค้งเป็นสันยกขึ้นเป็นเส้นคู่ พระเนตรเหลือบลงต่ำปลายชี้ขึ้น พระนาสิกโด่งปลายงุ้ม เล็กน้อยฐานตัด พระโอษฐ์แย้ม มุมพระโอษฐ์ทั้ง ๒ ข้างตวัดขึ้นเล็กน้อย พระหนุเป็นปม ไรพระศกเป็นเส้นโค้งลงจรดที่พระกรรณทั้งสองข้าง พระศกขมวดเป็นก้นหอย ขนาดเล็กเรียงต่อกันเป็นแนวขึ้นไปหาพระอุษณิษะรูปกรวยคว่ำทรงสูงตลอดพระเศียร บนสุดเป็นพระรัศมีคาดว่าทำขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้ และมีเดือยสามารถถอดแยก

ออกจากพระเศียรได้ พระศอกกลมทำเป็นเส้นปล้อง ๔ เส้น พระอังสาผาย พระอุระแบน ยอดพระถันทำเป็นเม็ด มีฐานรองทั้ง ๒ ข้าง บั้นพระองค์เล็กทรงพระอุตราสงค์เนวียงเปิดพระอังสาข้างขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๓ ชั้น ยาวจากพระโสณี ด้านหลังพาดลงจรดด้านบนพระนาภี มีลักษณะส่วนปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ พระอิริยาบถประทับขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาพรศมฺพรา พระหัตถ์ขวาวางอยู่เหนือพระขงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา ปลายพระองค์ทั้ง ๒ ข้างไม่เรียบเสมอกัน พระหัตถ์ข้างขวาปลายพระองค์ลือขึ้นด้านบนยกเว้นพระอังคุล องค์พระประดิษฐานบนฐานหน้ากระดานแบบเรียบไม่มีลวดลายประดับ พบจารึกอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๑ บรรทัด ความว่า “สักราชได้ ๘๖๕ ปี”

จารึกอักษรธรรมล้านนา บริเวณฐานหน้ากระดาน จำนวน ๑ บรรทัด กล่าวเฉพาะศักราชที่สร้างความว่า “สักราชได้ ๘๖๕ ปี”
(จุลศักราช ๘๖๕ หรือตรงกับพุทธศักราช ๒๐๔๖)
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระพักตร์ พระองค์แสนวัดพระธาตุพนม (พระองค์แสนศาสดา) พุทธศิลป์ล้านนาผสมสุโขทัย
พระรัตนไตรประดิษฐานใหม่แทนของเดิม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ใน
กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านนาแบบสิงห์สามแต่สร้างใน
ล้านช้าง ปรากฏร่องรอยของการรับเอาอิทธิพลพุทธศิลป์
ล้านนาและสุโขทัยมาผสมผสานกัน พบว่ามีการจารึกไว้
ที่ฐานอย่างที่มีนิยมในล้านนาด้วย ศักราชในจารึกที่ฐานของ

พระพุทธรูป ระบุว่า สร้างขึ้นในปีจุลศักราช ๙๖๕ หรือ
พุทธศักราช ๒๐๔๖ อยู่ในรัชสมัยของพญาวิสุทธิราช
ผู้ครองนครเชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านช้าง
ระหว่างพุทธศักราช ๒๐๔๔-๒๐๖๓

๕.๒ พระแสนวัดประทุมวนาราม

วัดประทุมวนาราม ราชวรวิหาร แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน

กรุงเทพมหานคร

ภูมิหลัง

วัดประทุมวนาราม เป็นพระอารามหลวงตั้งขึ้นเมื่อครั้งแผ่นดินล้านเกล้ารัชกาลที่ ๔ ในอดีตพื้นที่บริเวณแห่งนี้ เป็นเพียงทุ่งนากว้าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริในการเตรียมและพัฒนาพื้นที่ให้มีการสร้างพระราชวังและวัดเป็นศูนย์กลางควบคู่ไปกับการสร้างถนน เพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้นในอนาคต และแก้ไขปัญหาความแออัดของชุมชนในเขตคูพระนคร พื้นที่บริเวณแห่งนี้จากที่เคยเป็นเพียงทุ่งกว้างได้เริ่มมีการสร้างถนนสระปทุม หรือถนนปทุมวัน มีศูนย์กลางเป็นพระราชวังปทุมวัน และภายหลังจากการสร้างพระราชวังปทุมวันเสร็จ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสถาปนาพระอารามขึ้นเคียงคู่กันเพื่อพระราชทานให้เป็นพระเกียรติยศแก่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี โดยเริ่มก่อสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๐ มีสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัต) เป็นแม่กอง และพระยาสามภพพ่าย (หนู) เป็นนางงานควบคุมการก่อสร้าง มีที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของสระนอกซึ่งเป็นที่นาหลวง พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ลุ่ม น้ำท่วมขังตลอดทั้งปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดสระน้ำและปลูกบัวพันธุ์ต่างๆ ไว้ภายในสระพร้อมกับพระราชทานนามว่า วัดประทุมวนาราม เมื่อการก่อสร้างใกล้แล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้มีการจัดงานสมโภช ในพุทธศักราช ๒๔๐๔ สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีเสด็จสวรรคต

งานสมโภชวัดประทุมวนารามจึงต้องเลื่อนออกไป กระทั่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานสมโภชวัดประทุมวนารามเมื่อเดือนอ้าย แรม ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันเสาร์ที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๑๐^{๒๖}

นอกจากนี้วัดประทุมวนารามยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญซึ่งได้อัญเชิญจากประเทศลาว อาทิ พระแสน (เมืองมะหาไซ) พระเสริม และพระสายน์ โดยความเป็นมาของพระแสน (เมืองมะหาไซ) วัดประทุมวนารามนั้น เกิดจากพระเมตตาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีต่อชาวลาวที่อาศัยบริเวณพระราชวังปทุมวัน ในหนังสือชุมนุมพระบรมราชาธิบายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรียกชาวลาวที่อาศัยในบริเวณนี้ว่า “พวกลาวเวียงจันทน์กลับใจ”^{๒๗} ชาวลาวเหล่านี้ได้อพยพเข้ามาในสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบอาชีพด้วยการทำนาเนื่องจากพื้นที่แถบนั้นเป็นทุ่งนาหลวง หลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันและสอดคล้องกับเรื่องราวในอดีตคือ ประตูทางเข้าพระอุโบสถวัดประทุมวนารามเป็นภาพแกะสลักวิถีชีวิตของชาวนา เช่น ภาพการทำนา ภาพชาวนาเป่าแคน เป็นต้น

อีกทั้งชาวลาวที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ยังเป็นกลุ่มคนอุปัฏฐากดูแลรักษาวัดประทุมวนาราม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรินิมนต์คณะพระลาวจากวัดบวรนิเวศวิหารมาจำพรรษาที่วัดประทุมวนาราม และอัญเชิญพระสายน์ (พระใส) คู่กับพระเสริมมาประดิษฐานที่วัด เพื่อให้ชาวลาวได้กราบไหว้บูชา

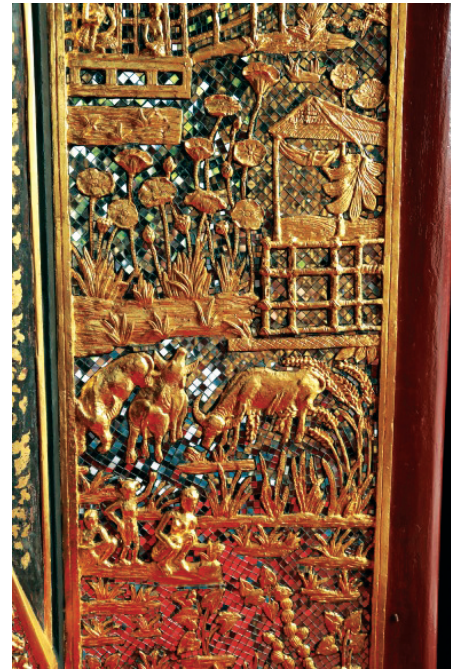
ในการอัญเชิญพระสำคัญของชาวลาวนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้นายเหมน บุตรเจ้าอนูเวียงจันทน์ขึ้นไปอัญเชิญพระสายน์ (พระใส) จาก

^{๒๖} โครงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดประทุมวนาราม. ปทุมวนานุสรณ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. ๒๕๕๕, หน้า ๑๓-๒๑

^{๒๗} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๘, หน้า ๕๑

จิตรกรรมภายในพระวิหารแสดงวิถีชีวิตชาวสวนบริเวณสระปทุม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

หนองคาย และอัญเชิญพระแสนจากเมืองมะหาไซลงมายัง
พระนคร และเชื่อว่า พระแสนองค์นี้ศักดิ์สิทธิ์สามารถ
ขอฝนได้ โดยประดิษฐานพระแสนที่อัญเชิญมาเป็น
พระประธานอุโบสถวัดปทุมวนาราม

....ฉันจึงได้ใช้นายเหมนบุตรเจ้าอนุเวียงจันทน์ ขึ้นไป
เชิญพระใสลงมา นายเหมนขึ้นไปแล้วเชิญพระใสลงมา
แล้วเชิญพระแสนอยู่ในถ้ำเมืองมะหาไซลงมาด้วย ว่า
พระนั้นศักดิ์สิทธิ์ ถ้าฝนไม่ตกเชิญออกตั้งกลางแจ้ง บูชา
ขอฝนได้ ฉันจึงได้เชิญไปไว้ที่วัดประทุมวันด้วยกัน.....^{๒๘}

....พระแสนเมืองมะหาไซนั้น เป็นของอยู่ในถ้ำในป่า
เชิญมาเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดประทุมวนาราม...^{๒๙}

การอัญเชิญพระแสน (เมืองมะหาไซ) และพระสายน
(พระใส) สมัยก่อนนั้นใช้เส้นทางน้ำ โดยแวะเป็นจุด
ผ่านสระบุรี โดยมีจุดรวมสำคัญคือ วัดสุวรรณดาราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากนั้นนำมาพักไว้ที่วัด
เขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี^{๓๐} เมื่อถึงเดือนอ้าย
ขึ้น ๑๕ ค่ำ ตรงกับวันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช
๒๔๐๐ เป็นช่วงฤดูที่น้ำมากเรือเดินไปได้ง่าย พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
โดยกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค แห่ขึ้นไปรับ
พระแสนและพระสายน (พระใส) อัญเชิญมาประดิษฐาน
ยังพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม^{๓๑} ต่อมาในพุทธศักราช
๒๔๐๘ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระแสน (เมืองมะหาไซ)
ไปประดิษฐานภายในพระวิหาร

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕

^{๓๐} พระมหานันทรัตน์ ขยานนโท, เลขานุการเจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม, สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๘

^{๓๑} จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก ในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธาน
ในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๔ ณ วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๓. อ้างถึง ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔,
พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๘, หน้า ๘๕

พระวิหาร วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร สถานที่ประดิษฐานพระเสริมและพระแสน (เมืองมะหาไซ)

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

คณะทำงานได้รับความเมตตาอย่างสูงยิ่งจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพญาณวิศิษฎ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พร้อมด้วยพระมหานรินทร์ ชยานนท์ เลขานุการเจ้าอาวาส วัดปทุมวนาราม ได้ร่วมกันดำเนินการรวบรวมประวัติความเป็นมาของพระแสน (เมืองมะหาไซ) และจัดทำข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๘

พุทธศิลป์และอายุสมัย

ปัจจุบันพระแสนวัดพุทมนาราม ราชวรวิหาร
ประดิษฐานในพระวิหารร่วมกับพระเสริม^{๓๒} มีขนาดหน้าตัก
กว้างประมาณ ๕๓ เซนติเมตร สูงประมาณ ๙๘ เซนติเมตร
พุทธลักษณะเป็นปางมารวิชัย พระพักตร์รูปไข่ พระนลาฏ
ค่อนข้างกว้าง พระขนงโก่ง พระนาสิกแหลม พระโอษฐ์
เป็นรูปเรือสำเภา บริเวณพระเศียรมีเม็ดพระศกเล็ก มีรัศมี
เป็นเปลวเพลิง แต่เดิมคงมีการประดับด้วยอัญมณี^{๓๓}

^{๓๒} ในหนังสือตำนานพระพุทธรูปสำคัญ พระนิพนธ์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ระบุถึงพระแสนเมืองมาไซ้ไว้ว่า ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม ดิน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ, กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘, หน้า ๒๔๙

^๓ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระราชดำริให้ปรับปรุงและเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับดาราศาสตร์แก่ข้าราชการและราษฎร โดยทรงตั้งโรงเรียนสอนดาราศาสตร์ขึ้นที่วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร ในปี พุทธศักราช ๒๕๐๑ และต่อมาได้ย้ายมาเรียนที่วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร ในปี พุทธศักราช ๒๕๐๖

พระแสน (เมืองมะหาไซ) ประดิษฐานเบื้องหน้าพระเสริมภายในพระวิหาร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระวรกายสมส่วน ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ชายสังฆาฏิปลายเขี้ยวตะขาบจรดพระนาภี ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานปัทม์มีกลีบบัวทรงคายค่อนข้างใหม่ และปรากฏมีการทำเกสรบัวที่หน้ากระดานล่างทำเป็นช่องลูกฟักประดับลาย “ดอกกาละกับ” แบบล้านนา

นอกจากนี้ความงดงามของพระแสน (เมืองมะหาไซ) ยังปรากฏความในตอนหนึ่งพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีมะเมีย พุทธศักราช ๒๔๐๑ ฉบับหมายเลข ๔๔ ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน คริสต์ศักราช ๑๘๕๗ โดยใจความสำคัญกล่าวถึงการเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างพระแสน (เมืองเชียงแตง) วัดหงษ์รัตนาราม กับพระแสน (เมืองมะหาไซ) วัดปทุมวนาราม ความว่า

.....ฉันขึ้นไปถึงกรุงเก่าได้นมัสการพระแสน เมืองเชียงแตงแล้ว รูปพรรณของเก่าโบราณหนักหนา แต่เห็นชัดว่าอย่างเดียวกับพระแสนเมืองมะหาไซแน่แล้ว ของคนโบราณจะนับถือว่าพระแสนสององค์นี้ องค์ใดองค์หนึ่งจะเป็นของเทวดาสั่ง ถ้าว่าเหมือนพระพุทธรูปเจ้าแท้แล้วจึงถ่ายอย่างกันข้างหนึ่งเป็นแน่แล้ว แต่เมื่อดูสีทองแลเห็นเชิงเหลี่ยมไปดูที่เห็นว่าพระแสนเมืองเชียงแตงจะเป็นของเก่ากว่า สีทองที่พระเศียรและพระพักตร์ เป็นสีนากเนาวโลหะ เช่นกับพระอุมาภคตีกาในเทวสถาน ตมูกฤาพระนาภิกก็ดูบวมมากเหมือนกันทีเดียว ที่พระองค์ พระหัตถ์ พระบาท นั้นสีทองปนอย่างหนึ่ง ดิดจะเจือทองเหลืองมากไป ที่ฝ่าพาดนั้นเป็นแผ่นเงินฝังทับทิม แต่ดูแน่นหนาอยู่...^{๓๔}

สุนทรีภาพและพุทธศิลป์โดยรวมของพระแสน วัดปทุมวนาราม (พระแสนเมืองมะหาไซ) องค์นี้มีลักษณะทางศิลปกรรมที่จัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านนาแบบสิงห์สาม แต่น่าจะสร้างในล้านช้าง ปรากฏร่องรอยของการรับเอาอิทธิพลพุทธศิลป์และสื่หทัยมาผสมผสานกัน

๕.๓ พระองค์แสนวัดหงษ์รัตนาราม

วัดหงษ์รัตนาราม ราชวรวิหาร แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ภูมิหลัง

วัดหงษ์รัตนาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีเศรษฐีจีนนามว่า หง หรือเจ้าสัวหง เป็นผู้บริจาคทรัพย์สร้างขึ้นบริเวณบ่อมิวไชเยนทร์ เมืองบางกอก เป็นชุมชนหน้าด่านสมัยนั้นและอยู่ใกล้พระราชวังกรุงธนบุรี เรียกชื่อวัดว่า “วัดเจ้าสัวหง” ต่อมามีการเปลี่ยนนามและสร้อยนามของวัดตามลำดับจนกระทั่งเป็นวัดหงษ์รัตนาราม ราชวรวิหารในปัจจุบัน

นอกจากนี้วัดหงษ์รัตนารามยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญนามว่า “พระแสน” ซึ่งมีการอัญเชิญมาจากเมืองเชียงแตง^{๓๕} เมื่อครั้งสมัยล้นเกล้ารัชกาลที่ ๔ เป็นที่นับถือของชาวบ้านชาววัดถิ่นนี้ทั่วกัน และถือว่าศักดิ์สิทธิ์นัก อำนาจความสำเร็จให้แก่ผู้ปรารถนาได้นานาประการและเป็นพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์ทรงให้ความสำคัญ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ประวัติไว้ในตำนานพระพุทธรูปสำคัญว่า

^{๓๔} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑, หน้า ๑๖๕

^{๓๕} เมืองเชียงแตงในอดีต อยู่ในดินแดนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันอยู่ในดินแดนของราชอาณาจักรกัมพูชาและมีการเปลี่ยนชื่อจาก “เมืองเชียงแตง” เป็น “เมืองสตึงเตรง”

พระวิหารวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระแสน (เมืองเชียงแตง) พระพุทธรูปองค์นี้ อัญเชิญมาแต่เมืองเชียงแตงเมื่อปีมะเมีย พุทธศักราช ๒๔๐๑ ประดิษฐานไว้ที่พระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร หลักฐานในการอัญเชิญพระแสนมานั้นมีปรากฏในพระบรมราชาธิบายของรัชกาลที่ ๔ ซึ่งทรงมีพระราชดำรัสเป็นลักษณะทรงโต้ตอบกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ใจความดังนี้

“ถ้าฉันพอใจจะให้ให้มีพระพุทธรูปสำคัญมีชื่อที่คนนับถือ อยู่ทั่วหัวหน้เป็นของสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ให้เป็นพระเกียรติยศแล้ว พระชื่อพระแสนอยู่เมืองเชียงแตง อีกพระองค์หนึ่งงามหนักหนา ถ้าฉันจะมีตราไปเชิญมา ท่านจะให้พระยาราชโยธาที่ครั้งนั้นเป็นพระยาสุเรนทร์ ให้นำไปซื้อองค์พระให้ ฉันเห็นว่า ท่านประสงค์ดังนั้น ไม่มีเหตุที่จะควรขัด ฉันก็ได้ขัด ฉันก็ได้ให้มหาดไทย มีตราไปเชิญพระนั้นลงมา พระยาสุเรนทร์ใช้พระลาวรูปหนึ่ง เป็นผู้อาสาไป ฉันก็ได้ให้ผ้าไทยไปถวายพระสงฆ์ลาว รูปนั้นหนึ่งไทย แล้วก็ให้น้ำทองตราไป ได้เชิญพระแสน ลงมาถึงกรุงเก่าแล้ว ฉันก็ได้บอกถวายวังนำ ให้ท่านจัดการ ไปแหรับมาไว้ที่วัดหงส์ทีเดียว แลฐานที่จะตั้งพระนั้นฉันให้ ท่านทำเป็นการช่างในพระบรมราชวัง ฉันจะเป็นแต่รับปิดทอง ฐานพระนั้นก็ยกทำค้างอยู่ บัดนี้ก็ยังไม่ได้ปิดทอง ว่ามา

ทั้งนี้เป็นการเล่าถึงเหตุที่แลเป็นถ้อยคำที่ได้พูดกันแล้ว แต่ก่อนนี้ ไปให้ท่านทั้งปวงทราบ”

ที่มาอีกแห่งหนึ่งคือ พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อปีมะเมีย พุทธศักราช ๒๔๐๑ ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๐๑ ข้อความว่าดังนี้

“ฉันขึ้นไปถึงกรุงเก่าได้นมัสการพระแสนเมือง เชียงแตงแล้ว รูปพรรณเปนของเก่าโบราณหนักหนา แต่เห็นชัดว่า อย่างเดียวกับพระแสนเมืองมะหาไซ แน่แล้ว ของคนโบราณจะนับถือว่า พระแสนสององค์นี้ องค์ใด องค์หนึ่งจะเป็นของเทวดาสราง์ ถ้าวา เหมือนพระพุทธรูปเจ้าแก้ว แล้วจึงถ้ายอย่างกันข้างหนึ่งเป็นแน่แล้วแต่เมื่อดูสีทองแล ขึ้นเชิงละเอียดไปดูที่เห็นว่า พระแสนเมืองเชียงแตง จะเปนของเก่ากว่า สีทองที่พระเศียรและพระพักตร์ เป็น สีนาเกนาวโลหะ เช่นกับพระอุมาศวรรค์เก่าในเทวสถานตมุกฤา พระนาสิกก็ดูวมมากเหมือนกันทีเดียว ที่พระองค์ พระหัตถ์ พระบาทสีทองเป็นอย่างหนึ่ง ดัดจะเจือทองเหลืองมากไป ที่ผ้าพาดนั้นเป็นแผ่นเงินฝังทับลงแต่ดูแน่นหนาอยู่ พระแสนองค์นี้ฉันถวายเป็นแล้ว โปรดทรงพระดำริห์ดูเถิด จะให้ไปเชิญลงมาเมื่อไรอย่างไรก็แต่จะโปรด ยังมีพระที่มีชื่อ เอามาแต่เมืองเวียงจันทน์อีกสองพระองค์ พระอินทร์แปลง หน้าตัก ๒ คอกเศษ พระอรุณ หน้าตักคอกเศษ พระสององค์นี้ องค์ที่ออกชื่อก่อน ฉันจะรับประทานไปไว้เป็นพระประธาน ในพระอุโบสถวัดมหาพฤฒาราม วัดตะเคียนที่ให้ไปสร้างขึ้น ไว้ใหม่ พระอรุณนั้นฉันคิดว่าจะเชิญลงมาไว้ในพระวิหาร วัดอรุณเพราะชื่อวัดกับชื่อพระต้องกัน สมควรแต่จะให้ จัดแจงที่ฐานเสียให้เสร็จก่อนแล้วจึงจะเชิญลงมาต่อหน้า น้ำ ยังมีพระไม่มีชื่ออีกหลายพระองค์ องค์หนึ่งหน้าตัก ๒ คอกหย่อน แต่รูปพรรณนั้นเห็นชัดเจนว่า ทำเอาพระแสน เมืองมะหาไซไม่สู้ผิดนัก ทั้งลาดเลาพระพักตร์ แลส่วน พระหัตถ์พระบาททุกอย่างพระองค์นี้ ฉันคิดว่าจะเชิญไปไว้ ที่ในพระวิหารหลวงที่พระพุทธรูป พระขัดสมาธิเพชรใหญ่

องค์หนึ่งมีฐานมีรูปสัตว์ต่างๆ ฉันคิดว่าจะเชิญมาไว้ในอุโบสถวัดเขมาภิรตาราม ยังอีกองค์หนึ่งหน้าตักคอกเศษคล้ายพระแสนแต่ไม่สู้ซัดนัก ฉันคิดว่าจะเชิญไปไว้ในพระอุโบสถวัดชัยพฤกษ์มาลา พระแสนเมืองเชียงแตงนั้นตามแต่จะโปรดเถิด ถ้าจะเชิญไปประดิษฐานไว้ที่วัดหงษ์ก็ได้อยู่ จะได้เป็นคู่กับพระอรุณ ที่วัดอรุณเหมือนดัง ๒ องค์ที่จะเชิญลงไปไว้ที่วัดชัยพฤกษ์มาลา แลวัดเขมาภิรตาราม นั้นเป็นพระเกียรติยศแลส่วนพระราชกุศล ถวายทูลกระหม่อมแลสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดีแต่ถ้าจะโปรดเอาพระแสนเชียงแตงไว้ที่วังแล้ว ฉันจะถวายอีกองค์หนึ่ง หน้าตักคอกเศษเป็นทองสองสีเพื่อจะได้ไปไว้ที่วัดหงส์แทน ตามแต่จะโปรด เรือสตีเมอร์ “มีตีออร์” ขึ้นไปก็ไม่ถึงกรุงเก่าไปค้างติดตื้นอยู่ที่คลองตะเคียนต่อเวลา ๘ ทุ่ม น้ำขึ้นมากจึงจะกลับมาได้ต้องหยั่งน้ำหาร่องมาพึ่งมาถึงเมื่อ ๙ โคล็อก ๒๐ A.M.”

รูปจำลอง “เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก” ณ วัดธาตุผู้บ่สันติธรรมวนาราม
บ้านธาตุผู้บ่ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ตามพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ยังทรงแสดงให้เห็นถึงความพิเศษของหลวงพ่แสนนี้ว่า น่าจะเป็นเทวดาสว่างคนโบราณนั้นถือกันว่าเก่าแก่กว่าพระแสนอีกองค์หนึ่งที่ในพระวิหารวัดปทุมวนาราม ทั้งยังเป็นพระหัวหน้าชุดด้วยกันที่เดินทางมาจากที่เดียวกัน คือ แคว้นล้านช้าง นับว่าหลวงพ่แสนวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหารนี้เป็นพี่ในบรรดาหลวงพ่แสนเมืองมะหาไซ วัดปทุมวนาราม หลวงพ่อินทร์แปลง ในวิหารเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลวงพ่อรุณ ในวิหารวัดอรุณราชวราม หลวงพ่องค์อื่นๆ ในวิหารหลวงพระพุทธรูปในพระอุโบสถวัดเขมาภิรตารามและในพระอุโบสถวัดชัยพฤกษ์มาลาด้วยกัน อีกแห่งหนึ่งได้กล่าวถึงการมาของหลวงพ่แสนไว้คือหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๐ ดังนี้

“พระแสนนั้นก่อยู่อยู่ที่เมืองเชียงแตงมาจนถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ (รัชกาลที่ ๔) พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสืบทราบต้องพระราชประสงค์เสด็จลงมากราบทูลขอให้มีท้องตราให้ข้าหลวงขึ้นไปเชิญอาราธนาลงมา เมื่อปีมะแม รัชชัตระเอกศกคักราช ๑๒๒๑ ตรงกับปีมีศกุตศคักราช ๑๘๕๙ ครั้นเชิญเสด็จพระแสนลงมาถึงแล้วก็พระราชทานไปในพระบวรวังตามพระราชประสงค์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีรับสั่งให้อัญเชิญไปสร้างพระแท่นประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม ริมคลองบางกอกใหญ่อยู่จนทุกวันนี้ พระแสนนั้นรูปพรรณเป็นฝีมือช่างลาวโบราณประหลาด”

ความเป็นมาของพระแสน “เมืองเชียงแตง” ยังปรากฏในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๐ เรื่องเมืองนครจำปาสักว่า “เมื่อพระครูโพนสะเม็ก”^{๓๖} กับครอบครัวอพยพจากเมืองเขมร

^{๓๖} หรือเป็นที่รู้จักกันในชื่ออื่นว่า ญาคูขี้หอม, พระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก พระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญที่บ้านเมืองและการเมืองสองฝั่งโขง สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เจ้าผู้ครองนครหลวงเวียงจันทน์ มีตำนานและเรื่องราวอันพิสดารของท่านเล่าขานสืบต่อกันมาจนมีการจัดบันทึกในพงศาวดารทั้งของลาวและสยาม

มาตั้งอยู่ที่ตำบลเชียงแตงเป็นที่แรกนั้น ได้เรียไรวพวก
ครอบครัวให้ประมาญทองแดงทองเหลืองเป็นอันหนักได้
๑๖๐ ซึ่งเศษ หล่อขึ้นเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่งเนื้อหนาคี
ขัดสีเกลี้ยงกลางม พระครูโพนสะเม็กถวายนามว่า พระแสน
เพราะคติน้ำหนักได้กว่าแสนเฟื้องตั้งไว้ในวัด ซึ่งเป็นที่อยู่ของ
พระครูโพนสะเม็ก ณ เมืองเชียงแตง”^{๓๗}

พระแสน (เมืองเชียงแตง) เป็นพระพุทธรูปสำคัญ
องค์หนึ่ง โดยในครั้งนี้คณะทำงานได้รับความเมตตา
อย่างสูงยิ่งจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชมโห
เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร ในการรวบรวม
ประวัติความเป็นมาของพระแสน (เมืองเชียงแตง) และจัดทำ
ข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่างๆ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน
พุทธศักราช ๒๕๕๘

พุทธศิลป์และอายุสมัย^{๓๘}

พระแสน (เมืองเชียงแตง) เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วย
ทองสำริดนวลโลหะ ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ
หน้าตักประมาณ ๒ คอกเศษ หรือประมาณ ๒๕ นิ้วครึ่ง
เป็นโลหะเนื้อสัมฤทธิ์สีทองต่างกันเป็น ๔ ชนิดดังนี้
เบื้องพระศอกตอนบนจนถึงพระเศียรและพระพักตร์สีทอง
เป็นนวลโลหะสัมฤทธิ์แก่เบื้องพระศอกตอนล่างลงมาจนถึง
พระองค์ และฐานรองสีทองสัมฤทธิ์เนื้ออ่อนกว่าตอน
พระเศียรและพระพักตร์ เนื้อทองจิวรเป็นอีกสีหนึ่งเข้มกว่า
เนื้อทองส่วนพระองค์ แต่ไม่เข้มกว่าตอนพระเศียรและ
พระพักตร์ แต่เป็นสังฆาฏิชนิดยาวทาบลงมาถึงพระนาภี
แบบลังกาวงค์ พระเกตุมาลาหรือพระรัศมีแบบเปลวยาวขึ้น
แบบลังกาวงค์ รอบผิงแก้วพลี ๑๕ เม็ด นิ้วพระหัตถ์
ไม่เสมอกันแบบพระเชียงแสนและสุโขทัยยุคแรก พระเศียร

พระแสน ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ
วัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โตเทื่องกว่าส่วนของพระองค์จนสังเกตเห็นชัด พระเนตรผิง
แก้วพลีในส่วนสีขาและผิงนิลในส่วนสีดำ ฐานรอง
เป็นแบบบัวคว่ำบัวหงาย ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ
เบื้องหน้าองค์พระประธาน จัดเป็นพระพุทธรูปสำคัญและ
งามเป็นพิเศษแตกต่างจากบรรดาพระพุทธรูปอื่นๆ

^{๓๗} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๐ เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงคยองท่า ปราโมช, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ท่าพระจันทร์, ๒๔๗๕, หน้า ๕๑

^{๓๘} วัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร. “ประวัติหลวงพ่อแสน”, ประวัติวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร, ๒๕๕๕, หน้า ๑๗๖

อุโบสถวัดพระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๕.๔ พระองค์แสนวัดพระธาตุเรณู (พระองค์แสน วัดกลาง)

วัดพระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
ภูมิหลัง

วัดพระธาตุเรณู เดิมชื่อวัดกลาง ตั้งอยู่ระหว่าง ตำบลเรณูและตำบลโพธิ์ทอง ก่อตั้งเมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๒ เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองเรณูนคร เป็นที่ประดิษฐาน พระธาตุเรณูและพระพุทธรูปสำคัญที่มีนามว่า “พระองค์แสน” สำหรับความเป็นมาไม่ปรากฏว่า สร้างมาแต่เมื่อใดและ ใครเป็นผู้สร้าง แต่พอทราบจากเอกสารที่รวบรวมโดย เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเรณูรูปปัจจุบันว่า สร้างในสมัย พระครูอ้วน ภูมิปาโล โดยทำการรวบรวมทองตามหมู่บ้าน

ต่างๆ เมื่อได้ทองพอแล้วทำการหล่อที่วัดกลาง แต่เมื่อ เททองหล่อ น้ำทองไม่ติดพิมพ์ จึงย้ายที่หล่อใหม่ที่ หนองหนามแท่ง (ปัจจุบันนี้เรียกว่าหนองตำหมื้อ) ใกล้บ้าน อภัยวงศ์ ห่างจากอำเภอเรณูนครประมาณ ๔ กิโลเมตร เหตุที่เลือกสถานที่ใหม่นี้เพราะบริเวณหนองหนามแท่ง มีความอุดมสมบูรณ์ น้ำขังตลอดปี และตกลงกันเอา ฟินหนามแท่งมาเป็นเชื้อเพลิงในการหล่อ โดยเป็นนัยว่า เพื่อให้เป็นองค์พระศักดิ์สิทธิ์จัดภัยพิบัติข้าศึกศัตรู ที่เป็นเสมือนเสี้ยนหนามด้วย เพื่อให้เป็นนิมิตหมายถึงความอุดมสมบูรณ์พูนสุขแก่ประชาชนที่เคารพนับถือ ให้ฟ้าฝนชลธารตกลงตามฤดูกาล ให้ทำไร่ทำนากันไป และการหล่อพระองค์แสนครั้งนี้ก็สำเร็จเป็นองค์พระ

ตามความประสงค์ทุกประการ ได้ทำพิธีอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่ ณ อุโบสถเก่า เมื่อสร้างอุโบสถใหม่ปัจจุบันจึงประดิษฐานอยู่ในอุโบสถใหม่ วัดธาตุเรณูจนปัจจุบันอายุพระองค์แสนประมาณกว่า ๑๐๐ ปี

พระองค์แสนหรือหลวงพ่องค์แสน เป็นที่เคารพนับถือสักการบูชาของชาวเรณูนครมาตั้งแต่ครานั้น เวลาเกิดปัญหาความแห้งแล้งฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวเรณูนครก็จะร่วมกันกระทำพิธีอัญเชิญหลวงพ่องค์แสนลงจากอุโบสถ จัดขบวนแห่ไปตามถนนสายต่างๆ ทั่วเรณูนคร เพื่อให้ประชาชนได้เคารพบูชาสักการะและสรงน้ำพระ เป็นการอธิษฐานทำการบวชารวมพลังคุณความดีให้ฟ้าฝนตกลงมา เพื่อได้ทำไร่ทำนา ประเพณีสรงน้ำพระองค์แสน ยังกระทำกันอยู่ทุกวันนี้ คือ ถึงวันสงกรานต์ในเดือนเมษายนของทุกปี ประชาชนจัดให้มีพิธีอัญเชิญพระองค์แสนแห่ไปรอบเมือง เป็นขบวนนำหน้าขบวนนางสงกรานต์แห่รอบเมือง แล้วมารวมกันที่หน้าอุโบสถวัดธาตุเรณูเป็นอันเสร็จพิธี

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสนวัดพระธาตุเรณูนคร เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อด้วยสำริด (ตันหังองค์) ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักประมาณ ๕๒ เซนติเมตร สูงจากฐานหน้ากระดานถึงพระรัศมีประมาณ ๘๔ เซนติเมตร มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ ดังนี้ พระพักตร์กลมเหลี่ยม พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ใหญ่ค่อนข้างเบาะ พระเนตรเรียวเล็กปลายชี้ขึ้น พระขนงทำนูน พระเกศทำเป็นตุ่มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิষะ กรอบพระพักตร์ทำเป็นเส้นไรพระศก พระรัศมีเป็นแท่งคล้ายปลีกล้วยทำลวดลายประดิษฐ์ พระศอกกลมใหญ่ พระอังสาสูง พระอุระแบน ทรงพระอุตราสงค์แบบห่มดอกคาตผ้ายัดดอกเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นเล็กยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุด พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้ายวางอยู่หว่างกลางพระเพลาในท่าสมาธิ พระหัตถ์และพระองคุลีทั้ง ๒ เรียวใหญ่ ปลายเรียว ไม่เสมอกันทำพริ้ว ส่วนฝ่าพระบาทเรียว พระองคุลีทั้งห้ายาวเสมอกัน และลักษณะพิเศษคือ

พระราชรัตนาร
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเรณู
อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสน วัดพระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ยอดพระศรีมณีพระองค์แสน วัดพระธาตุเรณู
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

นิ้วพระบาทและนิ้วพระหัตถ์มีการทำพระนขายื่นออกมาด้วย ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานเชิงแบบเรียบไม่มีลวดลาย พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปฝีมือช่างท้องถิ่น สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

วิหารวัดศรีชมชื่น สถานที่ประดิษฐานพระองค์แสน

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๕.๕ พระองค์แสนบ้านพิมาน

วัดศรีชมชื่น บ้านพิมาน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก
จังหวัดนครพนม

ภูมิหลัง

วัดศรีชมชื่น หรือวัดบ้านพิมาน เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์
มหานิกาย ตั้งอยู่ ณ บ้านพิมาน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก
จังหวัดนครพนม ภายในประกอบด้วยเสนาสนะ อาทิ หอแจก
และกุฏิโบราณฝีมือช่างญวน อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐาน
พระพุทธรูปโบราณหลายองค์ หนึ่งในนั้นคือ พระองค์แสน
พระพุทธรูปเก่าแก่ที่ชาวบ้านพิมานให้ความเคารพบูชา
และมีการเล่าต่อกันมาว่า “พระองค์แสน” อัญเชิญ
มาจากฝั่งลาวพร้อมกับ “กลองอีลาย” พระองค์แสน

เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ชาวบ้านพิมานเชื่อว่า เป็น
พระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และสามารถอำนวยพร
ปกป้องคุ้มครองอันตรายให้แก่ลูกหลานตลอดภัย^{๓๙}

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสนบ้านพิมาน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย
หล่อด้วยสำริด ขนาดหน้าตักประมาณ ๓๕ เซนติเมตร
สูงจากฐานหน้ากระดานถึงพระรัศมี ๑๒๕ เซนติเมตร
มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ ดังนี้ พระพักตร์ค่อนข้างรี
รูปไข่ พระนาสิกโด่งปลายงุ้มเล็กน้อยฐานตัดเรียบ พระโอษฐ์
เล็กมีเส้นเน้น พระเนตรเหลือบต่ำ นัยพระเนตรติดด้วย
เมตนิลขนาดเล็ก พระขนงทำนูนและมีเส้นเน้น ๒ เส้น

^{๓๙} คุณตานกร พ่อเพี้ยโคตร อายุ ๕๘ ปี ผู้ใหญ่บ้านพิมาน ตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม, สัมภาษณ์, ๖ กันยายน ๒๕๕๘

พระองค์แสนบ้านพิมาย วัดศรีชุมขึ้น บ้านพิมาย ตำบลพิมาย อำเภอภาณุ จังหวัดนครพนม
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระเกศทำเป็นตุ่มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิษะ พระรัศมีทำคล้ายเปลวเพลิง ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำ บัวหงาย พระศอเน้นเส้นทำเป็นปล้อง ๓ ปล้อง พระอังสาผาย พระอุระแบน ทำเม็ดพระถันเฉพาะ ข้างขวาล้อมรอบด้วยจุดเล็กๆ ทรงพระอุตราสงค์ แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดอยู่ที่ เหนือพระนาภี มีลักษณะปลายตัดคั่นด้วยเส้นลวด ที่บั้นพระองค์มีการเน้นเส้นทำเป็นขอบพระอันตรวาสก พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับ พระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาพรสมุทร พระหัตถ์ขวาวางอยู่ เหนือพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่งพระเพลา ปลายพระองค์คู่ทั้ง ๒ เรียบเสมอกันยกเว้นพระอังคุฐ ส่วนฝ่าพระบาท เรียบพระองค์คู่ทั้งซ้ายขวาเสมอกัน องค์พระ ประดิษฐานบนฐานเขียง ๖ เหลี่ยมมีแท่นรองรับ ลักษณะ แบบชั้นหีบมีบัวคว่ำบัวหงาย พบจารึกอักษรไทน้อยหรือ อักษรลาวเก่า แบ่งเป็น ๒ ส่วน จารึกส่วนที่ ๑ บริเวณ ฐานหน้ากระดานองค์พระ ส่วนที่ ๒ พบที่ชั้นหีบ เหนือบัวหงาย สภาพชำรุดซึ่งอาจเกิดจากกรรมวิธีการหล่อ ที่ไม่สมบูรณ์ มีข้อความปรากฏดังนี้

ส่วนที่ ๑

๑. จุลศักราชได้ ๒ พัน ๓ อ้อย ๘๘ พระวัสสาปีมะเส็ง สัปพะสก
๒. เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ วัน ๒ ปี่รวมมดมหาราชคู
๓. คำพิไลบันยามีใจใสศัทธาล้างพระเจ้าองค์ทองหมื่น
๔. ไว้กับสาตสนาขีไผ่ฮอดพ่แม่ปญาตานาย พี่อ้าย น้องชาย พี่เอื้อยน้องยง คุบาอาจานทุกตนคนก้ำข้าเทอญ
๕. นิพานปัจจโยโหตุ

ส่วนที่ ๒

๑. ...๒ อ้อย ๗ ตัว ปีมะเส็งสัปพะสกเดือน ๔ ออก สองคำ
๒. อาชยาหัวครุฑะมีใจใสศัทธาพาออกตน
๓.กะโลกขอให้ได้ถึงสุข ๓ ประการมีนี้ละพาน เป็น นิพานปัจจโยโหตุ
๔.ถึงอละหันตามักกะยานทุกตนทุกคนก้ำข้าเทิน
๕. นายสีเป็นผู้เขียน

พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่ม ของพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สกุลช่างท้องถิ่น สร้างขึ้นใน พุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยจากการพิจารณาจารึกที่กล่าว มาแล้วทำให้ทราบว่าองค์พระถูกสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๓๘๘ จารึกได้ระบุชื่อบุคคลเป็นเจ้าของศรัทธา มีทั้งพระภิกษุ และฆราวาสในชนชั้นปกครองแต่ที่น่าสนใจคือ เนื้อความ ในจารึกระบุว่าสร้าง “พระองค์ทองหมื่น” เหตุใดจึงเรียก นามว่า พระองค์แสน

๕.๖ พระองค์แสนวัดบ้านพะเนา

วัดบ้านพะเนา บ้านพะเนา ตำบลห้วยยาง อำเภอ เมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภูมิหลัง

วัดบ้านพะเนา ตำบลห้วยยาง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย และ เป็นที่ประดิษฐานพระองค์แสน พระพุทธรูปสำคัญอันเป็น ศูนย์รวมใจของชาวบ้านพะเนา พระองค์แสนประดิษฐาน ในซุ้มติดผนังด้านหลังพระประธาน ภายในอุโบสถ (สิม) สูงจากพื้นประมาณ ๓ เมตร ไม่ทราบประวัติว่าสร้างใน สมัยใด ใครเป็นผู้สร้าง ชาวบ้านเชื่อว่า พระองค์แสนถูก อัญเชิญมาจากฝั่งลาว มาประดิษฐานยังบ้านพะเนา พร้อมกับ การตั้งชุมชน ต่อมาด้วยเหตุผลใดไม่ทราบแน่ชัด จึงได้ย้ายไปประดิษฐานที่วัดโพธิ์ก้างปลา ก่อนย้ายกลับมาไว้ ที่วัดพะเนาตามเดิม

แท่นประดิษฐานพระองค์แสน หลังพระประธาน ภายในวัดบ้านพะเนาว์
ตำบลห้วยยาง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสนบ้านพะเนาว์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อด้วยสำริด (ตันทั้งองค์) ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร สูงจากฐานหน้ากระดานถึงพระรัศมีประมาณ ๗๐ เซนติเมตร มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ ดังนี้ พระพักตร์เล็กรูปไข่ พระนาสิกเป็นสันปลายแหลม ปีกพระนาสิกกว้าง พระโอษฐ์ใหญ่คล้ายรูปเรือ มุมพระโอษฐ์ ตวัดขึ้นด้านบน พระเนตรปิดปลายชี้ขึ้น พระขนงทำนูนเป็นเส้นต่อจากพระนาสิก พระศกทำเป็นตุ่มเล็กแหลม ตลอดพระเศียรและพระอุษณิষะ พระรัศมีเป็นแท่งเรียบ ไม่ทำลดตายประดิษฐ์ พระศอกกลมเล็กทำเป็นเส้นปล้อง ๓ ปล้อง พระอังสาผาย พระอุระแบน ทรงพระอุตราสงค์แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดที่บริเวณพระนาภี พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาพรสมุทร พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลาพระหัตถ์และพระองค์ทั้ง ๒ เรียวเล็กปลายเรียบเสมอกัน ยกเว้นนิ้วพระอังคุฐ ส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองค์ทั้งทำยาวเสมอกัน ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานเขียงแบบเรียบ ไม่มีลวดลาย ด้านหลังมีห่วง ๒ ห่วงติดอยู่ในแนวเดียวกัน หักหายไป ๑ ห่วง คาดว่าใช้สำหรับปัก “เสดกะลัด”^{๔๐} ซึ่งตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านว่าแต่เดิมมีเศวตฉัตรแต่หายไปเมื่อคราวย้ายไปประดิษฐานที่วัดโพนก้างปลา พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปฝีมือช่างท้องถิ่น สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

^{๔๐} ภาษาถิ่น หมายถึง เศวตฉัตร

พระองค์แสนวัดบ้านพระเนาว์ ตำบลห้วยยาง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มณฑปประดิษฐาน พระองค์แสนน้อยบ้านนายอ
วัดบ้านนายอ ตำบลจี้วต่อน อำเภอมือง
จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๕.๗ พระองค์แสนน้อยบ้านนายอ

**วัดบ้านนายอ บ้านนายอ ตำบลจี้วต่อน อำเภอมือง
สกลนคร จังหวัดสกลนคร**

ภูมิหลัง

วัดบ้านนายอ ตำบลจี้วต่อน อำเภอมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร เป็นวัดเก่าแก่สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย
ภายในวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ มีนามว่า
“หลวงพ่องค์แสนสิงหราชมุณี” หรือเรียกกันติดปากว่า
“หลวงพ่องค์แสนน้อย” บ้านนายอ จากคำบอกเล่ากล่าวว่า

เป็นพระพุทธรูปที่ถูกอัญเชิญมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง
พร้อมการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์กระเลิงและมีความ
ศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง ตอนสร้างโบสถ์เสร็จใหม่ๆ จะทำการ
อัญเชิญเข้าไปประดิษฐานเป็นพระประธานในโบสถ์ แต่ได้มี
ปาฏิหาริย์เกิดขึ้น จึงระงับการเคลื่อนย้าย พระองค์แสน
สิงหราชมุณีเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านนายอและ
ชาวสกลนครคู่กับพระองค์แสนแห่งวัดพระธาตุเชิงชุม
วรวิหาร โดยชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่องค์แสนน้อย”

พระองค์แสนน้อย บ้านนายอ หรือพระองค์แสนสิงหาราชนัน วัดบ้านนายอ ตำบลจันตวน อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสนน้อยบ้านนายอ หรือพระองค์แสนสิงหราชมนี เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑๗๕ เซนติเมตร สูงจากฐานหน้ากระดานถึงพระรัศมีประมาณ ๒๒๐ เซนติเมตร มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ ดังนี้ พระพักตร์สี่เหลี่ยมกว้าง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระเนตรโคมตรง พระขนงทำนูนมีเม็ดพระอุณาโลมระหว่างพระขนง พระศกทำเป็นตุ่มเล็กแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิষะ พระรัศมีลายประดิษฐ์ พระอังสาผาย พระอุระแบน ทำเม็ดพระถันเฉพาะข้างขวา ทรงพระอุตราสงค์ แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิชั้นเดียว ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดที่บริเวณพระนาภี พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาปัตยกรรม พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา พระหัตถ์และพระองคฺลี ทั้ง ๒ ข้างใหญ่ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นนิ้วพระอังคุล ส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองคฺลีทั้งซ้ายขวาเสมอกันทำลายม้วนกันหอย ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานปัทม์ พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปฝีมือช่างท้องถิ่น สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

ผนังอิฐด้านหลังพระองค์แสนน้อยบ้านนายอ เดิมเป็นอุโบสถ (สิม) หลังเก่าของวัดบ้านนายอ
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๕.๘ พระองค์แสนวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง

วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

ภูมิหลัง

วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย และเป็นที่ประดิษฐานพระองค์แสน ลึงค์ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านธาตุนาเวงให้ความเคารพนับถือ ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในศาลาการเปรียญ ตามประวัติที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งที่เห็นเหตุการณ์ด้วยตัวเอง และที่ได้รับฟังต่อกันมาว่า หลวงพ่อองค์แสนที่วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง สร้างขึ้นโดย หลวงปู่มั่น นาโค กับหลวงพ่อสงค์ โดยมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัดเป็นแรงงานในการก่อสร้าง เมื่อประมาณพุทธศักราช ๒๔๙๙-๒๕๐๐ โดยการวางโครงไม้ดักในและโอบปูนขาวทับ ด้านในองค์พระโอบปูนหีบ มีการทาสีทองทับในภายหลัง และมีการตกแต่งพระพักตร์ขององค์พระ ส่วนการเรียกนามพระองค์แสนคงจะมีมาในภายหลัง

พุทธศิลป์และอายุสมัย

พระองค์แสนวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๔ เมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมีประมาณ ๗ เมตร มีรายละเอียดทางพุทธศิลป์ ดังนี้ พระเศียรโต พระนาสิกโด่งแหลม พระโอษฐ์ใหญ่ พระเนตรหรีเหลือบต่ำ พระขนงโก่งโค้งลงมายังทางพระเนตร พระศกทำเป็นตุ่มแหลมตลอดจนถึงพระอุษณิষะ พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม พระอังสาผาย พระอุระแบน ทรงพระอุตราสงค์ แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดที่บริเวณพระนาภี พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาปัตยกรรม พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา พระหัตถ์และพระองคฺลีทั้ง ๒ ข้างใหญ่

พระองค์แสนวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นนิ้วพระอังคุฐ องค์พระประดิษฐานบนฐานปัทม์ พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้จัดอยู่ในกลุ่มของพระพุทธรูปฝีมือช่างท้องถิ่น สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

สรุป

พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกได้ว่าเป็น “รูปเคารพ” ที่ถูกสร้างขึ้นและมีรูปแบบทัศนศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ ตามแบบฉบับของแต่ละท้องถิ่น พระพุทธรูปจึงมีอยู่ด้วยกันหลายประเภทและหลากหลายขนาด รวมถึงต่างก็มีวัสดุ อุปกรณ์เทคนิคและวิธีการสร้างพระพุทธรูปแตกต่างกันไป

อย่างไรก็ตามการสร้างพระพุทธรูปในพื้นที่ “วัฒนธรรมล้านช้าง” มักนิยมเรียกขานชื่อของพระพุทธรูป ตามน้ำหนักขององค์พระซึ่งจำแนกได้ ๓ กลุ่ม คือ พระองค์ต้อ พระองค์แสน และพระองค์หมื่น ตามลำดับ แต่พระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักนิยมสร้างกันมากที่สุด คือ “พระองค์แสน” เป็นที่นิยมสร้างกันในหลายพื้นที่ทั้งในลาวและไทย สาเหตุ

เนื่องจากน้ำหนักของพระองค์แสน มีขนาดไม่เล็กและใหญ่มากจนเกินไปหนักโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๒๐ กิโลกรัมหรือ ๑ แสน (๑๐ หมื่น) ตามมาตรฐานวัดโบราณของล้านช้าง จึงนิยมให้ชื่อเรียกพระพุทธรูปว่า พระพุทธรองค์แสน, พระองค์แสน, พระทองแสน, และหลวงพ่องค์แสน เป็นต้น

จากการศึกษาสำรวจพบว่า พระองค์แสนในพื้นที่วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ในประเทศไทยพบอยู่ด้วยกันหลายองค์ เช่น พระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุม, พระองค์แสน วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง, พระองค์แสน วัดบ้านพระเนา, พระองค์แสน วัดบ้านนายอ, พระองค์แสน วัดพระธาตุพนม, พระองค์แสน วัดพระธาตุเรณู ส่วนพระองค์แสนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ พระองค์แสน วัดแสนไซ เมืองมะหาไซ แขวงคำม่วน, พระองค์แสน วัดเมืองแสน บ้านเมืองแสน แขวงจำปาสัก, พระองค์แสน วัดธาตุฝุ่น บ้านธาตุฝุ่น เมืองจำปาสัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างนามว่า “พระองค์แสน” ถูกอัญเชิญไปประดิษฐานยังพระนคร เมื่อครั้งในสมัยราชอาณาจักรสยาม มีอิทธิพลเหนือดินแดนอาณาจักรล้านช้าง และมีอยู่ด้วยกัน ๒ องค์ คือ พระองค์แสน วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน และพระองค์แสน จากเมืองเชียงแตง (ปัจจุบันคือ เมืองสตริงเตรง ประเทศกัมพูชา) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ วัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร แขวงบางกอกใหญ่ เขตธนบุรี

พระพุทธรูป “องค์แสน” ส่วนใหญ่พบว่า มีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการสร้าง โดยมีกษัตริย์ พระราชวงศ์ ขุนนาง คหบดีและชาวบ้านเป็นเจ้าของร่วม ด้วยการถวายวัสดุประเภททองและโลหะมีค่า เพื่อสร้างเป็นพระพุทธรูปแล้วถวายนามว่า พระองค์แสนตามน้ำหนักของทองที่รวบรวมมา อีกทั้ง การประดิษฐานพระองค์แสนในพื้นที่วัฒนธรรมของลาวและไทย แต่ละองค์ต่างมีประวัติความเป็นมาตามตำนานและพงศาวดารท้องถิ่น ที่กล่าวถึงความเป็นมา หรืออิทธิพลในการสร้างพระพุทธรูป

บทที่ ๔

พระพุทธองค์แสน (หลวงพ่อดังแสน)

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร

พระพุทธรองค์แสน (หลวงพ่องค์แสน)

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร หรือชาวเมืองสกลนครเรียกว่า วัดธาตุ วัดเก่าแก่อันเป็นที่ประดิษฐานของพระธาตุเชิงชุม พระเจดีย์ที่มีในตำนานอุรังคนิทานว่า สร้างครอบสถานที่แห่งการประทับชุมนุมรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าในภัทรกัปนี้ ๕ พระองค์ และเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรองค์แสน หรือพระองค์แสน หรือที่ชาวเมืองสกลนคร เรียกติดปากว่า หลวงพ่องค์แสน พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ชาวสกลนครเคารพนับถือ นอกจากนี้ภายในวัดยังมีพระพุทธรูปโบราณศิลปะล้านช้างและพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ศิลปะพื้นถิ่น สร้างด้วยโลหะสำริดหนักองค์ละ ๑ แสน (๑๒๐ กิโลกรัม) จำนวน ๔ องค์ ความสำคัญคือ เป็นพระพุทธรูปที่มีองค์ประกอบเครื่องทรงบางชิ้น และมีลักษณะทางพุทธศิลป์บางส่วนคล้ายกับพระพุทธรองค์แสนพระประธานในพระวิหาร ก่อนการดำเนินการบูรณะทำใหม่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕ และที่สำคัญมีจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรระบุปีศักราช นามบุคคล และน้ำหนักอย่างชัดเจน คณะทำงานได้ร่วมกับคณะสงฆ์วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ดำเนินการรวบรวมข้อมูลความเป็นมาของพระพุทธรองค์แสน หรือพระองค์แสน ที่มีน้ำหนัก ๑ แสน (๑๒๐ กิโลกรัม) ทั้ง ๔ องค์ เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจต่อไป

๑. พระพุทธรองค์แสน (พระองค์แสน)

๑.๑ ความเป็นมา

พระพุทธรองค์แสน หรือพระองค์แสน ประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นพระพุทธรูปประธานภายในพระวิหาร มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสกลนคร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ก่อด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทอง มีขนาดความสูงวัดจากฐานถึงยอดพระเมาฬี ๓.๒๐ เมตร หน้าตักกว้าง ๒ เมตร ส่วนฐานชุกชีมีขนาดความสูง ๑.๓๕ เมตร ผิวนพระพักตร์ด้านทิศตะวันออก หันพระปฤษฎางค์เข้าหาองค์พระธาตุเชิงชุม ไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรว่าสร้างขึ้นในสมัยใด พบเพียงหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีการบูรณะมาแล้วหลายครั้งเท่านั้น

๑.๒ ลักษณะทางพุทธศิลป์

จากการศึกษาลักษณะทางพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ในช่วงก่อนและหลังการบูรณะแบ่งเป็น ๒ ลักษณะหลักๆ ดังนี้

๑.๒.๑ พุทธศิลป์พระพุทธรองค์แสน ก่อนการบูรณะ พุทธศักราช ๒๕๐๕

พระองค์แสน ก่อนการบูรณะพุทธศักราช ๒๕๐๕ มีลักษณะทางพุทธศิลป์แบบพื้นถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จากภาพถ่ายเก่าก่อนการดำเนินการบูรณะ มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างใหญ่ ลักษณะกลมเหลี่ยม พระโอษฐ์กว้างริมหนา พระนาสิกใหญ่ปลายตัด พระเนตรโปน พระขนงโก่งเป็นรูปปีกกา เส้นรอบพระพักตร์เป็นเส้นโค้งจรดพระกรรณทั้ง ๒ ข้าง มีเม็ดพระศกม้วนเป็นก้นหอยตลอดพระเศียร และพระอุษณีษะบนสุดเป็นพระรัศมีลายประดิษฐ์คล้ายปลีกล้วยผ่าซีก ตรงกลางทำเป็นรูปอุณาโลมใช้ของเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลง พระศอวบกลมทำเป็น ๓ ปล้อง พระวรกายสูงค่อนข้างอวบ พระอังสาสูงลงด้านล่าง พระอุระแบน ทำเม็ดพระถันมีแบนรองทั้งข้างซ้ายและขวา ทรงพระอุตราสงค์ แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดปิดที่บริเวณพระนาสิก มีการปั้นลายกลีบดอกไม้ ๔ กลีบ ประดับส่วนปลาย พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย พระบาทมีขนาดใหญ่ แสดงภูมิสถาปัตยกรรม พระหัตถ์ขวาวางอยู่หว่างกลางพระชงฆ์ พบว่ามี “ม้าว”^๑ ที่ข้อพระกรเบื้องนี้ด้วย พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา พระหัตถ์และพระองคุลีทั้ง ๒ ข้างเรียวยาวใหญ่ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นนิ้วพระอังคุลส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองคุลีทั้งห้ายาวเสมอกัน ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานชุกชีบัวคว่ำบัวหงาย

แบบพื้นถิ่น ตรงกลางติดแผ่นจารึกหินชนวนอักษรขอมบรรจงระบุรายละเอียดการบูรณะเมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๒

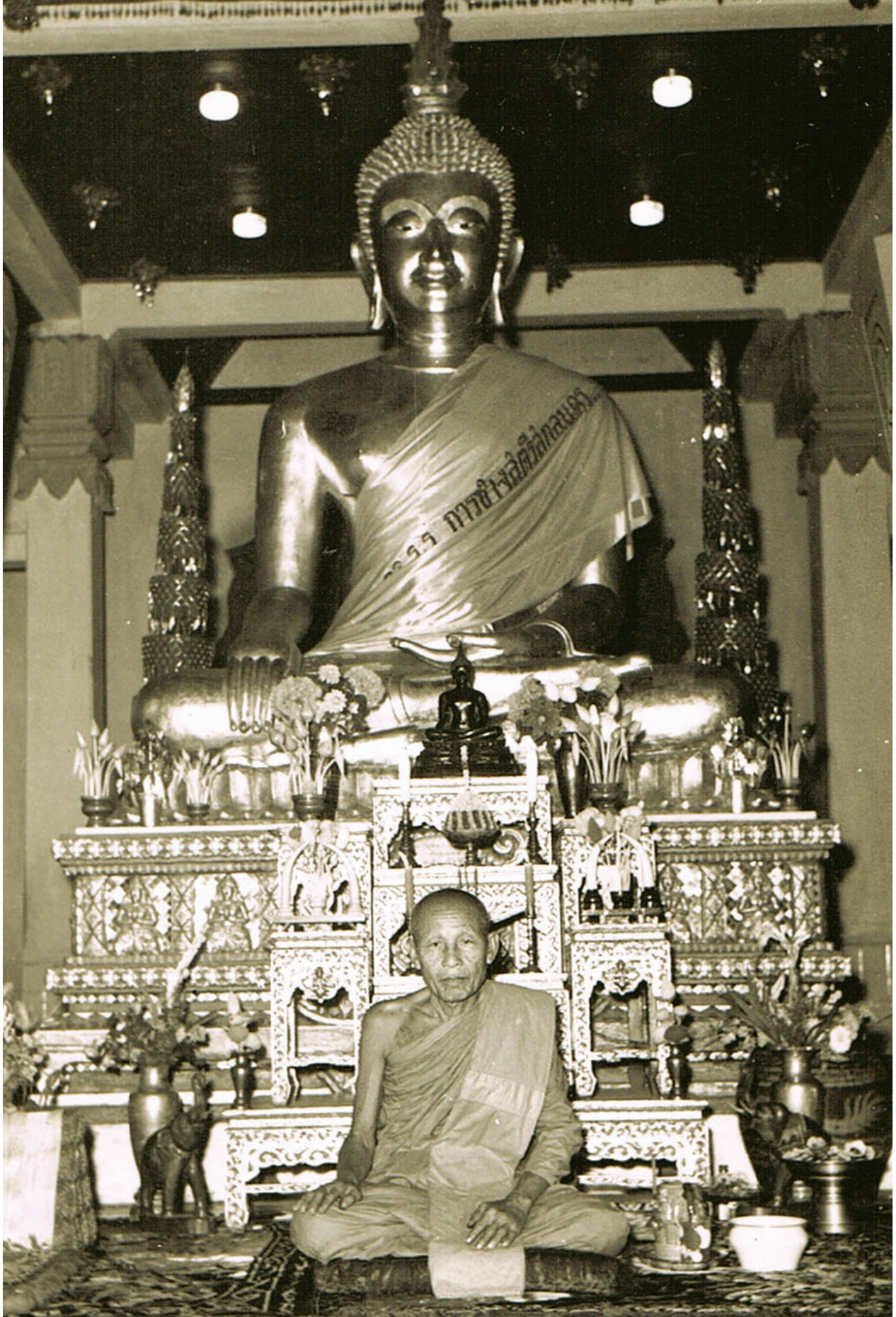
๑.๒.๒ พุทธศิลป์พระพุทธรองค์แสน หลังการบูรณะ พุทธศักราช ๒๕๐๕

พระองค์แสน หลังการบูรณะ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ลักษณะทางพุทธศิลป์เดิมเป็นแบบพื้นถิ่นก็มีการปรับเปลี่ยนเป็นพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนผสมสุโขทัย ดังรูปลักษณะทางพุทธศิลป์ที่เห็นในปัจจุบัน คือ พระพักตร์ค่อนข้างใหญ่ ลักษณะเรียวยาวรูปไข่ พระนลาฏเรียบเต็ม พระขนงโก่งพองาม ปลายพระขนงตกทางพระเนตร เม็ดพระศกม้วนเป็นก้นหอย ตลอดพระเศียร และพระอุษณีษะบนสุดเป็นพระรัศมีลายประดิษฐ์คล้ายปลีกล้วยผ่าซีก ตรงกลางทำเป็นรูปอุณาโลมใช้ของเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลง พระศอวบกลมทำเป็น ๓ ปล้อง พระวรกายสูงค่อนข้างอวบ พระอุระทำเม็ดพระถันไม่มีแบนรองเฉพาะข้างขวา ทรงพระอุตราสงค์ แบบเปิดพระอังสาขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ยาวจากพระปฤษฎางค์ พาดมาด้านหน้าสุดปิดที่บริเวณพระนาสิก ลักษณะปลายตัดตรง อยู่ในพระอิริยาบถเดิม หากแต่ไม่ปรากฏเครื่องประดับ (ม้าว) ที่ข้อพระกร พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลา พระหัตถ์และพระองคุลีทั้ง ๒ ข้างเรียวยาวใหญ่ปลายเรียบเสมอกันยกเว้นนิ้วพระอังคุลส่วนฝ่าพระบาทเรียบ พระองคุลีทั้งห้ายาวเสมอกัน ส่วนองค์พระประดิษฐานบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย รองรับด้วยฐานชุกชี มีการทำผ้าทิพย์ประดับเบื้องหน้าทำเป็นช่อง ปั้นรูปเทพนมช่องละ ๑ องค์ พร้อมลงรักปิดทองประดับกระจก ครึ่งนี้ได้ย้ายแผ่นจารึกหินชนวนเมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๒ ไปไว้ด้านหลัง พร้อมสร้างจารึกชนวนกล่าวถึงการบูรณะพุทธศักราช ๒๕๐๕ ปิดไว้ด้านหลังฐานชุกชีบริเวณเดียวกัน

^๑ ภาษาถิ่น หมายถึง เครื่องประดับประเภทกำไลข้อมือ

พระพุทธรองค์แสน ก่อนการบูรณะ พุทธศักราช ๒๕๐๕ มีลักษณะทางพุทธศิลป์สกุลช่างท้องถิ่น
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระพุทธรองค์แสน หลังการบูรณะ พุทธศักราช ๒๕๐๕ มีลักษณะเปลี่ยนไปจากเดิม

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๑.๓ อายุสมัย

นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปโลหะที่ประดิษฐานภายในองค์พระธาตุเชิงชุม ๒ องค์ ที่มีลักษณะทางพุทธศิลป์คล้ายคลึงกันกับพระประธานภายในพระวิหาร และที่ฐานขององค์พระพุทธรูป ๒ องค์ระบุว่า สร้างในพุทธศักราช ๒๓๖๐ และพุทธศักราช ๒๓๘๑ โดยมีพระครูหลักคำ (พระภิกษุที่มาพร้อมกับครัวเมืองกาฬสินธุ์ เมื่อครั้งลี้ภัยลัทธิขาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มาสร้างบ้านธาตุเชิงชุม ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นเมืองสกลทวาปี) พร้อมสานุศิษย์เป็นเจ้าศรัทธา และมีเจ้าชาทุมเป็นช่างผู้สร้าง แต่ละองค์มีน้ำหนัก ๑ แส่น (๑๒๐ กิโลกรัม) ซึ่งเป็นหลักฐานหนึ่งที่เชื่อมโยงไปถึงว่า พระพุทธรูปองค์แสนพระประธานในพระวิหาร น่าจะมีการสร้างขึ้นเลียนแบบกลุ่มพระพุทธรูปโลหะที่พบในวัด พร้อมกันนี้ความเห็นของหัวหน้ากองโบราณคดี กรมศิลปากร เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐ เกี่ยวกับศิลปะและอายุสมัยของพระพุทธรูประบุว่า จัดอยู่ในกลุ่มสกุลช่างท้องถิ่น ก่อสร้างในราวช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ หรือในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔

๑.๔ เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์แสน^๒

จากบันทึกของพระครูโพธิพัฒนานุกการ (พระมหาวารีย์ อินทปัญโญ) อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ซึ่งเคยจำพรรษาอยู่ที่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ได้บันทึกเกี่ยวกับหลวงพ่พระพุทธรูปองค์แสน โดยกล่าวถึงขนาด ลักษณะ ที่ประดิษฐาน ประวัติ เหตุที่ได้พระนามและเรื่องราวอิริยาบถของพระพุทธรูปองค์แสนเอาไว้ ทำให้พอทราบเรื่องเล่าและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินการบูรณะในยุคนั้นๆ ได้พอสมควร มีบางส่วนที่ระบุเรื่องเล่าของบุคคลเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธรูปองค์แสน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗ โดยมีพระครูโพธิพัฒนานุกการ เป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์ โดยได้บันทึกว่า

มีกลุ่มของผู้สูงอายุ ๙ คน เป็นผู้ชาย ๔ คน ผู้หญิง ๕ คน ทำทางภูมิจาน เข้ามาขอพักค้างคืน ณ ศาลาการเปรียญ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ในตอนเช้ากลุ่มผู้สูงอายุได้ขอให้พระมหาวารีย์ อินทปัญโญ นำเวียนเทียนและเข้าไปกราบพระประธานในพระวิหาร ในขณะที่เดินเวียนเทียนอยู่นั้นสตรีสูงอายุท่านหนึ่งก็เกิดอาการแปลกๆ ทำให้สตรีสูงอายุอีก ๒ คนเข้าพยุงตัวแล้วบริกรรมคาถาคลายภาษาขอมจนครบ ๓ รอบ ก่อนเข้าไปในวิหาร เมื่อกราบพระประธานเสร็จก็นั่งสมาธิอยู่ครู่หนึ่งแล้วพูดออกมาเป็นภาษาขอมภายหลังชายสูงอายุในกลุ่มได้เล่าว่า หญิงคนดังกล่าวบอกว่าพระประธาน (พระองค์แสน) ในพระวิหารองค์จริงเป็นทองคำสร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ กษัตริย์ขอม สร้างขึ้นเพื่อแก้บน ด้วยเหตุที่บ้านเมืองเกิดกบฏทำให้ต้องเสด็จหนีไปอยู่ลัγκα และได้ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธรูปที่เมืองลัγκαจึงอธิษฐานว่าถ้าได้กลับไปครองเมืองขอมดังเดิมจะสร้างพระพุทธรูปไว้ในพระพุทธรูศาสนา พอรวบรวมพรรคพวกได้ครบแล้วจึงยกทัพจากลัγκαปราบกบฏได้สำเร็จ จึงสร้างพระพุทธรูปทองคำนามว่า พระสุวรรณแสน (หล่อด้วยทองคำหนัก ๑ แส่น) ต่อมาสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ บ้านเมืองเกิดแห้งแล้งต่อกัน ๗ ปี และเกิดศึกสงครามหลายครั้งจึงย้ายเมืองไปอยู่ที่นครธม ก่อนย้ายได้นำเอาพระสุวรรณแสนไปซุกซ่อนไว้ในน้ำ ด้วยเหตุว่ากลัวข้าศึกจะมาแย่งชิงในระหว่างทาง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึงสร้างหลวงพ่พระองค์แสน (องค์ปัจจุบัน) ด้วยหินเหล็กเส้นชนิดสีเหลี่ยมเป็นโครง (ผูกมัด) แล้วฉาบด้วยทรายผสมปูนขาวแช่น้ำเปลือกไม้ (ยางบง) น้ำแช่หนัง-มะขาม-น้ำอ้อย และเผาผูกมัด ลงรักปิดทอง มีพุทธลักษณะเท่าเดิม ภายในบรรจุเครื่องรางของขลังให้นามว่า “หลวงพ่พระองค์แสน” นั่นเอง เรื่องเล่าขานของพระพุทธรูปองค์แสนที่รู้จักกันนี้จึงมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าว และสิ่งที่สนับสนุนว่า

^๒ พระมหาวารีย์ อินทปัญโญ. “บันทึกเกี่ยวกับหลวงพ่พระองค์แสน”, หนังสือที่ระลึกเนื่องในเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุมประจำปี พุทธศักราช ๒๕๒๘, หน้า ๔๕-๔๗

ตำนานนี้เป็นความจริงคือ ความเชื่อที่ผู้เฒ่าผู้แก่ชาว สกลนครเล่าต่อๆ กันมาว่า ในบริเวณใต้ผืนน้ำหนองหานนั้น มีจุดที่ลึกมากกว่าปกติอยู่หลายแห่ง โดยภาษาถิ่น เรียกว่า “ขุม” หรือ “หลุม” ชาวบ้านที่ทำอาชีพหาปลา ในหนองหานรู้จักตำแหน่งของขุมนั้นๆ เป็นอย่างดี โดย แต่ละขุมมีชื่อเรียกต่างๆ กัน กระจายตัวอยู่ในหนองหาน เช่น ขุมใหญ่ ขุมก้านเหลือง ขุมเตาฮ้าง แต่ละขุมมีความลึก ประมาณ ๑๕-๒๐ เมตร^๓ โดยที่มี “ขุมใหญ่” (บริเวณ ทิศตะวันออกของดอนสวรรค์) เป็นจุดที่ลึกที่สุดและเป็น จุดที่เชื่อกันว่ามีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ตรงนั้น ชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลในทำนองเดียวกันว่า “เมื่อครั้งสมัยพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเล่าให้ฟังมาว่า มีญาติเคยได้พบพระพุทธรูปที่หลุมใหญ่ หน้าดอนสวรรค์ เพราะว่าไปทอดแหหาปลาในบริเวณนั้น โดยที่แหไปเกี่ยวอะไรสักอย่างได้น้ำ เมื่อดำลงไปดู ก็พบว่า เป็นจอม (พระอุษณีสะ) ของพระพุทธรูป”^๔ และทำให้

เชื่อกันว่าเป็นองค์เดียวกันกับพระสุวรรณแสนที่พระเจ้า ชัยวรมันที่ ๓ สร้างขึ้นเพื่อแก้บน แล้วนำไปซุกซ่อนไว้ในสมัย ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก่อนย้ายเมืองและอพยพชาวเมือง กลับไปยังราชธานี นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าเป็นฤทธิ์เดช ปาฏิหาริย์ของเทวดาอารักษ์ที่จะให้พระพุทธรูปประดิษฐาน อยู่ ณ ที่ตรงนั้น เพื่อรอวันที่ผู้มีบุญวาสนามาเชิญขึ้นมา หรือบ้างว่าจนกว่าจะมีพระพุทธรูปองค์สุดท้ายในภัทรกัปนี้ (พระศรีอาริยะเมตตรัยโย) เสด็จมาประทับขุมนมรอย พระพุทธรูปบาทที่พระธาตุเชิงชุม จึงจะขึ้นมาประดิษฐาน ให้เป็นที่เคารพสักการะสืบต่อไป^๕ อย่างไรก็ตาม เรื่องราว ที่กล่าวในบันทึกของพระครูโพธิพัฒนานุกการ อดีตเจ้าอาวาส วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ที่ได้ยิน ได้ฟังกันมาเป็นเวลากว่าสี่สิบปีนั้น ยังไม่เป็นที่เชื่อถือได้ ด้วยตำนานนี้ได้เกิดขึ้นในภายหลัง พร้อมกับนามของ พระพุทธรูปที่เรียกว่าองค์แสนด้วย ทั้งนี้ยุคสมัยและนาม

พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี
ออบสพระภิกษุสามเณรในพระวิหาร
และพระพุทธรูปแสน ก่อนการบูรณะ
พุทธศักราช ๒๕๐๕
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

^๓ คุณยายวิจิตร มาตมี อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๗๙๙ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘

^๔ คุณยายราตรี ชำนาญฤทธิ์ อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๖๘๖ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๘

^๕ คุณยายประพิน แสนสงคราม อายุ ๘๐ ปี บ้านไม่มีเลขที่ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนกลางธงชัย อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๘

ของบุคคลในตำนานที่เกิดจากร่างทรงในปีพุทธศักราช ๒๔๙๗ นั้นมีความขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งระบุถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ ได้สร้างพระพุทธรูปเพื่อเก็บนํ้าที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ นั้นทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวณิกาย และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงนำพระพุทธรูปไปซ่อนไว้ในหนองน้ำแล้วพาไพร่พลอพยพกลับไปยังนครธม ทั้งที่พระองค์ก็ทรงเป็นกษัตริย์เมืองนครธมอยู่แล้ว

๑.๕ ที่มาของการเรียกขานว่า “พระพุทธรองค์แสน และพระองค์แสน”

จากการประมวลหลักฐานลายลักษณ์อักษรก่อนพุทธศักราช ๒๔๙๗ ไม่ได้มีการระบุนามใช้เรียกพระประธานในพระวิหารนี้ว่า “องค์แสน” หลักฐานที่พบไม่ว่าเป็นจารึกการบูรณะเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๒ เรียกแต่เพียงว่า “พระพุทธรูป” หากแต่ในบันทึกของพระครูโพธิพัฒนานุการ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสายวันหนึ่งในปีพุทธศักราช ๒๔๙๗ ว่ามีเจ้าที่เข้าทรงหญิงสูงอายุ ขณะประกอบพิธีกรรมในพระวิหาร โดยกล่าวถึงความเป็นมาของพระประธานในพระวิหาร (พระองค์แสน) ว่ามีความเป็นมาอย่างไร และพระพุทธรูปองค์ปัจจุบันที่เห็นนี้เป็นองค์สร้างแทนองค์จริงที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ อันมีนามว่า “พระสุวรรณแสน” ต่อมาพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และชาวเมืองนำไปซ่อนไว้ โดยเข้าใจว่ามีน้ำหนักรวมของทองคำใช้หล่อองค์พระหนัก ๑ แสน (๑๒๐ กิโลกรัม) จึงให้พระนามขององค์พระว่า “องค์แสน” ตามความเป็นมาของร่างทรงบอกมา ส่วนนาม “พระพุทธรองค์แสน” ปรากฏในจารึกที่ผ้าทิพย์ฐานชุกชี มีการเรียกภายหลังจากการบูรณะพุทธศักราช ๒๕๐๕ โดยเป็นชื่อที่เป็นทางการมากที่สุดสำหรับการเรียกพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปเคารพแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑.๖ ปาฏิหาริย์พระพุทธรองค์แสนและความทรงจำในอดีต

พระพุทธรองค์แสนมีความสำคัญทางด้านจิตใจ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง มีประวัติการก่อสร้างและอิทธิปาฏิหาริย์อันพิสดารในทุกสมัย ตามบันทึกของพระครูโพธิพัฒนานุการ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร กล่าวว่า “อาตมาได้มาอยู่ ณ วัดนี้ พุทธศักราช ๒๔๙๔-๒๕๑๔ เมื่อมาอยู่ปีแรก ท่านพระครูเกษมธรรมญาณ อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เล่าให้ฟังว่า พระพุทธรองค์แสนเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มาก คราวใดที่มีการซ่อมหลังคาพระวิหาร มุงหลังคาไม่ทัน ปล่อยให้ท่านกรำแดดกรำฝนปีนั้นน้ำในสระพังทองจะแห้งขอดและฝนจะแล้งในเขตจังหวัดสกลนคร”^๖ พร้อมกันนี้โครงการก่อสร้างพระวิหารเพื่อฉลองพุทธชยันตีครบ ๒,๕๐๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๔๘-๒๕๔๙ ตามโครงการต้องดำเนินการย้ายพระประธานองค์เดิมออกไปและสร้างองค์ใหม่ทดแทน คณะกรรมการก่อสร้างพระวิหารในขณะนั้นได้ปรึกษากับพระราชวิมลเมธี (วันดี) และประชาชน ซึ่งที่ประชุมส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยแต่คณะกรรมการดำเนินการสร้างก็จะย้ายออกให้ได้ จึงต้องยอมให้ย้าย จากบันทึกของพระมหาวารีย์ อินทปัญญา ได้กล่าวว่า ในครั้งนั้นพระเทพวิมลเมธี (วันดี) เจ้าอาวาสได้กล่าวในที่ประชุมว่า “ถ้าวันไหนจะรื้อ ขอให้บอกท่านให้ทราบล่วงหน้าก่อน เมื่อออกพ้นจากเขตวัดแล้วจะทำอย่างไรก็ทำ ทนดูไม่ได้” จากบันทึกของพระครูโพธิพัฒนานุการ และจากคำบอกเล่าของชาวเมืองสกลนครผู้อยู่ในเหตุการณ์ทำให้ทราบถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ดังนี้

ในช่วงเดือนมกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๐ หลังจากรื้อพระวิหาร ทางคณะกรรมการจังหวัดได้ว่าจ้างนายขุนลีตามา ขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีเมืองสกลนคร

^๖ พระมหาวารีย์ อินทปัญญา. “บันทึกเกี่ยวกับหลวงพ่พระองค์แสน”, หนังสือที่ระลึกเนื่องในเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๒๘, หน้า ๕๑

หรือชาวเมืองสกลนครรู้จักในนามของ “องขุน” ผู้รับเหมา เชื้อสายเวียดนามยุคแรกๆ ของเมืองสกลนคร เป็นผู้รับเหมา ในการย้ายพระประธานไปพร้อมๆ กับการสร้างพระวิหาร และได้ดำเนินการจัดทำแท่นสำหรับประดิษฐานพระประธาน องค์เดิมไว้ที่มุมกำแพงพระวิหารด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ^๙ (แนวกำแพงเดิมด้านทิศเหนืออยู่บริเวณพระอุโบสถปัจจุบัน) ในการดำเนินการย้ายนี้ต้องทำการรื้อออกไปเป็นส่วนๆ โดยเริ่มจากการสกัดแท่นขององค์พระ ให้องค์พระประทับ ที่พื้นแล้วตัดพระคอ (คอ) พระพาหา (แขน) พระองค์ (บันเอวถึงคอ) และพระเพลา (หน้าตักถึงเอว) แล้วเอาไป ต่อเข้ากันใหม่ที่แท่น แต่การดำเนินงานไม่ได้แจ้งให้ พระราชวิมลเมธี (วันดี) เจ้าอาวาสทราบก่อน เมื่อถึงเวลา ก็ไม่สามารถหาช่างชาวสกลนครได้ เนื่องจากไม่มีใครกล้าทำ โดยให้เหตุผลว่า “เคยแต่กราบไหว้บูชา ไม่เคยคิดจะทำลาย ถ้าให้ออกเงินค่าซ่อมแซมพอได้” นายขุน สีสามา ผู้รับเหมา จึงได้จ้างช่างญวนเข้าดำเนินการ ในขณะที่ดำเนินการ ช่างได้ใช้ จอบขุดลงไปที่พระแท่นของพระประธาน ๓ ครั้ง ขุดไปครั้งใด ก็เกิดสะเก็ดไฟพุ่งออกมา แต่ไม่ปรากฏรอยกระทบของจอบ ที่พระแท่น และตัวเองเหมือนถูกไฟช็อต พร้อมได้ยิน เสียงหัวเราะออกมาจากองค์พระ เมื่อมองขึ้นไปพระพักตร์ ของพระประธานปรากฏว่าพระประธานยิ้มให้ เห็นดังนั้น จึงกราบ ๓ ครั้ง แล้วรีบไปหานายจ้าง (นายขุน สีสามา) พร้อมอุทานว่า “ผะหิ้มๆ” (คนเวียดนามสำเนียงไม่ชัด) แล้วบอกกับนายจ้างว่า “ผมไม่เอาตั้งค์ละนาย พระยิ้ม ผมทำไม่ได้ ผมทำลายพระมานับเป็นร้อยเป็นพัน แต่ผม ไม่เคยเห็นพระยิ้มเหมือนองค์นี้” นายขุน สีสามา ผู้รับเหมา เข้าไปดูก็ไม่พบเห็นว่าพระประธานจะยิ้มได้ จึงบอกกับ ช่างญวนว่า “ทำเถอะน่า พระอิฐพระปูนที่ไหนจะยิ้มได้”

แล้วเดินไปรอบๆ ก่อนเอาค้อนเคาะลงไปทีพระพาหาเบื้องขวา ทำให้ปูนกะเทาะออกเพียงนิดเดียว แล้วจึงตกลงกับช่างอีก แต่ช่างไม่รับทำ ต่อมาไม่นาน นายขุน สีสามา ผู้รับเหมา ประสบอุบัติเหตุรถคว่ำแขนหัก ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเพราะการที่ องขุนนำค้อนไปเคาะที่องค์พระนั่นเอง และคนสกลนคร ที่อยู่ในเหตุการณ์ได้เรียกนายขุน สีสามา หรือองขุน ว่า “องขุนผะหิ้ม” หลังจากนั้นคณะกรรมการจึงต้องล้มเลิก การย้ายองค์พระออกจากพระวิหาร ต่อมาในปีเดียวกัน จึงสร้างพระพุทธรูปองค์ขนาดย่อมลงมาไว้ที่ด้านหลัง พระประธานองค์เดิมเพื่อให้เป็นไปตามโครงการที่วางเอาไว้ นั้น อาจด้วยกลัวอิทธิฤทธิ์ของเทวดาที่สิงสถิตรักษาพระพุทธรูป นั้นเอง ส่วนพระประธานองค์เดิม (พระพุทธรองค์แสน) ยังคงประดิษฐานในพระวิหารอย่างเดิมต่อไป

จนมาถึงพุทธศักราช ๒๕๐๕ พระประธานองค์เดิม (พระพุทธรองค์แสน) มีความชำรุดทรุดโทรม ฝ่ายสงฆ์โดย พระราชวิมลเมธี (วันดี) เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์วัดพระธาตุ เข็งชุม ฝ่ายฆราวาส โดยมีนายสี สุวรรณคุณ นายศิริ วงศ์กาฬสินธุ์ นายศาสตร์ พรหมสาขา ณ สกลนคร นายกนก เวทศิลป์ นายชูศักดิ์ อินธิแสน พร้อมด้วยญาติ พี่น้อง ได้ร่วมกันว่าจ้างให้นายเที่ยง ชนะบำรุง ชาวจังหวัด นครราชสีมา มาทำการบูรณะพระประธานองค์เดิม ที่มีความชำรุดทรุดโทรมให้มีความสวยงาม โดยนายศิริ วงศ์กาฬสินธุ์ เป็นผู้ติดต่อ เนื่องจากรู้จักกับนายเที่ยง ชนะบำรุง ซึ่งขณะนั้นได้รับงานบูรณะวัดพระธาตุพนม หลังจากนั้นได้มาบูรณะพระองค์แสนต่อโดยพักที่บ้าน นางประยงค์ วงศ์กาฬสินธุ์ ในคุ่มกลางธงชัยจนการ บูรณะแล้วเสร็จ^{๑๐} และจากบันทึกเกี่ยวกับพระองค์แสน ของพระครูโพธิพัฒนานุกการ กล่าวถึงคำพูดของช่างเที่ยง

^๙ คุณยายวราตรี ขำนาญฤทธิ์ อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๖๘๖ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนวัดพระธาตุเข็งชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๘

ที่กล่าวกับคณะกรรมการว่า “ผมทำมามากแล้ว ไม่เคยพบ
อย่างนี้มาก่อนเลย ทำไมท่านพูดได้ บอกผมว่าฉันจะยอม
หันหน้าไปตรงประตูกลาง แต่จะไม่ลดลง และนายช่าง
ต้องรักษาอุปสถตลอดจนกว่าจะสำเร็จ” การดำเนินการนั้น
ช่างได้ทำการสกัดพระแท่นขององค์พระแล้วดันองค์พระ
ให้พระพักตร์ตรงกับประตูกลางของพระวิหาร แล้วลดขนาด
ขององค์พระลง เมื่อเสร็จจะทำพระแท่นใหม่เพื่อให้ได้ขนาด
กับความสูงของเพดานพระวิหาร แต่องค์พระไม่ลดลงตามที่
คาดหวังไว้ จึงได้ตกลงกันไม่ลดองค์พระลง นอกจากนี้
ตอนที่สกัดพระแท่นเก่าออกนั้นได้พบวัตถุสิ่งต่าง ๆ
ที่ผู้สร้างได้บรรจุไว้ เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จได้บรรจุไว้
อย่างเดิมพร้อมกับสร้างพระแท่นประดิษฐานใหม่
ส่วนองค์พระช่างได้ทำการแกะองค์พระให้ได้สัดส่วนตาม
ลักษณะ เช่น พระพาหา พระหัตถ์ พระชานุ พระบาท
โดยเฉพาะในส่วนพระพักตร์และองค์พระดังที่เห็นในปัจจุบัน
เมื่อแล้วเสร็จจึงดำเนินการสมโภชเบิกพระเนตรของ
องค์พระ โดยพระครูโพธิพัฒนานุการ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นผู้ทำ^๙

ดังนั้น พระพุทธรูปในพระวิหารจึงมี ๒ องค์ด้วยกัน
องค์หน้าคือ พระประธานองค์เดิม (พระพุทธรูปองค์แสน)
ที่มีมาพร้อมกับวัดพระธาตุเชิงชุม ส่วนอีกองค์ด้านหลังคือ
พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ในต้นปีพุทธศักราช ๒๕๐๐
เพื่อสร้างให้เป็นพระประธานในพระวิหารแทนพระประธาน
องค์เดิม (พระพุทธรูปองค์แสน) ตามโครงการของทางราชการ
เพื่อเฉลิมฉลอง ๒๕ ศตวรรษ เนื่องในโอกาสปีที่องค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ครบ ๒,๕๐๐ ปี ในพุทธศักราช
๒๕๐๐ นั้นเอง

หลวงพ่อกองค์แสนเป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์
เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัด
สกลนคร คนสกลนครกราบไหว้ขอพร หากในกรณี
ที่เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจมักจะนึกถึงองค์พระธาตุ
เชิงชุมและหลวงพ่อกองค์แสนให้ช่วยปกป้องคุ้มครอง
ความทุกข์นั้นจะจางหาย หรือแม้กระทั่งความเชื่อเรื่อง
การบนบานศาลกล่าวก็มักประสบผลสำเร็จอยู่เสมอๆ เช่น
ชาวเมืองสกลนครจะเดินทางไกลต้องมาบอกกล่าวเพื่อให้
บารมีของหลวงพ่อกองค์แสนปกป้องคุ้มครอง หรือของหาย
ก็มาบนขอให้ได้คืน หรือจะไปสอบก็มาบนขอให้สอบได้
เป็นต้น เมื่อประสบผลสำเร็จแล้วก็จะจัดหาเครื่องมาแก้บน
เช่น ขันห้า ขันแปด ขันหมากเบ็ง ต้นดอกฝ้าย พวงมาลัย
ดอกไม้ธูปเทียน ตามที่ตนได้บนบานไว้ นั้น โดยความ
ศักดิ์สิทธิ์มีการบอกเล่ากันปากต่อปาก พร้อมกันนี้ยังเชื่อกัน
ว่าองค์หลวงพ่อกองค์แสนเป็นพระพุทธรูปที่สามารถ
ดลบันดาลในการให้กำเนิดบุตร การบนในการขอบุตรนั้น
มักใช้พู่ผ้ายแทนดอกไม้ และเทียนแท่นาคืบหนึ่งของ
ผู้เป็นแม่มาบนต่อพระพุทธรูปองค์แสนจะประสบผลสำเร็จ
ส่วนบุตรที่เกิดมาพ่อแม่ก็นำมาถวายเป็นลูกหลวงพ่อกองค์แสน
และองค์พระธาตุเชิงชุม

^๙ คุณยายประพิน แสนสงคราม อายุ ๘๐ ปี บ้านไม่มีเลขที่ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนกลางธงชัย อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์,
๒๒ กันยายน ๒๕๕๘

^๙ คุณยายวราตรี ชำนาญฤทธิ์ อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๖๘๖ ถนนเรืองสวัสดิ์ ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์,
๑๙ กันยายน ๒๕๕๘

พระพุทธรองค์แสน ก่อนการบูรณะ: พุทธศักราช ๒๕๐๕

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๑.๗ การบูรณะพระพุทธรองค์แสนและพระวิหารในอดีต

พระพุทธรองค์แสน เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร มีการบูรณะมาแล้วหลายครั้ง ในอดีตการบูรณะเกิดขึ้นพร้อมๆ กันกับการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุและพระวิหาร จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุชาวเมืองสกลนคร ที่ได้ฟังจากปู่ย่าตายายซึ่งเล่าต่อกันมาว่า พระพุทธรองค์แสนและพระวิหารมีมาพร้อมกับองค์พระธาตุเชิงชุม เกิดมาก็พบเห็นองค์พระกับพระวิหารแล้ว ด้วยความที่เก่าแก่สร้าง

มานานย่อมชำรุดทรุดโทรมและมีการบูรณปฏิสังขรณ์ในที่นี้จะกล่าวถึงการบูรณะพระพุทธรูป (หลวงพ่อบงค์แสน) และพระวิหาร พบหลักฐานจากคำบอกเล่าและที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยเฉพาะหนังสือโต้ตอบระหว่างเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร คณะกรรมการจังหวัดสกลนคร กับกรมศิลปากร ดังนี้

๑.๗.๑ รัชกาลที่ ๕ (พุทธศักราช ๒๔๑๑-๒๔๕๓)

พุทธศักราช ๒๔๓๐

การดำเนินการบูรณะหลวงพ่อบงค์แสน เป็นไปพร้อมกับการดำเนินการสร้างวิหารแทนหลังเดิม ซึ่งสร้างมาเมื่อครั้งสมัยพระธานี (อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์) เจ้าเมืองสกลทวาปี การดำเนินการฝ่ายสงฆ์มีพระครูหลักคำ (พน) เจ้าอาวาสวัดธาตุเชิงชุม เป็นประธาน พร้อมพระสงฆ์ในเมืองสกลนคร ฝ่ายฆราวาสมีพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เจ้าเมืองสกลนคร เป็นประธาน มอบหมายให้พระศรีสุทนต์ (ท้าวจันสีสุลาด) เป็นนายงานในการดำเนินการก่อสร้างพระวิหาร โดยพระสงฆ์และประชาชนร่วมกันจัดหาวัสดุและจัดท้าวสดในการก่อสร้าง เมื่อเพียงพอแล้วจึงได้ดำเนินการรื้อวิหารแล้วก่อขึ้นใหม่ตามรูปแบบเดิม มีความกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๓๐ เมตร ใช้เสาไม้เต็งรัง เครื่องบนไม้ตะเคียน พื้นและผนังก่ออิฐถือปูน นอกจากบูรณะพระวิหารแล้วยังได้ดำเนินการปิดทองพระธาตุและปิดทองพระประธานในวิหาร ลี้นเงิน ๖๐๐ บาท

๑.๗.๒ รัชกาลที่ ๖ (พุทธศักราช ๒๔๕๓-๒๔๖๘)

พุทธศักราช ๒๔๕๙

หลังคาพระวิหารชำรุด อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) ผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร พระสกลกิจวิจารณ์ (สุทธิ เหมินทร์) ปลัดมณฑลอุดร ประจำจังหวัดสกลนคร พร้อมด้วยข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ร่วมกันสละทรัพย์

ปฏิสังขรณ์พระวิหาร มีพระพินิจบำรุงราษฎร์ (คาย นิตยสุภาพ) จำศาลจังหวัดสกลนคร เป็นนายงาน โดยว่าจ้างช่างฉนวนหรือหลังคาพระวิหารที่ชำรุดออกแล้วทำหลังคาขึ้นใหม่เป็นหลังคาซ้อนชั้น ๒ ชั้น ก่อมุขยื่นออกไปทิศตะวันออกและทิศตะวันตก กว้างข้างละ ๒ วา ยาว ๔ วา เครื่องบนใช้ไม้ตะเคียนทั้งหมด ครั้งนี้ไม่ปรากฏการบูรณะพระประธาน (พระองค์แสน)

พุทธศักราช ๒๔๖๒

พระธาตุเชิงชุม และพระประธาน (พระองค์แสน) ในพระวิหารชำรุด ฝายสงฆ์โดยพระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ (บุตรดี) เจ้าคณะแขวงสกลนคร ฝายฆราวาส มีพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) และพระยาสกลกิจวิจารณ์ (สุทธิ เหมินทร์) เป็นประธานพร้อมด้วยข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนร่วมกัน สละทรัพย์บูรณปฏิสังขรณ์ปิดทองพระธาตุเชิงชุม และพระประธาน โดยมีพระบริบาลศุภกิจ (คำสาย ศิริจันทร์) และพระพิทักษ์เจดีย์ (แก้ว โคตรธรรม) เป็นนายงานดำเนินการบูรณะปิดทองพระธาตุเชิงชุม และพระประธาน สิ้นเงิน ๔๔๒.๔๖ บาท การบูรณะพระประธานในครั้งนี้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนแผ่นหินชนวนด้วยอักษรขอม บรรจง ภาษาไทย จำนวน ๑๐ บรรทัด^{๑๐} ความว่า

บรรทัดที่ ๑ พระพุทธศักราช ๒๔๖๒ จุลศักราช ๑๒๘๑ ปี ณะ วัน ๔ เดือน ๖

บรรทัดที่ ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะแม เอกศก ภายใน มีท่านพระครูสกลสมณกิจ สังฆปาโมกข์ แลพระสงฆ์ ทั้งมวลด้วยภายนอกมีเจ้าคุณพระยาประจันต

บรรทัดที่ ๓ ประเทศธานี^{๑๑} เป็นประธาน แล เจ้าคุณพระยาสกลกิจวิจารณ์^{๑๒} ด้วย จึงประชุม

บรรทัดที่ ๔ พร้อมกันด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เมืองสกลนคร ว่าพระพุทธรูปองค์นี้ซึ่ง

บรรทัดที่ ๕ เป็นที่พึ่งที่นับถือ เป็นของโบราณ มาตั้งแต่ครั้งก่อน ก็เป็นการคร่ำครว้ ทрудโทรม (แล)

บรรทัดที่ ๖ พระพิทักษ์เจดีย์โคตรธรรม^{๑๓} แล พระบริบาลศุภกิจศิริจันทร์^{๑๔} ที่เป็นหมวดนาย*

บรรทัดที่ ๗ งานวัดธาตุศาสตร์ดาราม จึงพร้อมกัน มาทำการปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมปิดทองรองชาดให้ดังงาม

บรรทัดที่ ๘ ยิ่งขึ้นไป กว่าแต่ครั้งก่อนๆ ขอให้ เป็นอุปนิสัยบังเจยแก่ข้าพ

บรรทัดที่ ๙ เจ้าทั้งหลาย ขอให้สำเร็จ พระปรีณิพพาน ในอนาคตกาลโน้นเทอญ ฯC๓

บรรทัดที่ ๑๐ สิ้นทรัพย์ค่าทองแลชาดแล ค่าการคร่ำครว้ๆ รวมเป็นเงิน ๓๖๗ บาท ๔๑ สตางค์ ฯC๓

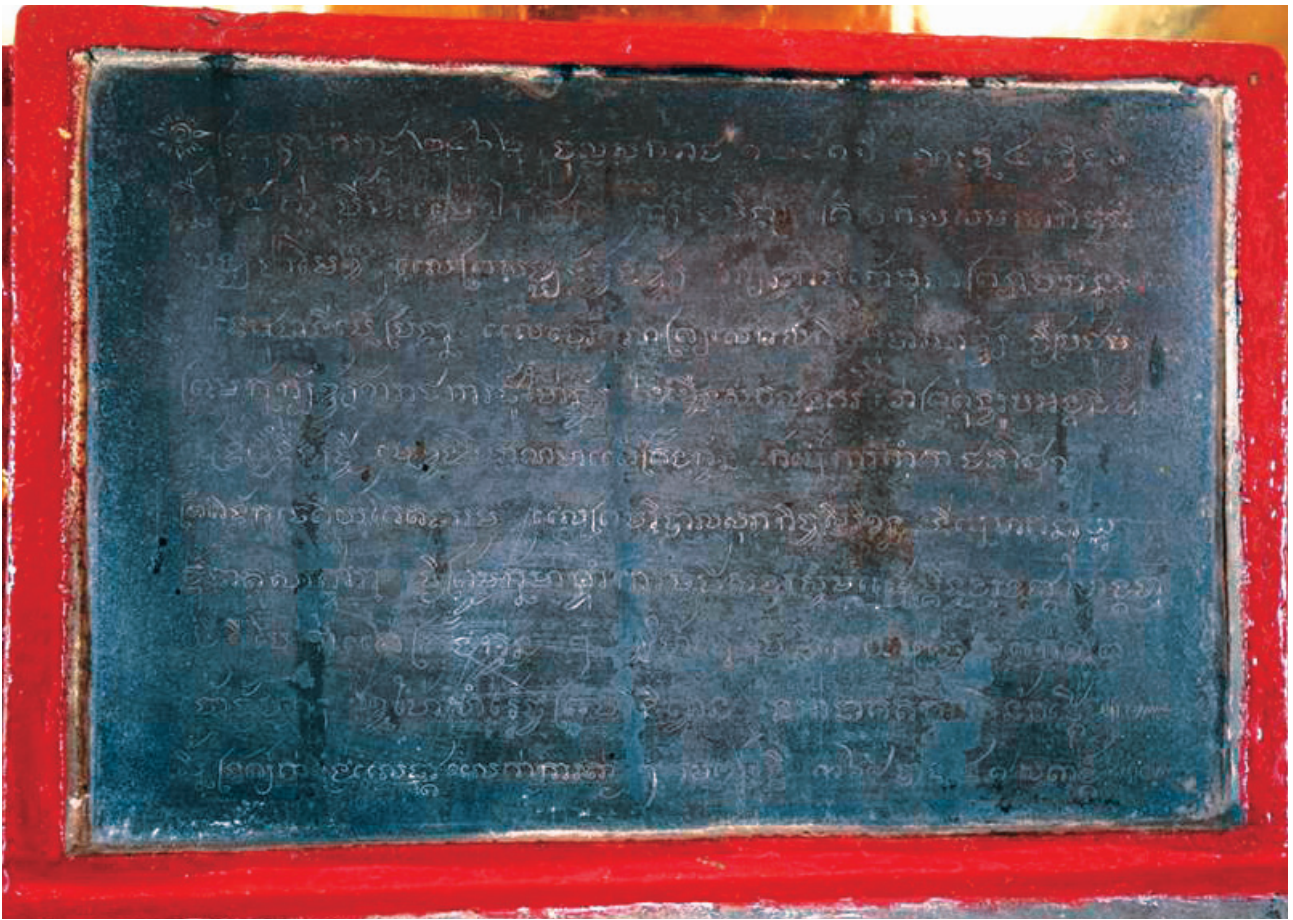
^{๑๐} อ่านโดย นายพจวรภรณ์ เขจรเนตร สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘

^{๑๑} พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) อดีตผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร

^{๑๒} พระยาสกลกิจวิจารณ์ (สุทธิ เหมินทร์) ปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร

^{๑๓} พระพิทักษ์เจดีย์ (แก้ว โคตรธรรม) กรมการผู้รักษาเจดีย์เชิงชุม (พระธาตุเชิงชุม)

^{๑๔} พระบริบาลศุภกิจ (คำสาย ศิริจันทร์) กรมการพิเศษเมืองสกลนคร

จารึกอักษรขอมบรรจง ภาษาไทย บนแผ่นหินชนวน กล่าวถึงการบูรณะ-พระ-ประธาน (พระพุทธรองค์เดิม) พุทธศักราช ๒๔๖๒
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๑.๗.๓ รัชกาลที่ ๗-๘ (พุทธศักราช ๒๔๖๘-๒๔๘๘)

พุทธศักราช ๒๔๖๘

วันที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระครูสกลสมณกิจ สังฆวาหะ (ธรรม) เจ้าอาวาส พร้อมพุทธศาสนิกชนชาวสกลนคร ได้สละทรัพย์ซื้ออิฐ ๓๐,๐๐๐ แผ่น และได้จากบอกรบุญอีก ๓๕,๐๐๐ แผ่น ก่อลานรอบพระธาตุเชิงชุมและพระวิหาร กว้างข้างละ ๑๓ ศอก

พุทธศักราช ๒๔๘๖

ซ่อมหลังคาพระวิหาร โดยรื้อมุงใหม่ด้วยกระเบื้องไม้พวง พร้อมสร้างช่องรับแสงและระบายอากาศเหนือออกไป ลี้นเงิน ๕๐๐ บาท

๑.๗.๔ รัชกาลที่ ๙ (พุทธศักราช ๒๔๘๙-๒๕๕๓)

พุทธศักราช ๒๔๘๙

วัดพระธาตุเชิงชุม และฝ่ายบ้านเมืองคณะกรรมการจังหวัดสกลนครมีโครงการก่อสร้างพระวิหารหลังใหม่ทดแทนหลังเดิม โดยขุนอร่ามรัชฎากร (เรือง สุคนธชาติ) พร้อมครอบครัวบริจาคเงิน จำนวน ๒,๐๒๕ บาท เพื่อซื้อหินในการก่อสร้างพระวิหาร นอกจากนี้มีการบอกรบุญไปยังตำบลต่างๆ ได้หิน ๔,๕๑๖ ก้อน เป็นเงิน ๑๓,๕๔๘ บาท และซื้ออิฐ ๔๘๘,๔๒๐ แผ่น เป็นเงิน ๑๔,๔๒๑ บาท

พุทธศักราช ๒๔๙๓

ซื้อเหล็กเส้นขนาด ๓ หุน ๔ หุน และ ๖ หุน สำหรับก่อสร้างพระวิหาร ลี้นเงิน ๕๐,๓๓๗ บาท

พระวิหารวัดธาตุศาสดาราม (วัดพระธาตุช้างชุม วรวิหาร) เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๓ ชายที่ปรากฏในภาพถ่ายคือ นายเตียง ศิริขันธ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร
ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๓๐ มิถุนายน คณะกรรมการจังหวัดสกลนคร มีหนังสือเลขที่ ๓๔๘๗/๒๔๙๓ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ ถึงอธิบดีกรมศิลปากร เรื่อง ขออนุญาต รื้อวิหารวัดธาตุศาสดาราม โดยทางจังหวัดสกลนครมีความประสงค์จะรื้อถอนพระวิหารหลังเดิมแล้วดำเนินการสร้างหลังใหม่ทดแทน

๒๐ กรกฎาคม อธิบดีกรมศิลปากร มีหนังสือที่ ๑๐๗๔/๒๔๙๓ ถึงคณะกรรมการจังหวัดสกลนคร เรื่อง ขอรื้อวิหารวัดธาตุศาสดาราม โดยขอให้ทางคณะกรรมการ จังหวัดสกลนครส่งแบบพระวิหารใหม่มาให้กรมศิลปากร พิจารณา

๒๗ สิงหาคม นายเตียง ศิริขันธ์ มีหนังสือ ถึงอธิบดีกรมศิลปากร เรื่อง บูรณะพระธาตุช้างชุมและ ต้องการรื้อพระวิหารซึ่งชำรุดและสร้างใหม่ตามแบบของ กรมศิลปากร และขอให้ทางกรมศิลปากรส่งเจ้าหน้าที่ มาควบคุมการก่อสร้าง ส่วนงบประมาณได้ขอแปรญัตติ บงบประมาณ พุทธศักราช ๒๔๙๓ จำนวนเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท

พุทธศักราช ๒๔๙๕

พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร มีหนังสือถึงพระพิมลธรรม สักขมณตรีว่าการองค์การปกครอง เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เรื่อง ขอรื้อพระวิหารวัดธาตุศาสดาราม

อธิบดีกรมศิลปากรมีหนังสือถึงเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร เรื่อง การรื้อพระวิหารวัดธาตุศาสนาราม โดยได้รับคำชี้แจงเรื่อง การรื้อพระวิหารจากพระพิมพ์มณฑลธรรมสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และเห็นชอบกับการรื้อพระวิหารตามรายการที่ตกลงกัน

พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร และหลวงปริวรรตวรวิจิตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสกลนคร ได้ติดต่อไปยังกรมศิลปากร เพื่อขอให้เขียนแบบแปลนพระวิหาร

๑๕ เมษายน พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร มีหนังสือถึงอธิบดีกรมศิลปากร เรื่อง การขอรื้อวิหารวัดธาตุศาสนาราม โดยขอให้กรมศิลปากรเร่งรัดแบบแปลนในการก่อสร้างพระวิหาร

๒๑ มิถุนายน กรมศิลปากรมีหนังสือเลขที่ ๑๐๔๖/๒๔๔๕ ถึงเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร เรื่อง การรื้อพระวิหารวัดธาตุศาสนาราม โดยกรมศิลปากรเห็นควรให้ก่อสร้างพระวิหารในที่เดิม แต่ให้มีระยะห่างจากองค์พระธาตุพอควร โดยส่งนายช่างไปตรวจและวัดแผนผังของวิหารเดิม

พุทธศักราช ๒๔๔๗

๒๙ มีนาคม พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร มีโทรเลขถึงอธิบดีกรมศิลปากร “ขอให้จัดการส่งแปลนวิหารวัดธาตุด่วนด้วย”

๒ เมษายน พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร มีหนังสือถึงกรมศิลปากร เรื่อง ขอแบบแปลนและรายการก่อสร้างวิหารวัดธาตุศาสนาราม โดยขอความกรุณาจากกรมศิลปากรเพื่อทำการส่งแบบแปลนและรายการก่อสร้างพระวิหารโดยเร็ว

๑๔ ตุลาคม พระเทพวิมลเมธี (วันดี) ขณะเป็นพระวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร มีหนังสือถึงอธิบดีกรมศิลปากร เรื่อง รับแบบแปลนวิหารวัดธาตุศาสนาราม โดยทางวัดได้รับแปลน จำนวน ๕ ชุด ตั้งแต่วันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๗ และจะดำเนินการรื้อวิหารและก่อสร้างตามแบบของกรมศิลปากรต่อไป

พุทธศักราช ๒๔๔๘

มกราคม ดำเนินการรื้อพระวิหารหลังเดิม

๕ กรกฎาคม จัดงานวางศิลาฤกษ์พระวิหารฝ่ายสงฆ์ มีพระพิมพ์มณฑลธรรมสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองสงฆ์มาเป็นประธาน ฝ่ายฆราวาสมี ฯพณฯ ท่านจอมพลผิน ชุณหะวัณ มาเป็นประธาน ลีเงิน ๗,๐๔๕.๕๐ บาท และได้รับการบริจาค รวมทั้งสิ้น ๗๐,๖๐๐ บาท

๒๒ กรกฎาคม ผู้รับเหมาชื่อนายศักดิ์ดีพงศ์ สีหาคม ดำเนินการก่อสร้างพระวิหาร วงวัดที่ ๑ ตามสัญญา โดยเริ่มเทฐานและทำซื่อ ส่วนเหล็ก หิน หวาย เป็นของทางวัด อุปกรณ์อื่นๆ นอกนั้นเป็นผู้รับเหมา ดำเนินการ ๑๘๐ วัน ส่วนเงินที่จ่ายให้กับผู้รับเหมาวงวัดที่ ๑ ทางราชการเป็นผู้จ่าย จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท

พุทธศักราช ๒๔๔๙

นายจอน เต็มทานาม ผู้รับเหมา เริ่มลงมือดำเนินการก่อสร้างพระวิหารเป็นวงวัดที่ ๒ โดยเริ่มก่อผนัง ยกโครงหลังคาทำวงกบประตูหน้าต่าง แล้วดำเนินการติดตั้งลวดลาย ติดตั้งซื่อฟ้าใบระกา ติฝ้าเพดาน ส่วนหลังคามุงด้วยหญ้าคา เหล็ก หวาย เป็นของทางวัด อุปกรณ์อื่นๆ เป็นของผู้รับเหมา ดำเนินการ ๑๘๐ วัน ส่วนเงินที่จ่ายให้กับผู้รับเหมาใช้เงินรายได้จากงานวางศิลาฤกษ์ จำนวน ๘๗,๘๒๙ บาท

ซื้อไม้สำหรับทำบานประตูและหน้าต่างพระวิหารจำนวน ๒,๗๐๐ บาท

พุทธศักราช ๒๕๐๐

๙ มกราคม ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร มีหนังสือถึงอธิบดีกรมศิลปากร เรื่อง ขออนุญาตบูรณะ พระธาตุเชิงชุมและพระวิหาร เนื่องด้วยงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ จังหวัดสกลนคร ได้รับการอนุมัติเงิน จากประธานกรรมการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ จึงขออนุญาตบูรณะพระธาตุเชิงชุมและพระวิหาร ได้แก่

๑. ขอบแก้ไขแนวกำแพงรอบวิหารให้ตรง
๒. ประดับกระเบื้องเคลือบที่องค์พระธาตุเชิงชุม

๓. ขอย้ายพระพุทธรูปในวิหาร และขออนุญาต สร้างใหม่ในศิลปะสุโขทัย

๙ มกราคม หัวหน้ากองโบราณคดี มีหนังสือ ถึงกรมศิลปากร ตามที่จังหวัดสกลนคร ขออนุญาต บูรณะวิหารและพระธาตุเชิงชุม มีรายการดังนี้

๑. อนุญาตให้แก้ไขแนวกำแพงให้ตรง
๒. อนุญาตให้ประดับกระเบื้องเคลือบสีน้ำตาล โดยทำแต่ส่วนที่ก่ออิฐในชั้นหลัง ส่วนตัวปรางค์ของเดิมที่เป็นศิลาไม่เห็นควรที่จะกระทำ เพื่อให้รู้อยู่ขององค์พระธาตุ
๓. พระพุทธรูปเป็นลักษณะช่างพื้นเมืองสมัย รัชกาลที่ ๓ ถ้าซ่อมเป็นแบบสุโขทัยจะดูขัดกัน แต่ถ้า สร้างขึ้นใหม่จะทำแบบใดก็ได้

๑๗ มกราคม อธิบดีกรมศิลปากรมีหนังสือ เลขที่ ๕๕/๒๕๐๐ ลงวันที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๐ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร เรื่อง ขออนุญาตบูรณะวิหาร และพระธาตุเชิงชุม กรมศิลปากร พิจารณาแล้วดังนี้

๑. อนุญาตให้แก้ไขแนวกำแพงรอบวิหารได้
๒. สำหรับองค์พระธาตุอนุญาตให้ประดับ กระเบื้องเคลือบในตอนบนที่ก่อด้วยอิฐ ส่วนตอนล่าง ที่เป็นศิลาขอให้คงสภาพเดิมไว้

๓. พระพุทธรูปในวิหารอนุญาตให้เคลื่อนย้ายได้ แต่หากสร้างขึ้นใหม่ขอให้ทำแบบพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน

นายเต็ก ตีระสวัสดิ์ชัย ผู้รับเหมา เริ่มลงมือ ดำเนินก่อสร้างพระวิหารเป็นงวดที่ ๓ และเพิ่มเติมในส่วนอื่นๆ เช่น ติดกระเบื้องสีน้ำตาลบนองค์พระธาตุ ทำบานประตู พระธาตุ เปลี่ยนแกนฉัตรและรูเสียบแกนฉัตร ทาสีศาลา การเปรียญ ขุดลอกสระ เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาศาลา การเปรียญจากกระเบื้องปูนเป็นสังกะสี เป็นต้น ในสัญญา ที่เกี่ยวกับการดำเนินการในส่วนของพระวิหาร มีดังนี้

๑. มุงหลังคาพระวิหารด้วยกระเบื้อง ๓ สี
๒. ทำบานประตูหน้าต่าง พร้อมแกะสลัก ลวดลายลงรักปิดทอง

๓. ปูพื้นวิหารด้วยกระเบื้องหินอ่อนเทียมขัดมัน

๔. ฉาบผนังวิหารและติดกระเบื้องเคลือบ สีฟ้าอ่อนที่ผนังถึงขอบหน้าต่างด้านล่าง และที่โคนเสา ในระดับเดียวกัน

๕. ติดดาวทองที่เพดานพระวิหาร
๖. ทาสีพระวิหารภายนอกและภายใน
๗. แก้ไขแนวกำแพงรอบพระธาตุ และ พระวิหารให้ตรง

๘. ย้ายพระประธานองค์เดิม (พระองค์แสน) เพื่อสร้างองค์ใหม่แต่ไม่สำเร็จตามวัตถุประสงค์

๙. สร้างพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสน ๑ องค์ ประดิษฐานด้านหลังพระประธานองค์เดิม (พระองค์แสน)

๑๓ พฤษภาคม ดำเนินการฉลองพระวิหารใหม่ พร้อมฉลองพุทธชยันตี ครบ ๒,๕๐๐ ปี

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ และฉลองพระวิหาร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พุทธศักราช ๒๕๐๕

พระประธานองค์เก่า (พระองค์แสน) ชำรุดทรุดโทรม เห็นควรมีการบูรณะ ฝ่ายสงฆ์ โดยพระราชวิมลเมธี (วันดี) เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์วัดพระธาตุเชิงชุมในขณะนั้น ฝ่ายฆราวาส โดยนายสี สุวรรณคุณ นายศิริ วงศ์กาฬสินธุ์ นายศาสตร์ พรหมสาขา ณ สกลนคร นายกนก เวทศิศิลป์ นายชูศักดิ์ อินธิแสน พร้อมด้วยญาติพี่น้อง ได้ร่วมกัน

ว่าจ้างให้นายเที่ยง ชนะบำรุง ชาวจังหวัดนครราชสีมา มาทำการบูรณะพระประธานองค์เดิม (พระองค์แสน) ดำเนินการฉาบปูนแต่งพระพักตร์ พระหัตถ์ และองค์พระ โดยปรับให้องค์พระตั้งตรงกับประตูพระวิหาร พร้อมมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนแผ่นหินชนวน ด้วยอักษรไทย ภาษาไทย จำนวน ๘ บรรทัด^{๑๕} ความเป็น

^{๑๕} อ่านโดย นายพจวราภรณ์ เขจรเนตร สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘

บรรทัดที่ ๑ พระพุทธศักราช ๒๕๐๕ เนื่องจาก
พระพุทธรูปองค์นี้ (พระองค์แสน) ความชำรุดทรุด

บรรทัดที่ ๒ โทมรมีมากหลาย จึงมีประชุม
การบูรณะซ่อมแซมขึ้น ภายในมีพระราชมลเมธีฯ
พร้อมด้วยคณะ

บรรทัดที่ ๓ สงฆ์ ภายนอกมี นายสี สุวรรณคุณ
นายศิริ วงศ์กาฬสินธุ์ นายศาสตร์ พรหมสาขา ณ.สกล น

บรรทัดที่ ๔ คร นายกนก เวทิลปี นายชูศักดิ์
อินธเสน พร้อมด้วยญาติทั้งหลายให้นายช่างเที่ยง

บรรทัดที่ ๕ ชนะบำรุง กระทำการบูรณะ
ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ให้สวยงามยิ่งขึ้น เพื่อเป็นที่พึ่ง ที่เคารพ

บรรทัดที่ ๖ สการของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ในกาลต่อไป สิ้นทรัพย์ ๒๕,๐๐๐.๐๐ บาท ขอให้เป็นอุป

บรรทัดที่ ๗ นิสัย บัณฑิต แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ในอนาคตกาลโน้น เทอญ ฯ

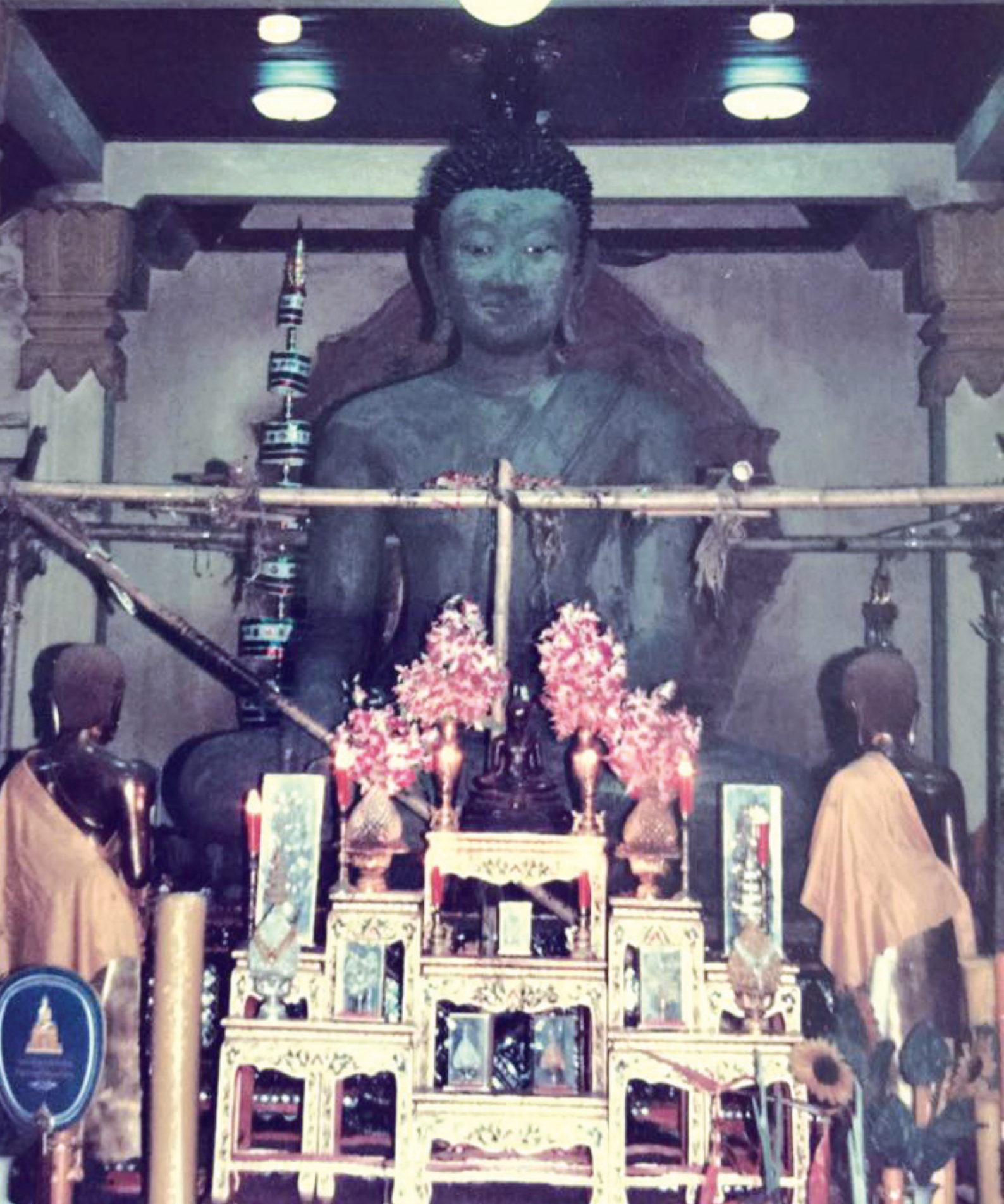
บรรทัดที่ ๘ พึงละบาป บำเพ็ญบุญ

ทำพิธีฉลองและเบิกเนตรหลวงพ่อบุญองค์แสน
โดยพระครูโพธิพัฒนานุกการ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

จารึกอักษรไทย ภาษาไทย บนแผ่นหินชนวน กล่าวถึงการบูรณะ-พระประธาน (พระพุทธรองค์แสน) พุทธศักราช ๒๕๐๕

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระพุทธรองค์แสน ขณะดำเนินการบูรณะลงรักปิดทอง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๓

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

พระพุทธรองค์แสน ขณะดำเนินการบูรณะ-ลงรักปิดทอง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๑
ภาพ : สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด กรมศิลปากร

พุทธศักราช ๒๕๓๓

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ดำเนินการบูรณะ
ปิดทองพระพุทธรองค์แสน โดยช่างจากนครหลวงพระบาง
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พุทธศักราช ๒๕๔๓

ดำเนินการบูรณะหลังคาพระวิหาร เปลี่ยน
สายไฟภายในพระวิหาร และทาสีพระวิหาร เริ่มดำเนินการ
วันที่ ๘ มิถุนายน-๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓
เป็นจำนวนเงิน ๑๘๘,๐๐๐ บาท

พุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๑

กรมศิลปากร ได้ดำเนินการบูรณะองค์พระธาตุ
เชิงชุม และพระวิหารครั้งใหญ่ โดยมีสำนักศิลปากรเขต ๑๐
กรมศิลปากร ดำเนินการจ้างเหมา ห้างหุ้นส่วนจำกัด
พรอนันต์ก่อสร้าง ในการดำเนินการบูรณะ มีการดำเนินการ ดังนี้

๑. บูรณะองค์พระธาตุเชิงชุม ประตูลอกและประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกพร้อมยอดฉัตร

๒. บูรณะองค์ปราสาทด้านใน

๓. ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อตรวจสอบฐานรากขององค์พระธาตุ เนื่องจากมีร่องรอยของการทรุดตัวเดิมและมีความชื้นสูง อาจเกิดการทรุดตัวได้

๔. บูรณะพระวิหารที่ติดกับองค์พระธาตุ

๕. บูรณะพระประธาน (พระองค์แสน) ในพระวิหาร

๖. บูรณะกำแพงแก้ว

ดำเนินการ พุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๑
ใช้งบประมาณจำนวน ๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พุทธศักราช ๒๕๕๔

พระประธานในพระวิหาร (พระองค์แสน) สภาพชำรุดทรุดโทรม มีรอยแตกร้าว ผิวทองถลอก ดังนั้นเพื่อให้มีความมั่นคงแข็งแรง สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด กรมศิลปากร จึงดำเนินการบูรณะพระองค์แสน โดยใช้งบประมาณจากกรมศิลปากร เป็นจำนวนเงิน ๕๗๓,๐๐๐ บาท จ้างเหมาจ้างหุ่นส่วนจำกัด พรอนันต์ก่อสร้าง ดำเนินการบูรณะตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ทำความสะอาดพระพุทธรูปและฐานชุกชีด้วยน้ำสะอาดและแอมโมเนีย

๒. ลอกชั้นรักที่แตกร่อน ขาดการยึดเหนี่ยวกับองค์พระออกทั้งหมด

๓. กะเทาะปูนตามรอยร้าวออก แล้วสกัดเหล็กที่ฝังอยู่ภายในองค์พระในส่วนที่ไม่กระทบต่อโครงสร้างขององค์พระ (เน้นตรงบริเวณที่อยู่ติดกับผิวปูนภายนอกขององค์พระ)

๔. ฉาบปูนน้ำอ้อยปิดบริเวณที่กะเทาะปูนและสกัดเหล็ก โดยฉาบให้เรียบและเสมอกับปูนเดิม

๕. ลงรักสมุกให้ทั่วองค์พระทิ้งไว้ให้แห้ง แล้วขัดให้เรียบประมาณ ๒-๓ ครั้ง

๖. เช็ดรักและปิดทองด้วยทองคำเปลวคัดพิเศษ ๑๐๐ เปอร์เซนต์

๗. กวาดทองให้เรียบเสมอกัน

พระวิหารวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร มีสภาพชำรุดทรุดโทรม กระเบื้องมุงหลังคา ออกไก่ (สันครอบหลังคา) ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ แตกหักเสียหาย เพื่อให้มีความมั่นคงแข็งแรง สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด กรมศิลปากร จึงดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยใช้งบประมาณจากกรมศิลปากร จำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท จ้างเหมาจ้างหุ่นส่วนจำกัด พรอนันต์ก่อสร้าง ดำเนินการ ดังนี้

๑. เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาที่ชำรุด

๒. ทำออกไก่ และดำเนินการติดตั้งใหม่ให้มั่นคงแข็งแรง

๓. ติดตั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ให้มีความมั่นคงแข็งแรง

พุทธศักราช ๒๕๕๖

หลวงพ่อบุรุษองค์แสน ปราภฏกรอยร้าวหลังจากการบูรณะในตำแหน่งเดิม วัดได้ดำเนินการแจ้งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบและดำเนินการแก้ไข โดยสำนักโบราณคดี กลุ่มอนุรักษ์จิตรกรรมและประติมากรรม ได้รับมอบหมายจากกรมศิลปากรเข้าดำเนินการสำรวจสภาพความชำรุดขององค์พระองค์แสน พบว่ามีรอยแตกร้าวเป็นทางยาวจากพระศอด้านขวาองค์พระแยกเป็นทางยาวแนวอนไปถึงพระอังสาซ้ายใต้พระหนุ พระอุระและพระอังสาขวา โดยได้เปรียบเทียบจากรายงานการซ่อมแซมเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๔ เปรียบเทียบแล้วพบว่าเป็นการแตกร้าวในตำแหน่งเดิมและขยายเป็นทางยาวไปทางด้านหลังพระอังสาซ้ายขององค์พระ และการซ่อมในครั้งนั้นไม่ได้ทำการเสริมความมั่นคงยึดประสานรอยแยกของชั้นปูนฉาบ จึงเกิดรอยแยกของชั้นปูนขึ้น โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ประมาณการค่าใช้จ่ายในการเสริมความมั่นคงและลงรักปิดทอง จำนวน ๖๖๕,๐๐๐ บาท

พุทธศักราช ๒๕๕๗

วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และจังหวัดสกลนคร ทำโครงการอนุรักษ์พระองค์แสน บูรณะศาลาพระวิหาร และหอพระไตรปิฎก เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา วันที่ ๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ และในวันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ ได้ขออนุมัติโครงการต่อกรมศิลปากร ในการสำรวจ และทำรูปแบบแนวทางในการอนุรักษ์พระองค์แสน ศาลาพระวิหารและหอพระไตรปิฎก โดยขออนุมัติดำเนินโครงการในวงเงิน ๗,๘๔๙,๐๐๐ บาท ระยะเวลาการปฏิบัติงานตั้งแต่พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๗-เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ดำเนินงานโดยกรมศิลปากร

๒. พระองค์แสน (วัดธาตุเชิงชุม)

๒.๑ ความเป็นมา

พระองค์แสน เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะสำริด ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๗ เซนติเมตร สูงรวมฐานประมาณ ๑๖๕ เซนติเมตร ประดิษฐานบนศาลาการเปรียญ เดิมประดิษฐานภายในพระวิหาร จากการศึกษาคงเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัดเนื่องจากหล่อด้วยโลหะ องค์พระมีขนาดใหญ่

๒.๒ ลักษณะทางพุทธศิลป์

พุทธศิลป์โดยทั่วไปขององค์พระมีลักษณะพระพักตร์เล็ก พระนลาฏแคบ พระขนงโก่งเป็นสันยกขึ้นเป็นเส้นคู่ พระเนตรเล็ก นัยพระเนตรทั้ง ๒ ข้างทำด้วยนิล พระนาสิกใหญ่ฐานตัด พระโอษฐ์แย้มเล็กน้อย ไรพระศกเป็นเส้นเรียบโค้งตามกรอบพระพักตร์ลงจรดที่พระกรณ ทั้งสองข้าง พระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็กเรียงต่อกัน เป็นแนวขึ้นไปหาพระอุษณิษะรูปกรวยคว่ำตลอดพระเศียร บนสุดตรงกลางทำเป็นรูปสำหรับเสียบพระรัศมี^{๑๖} พระอังสาผาย พระอุระแบน มียอดพระถันทั้ง ๒ ข้าง ทำเป็นเม็ดมีฐานรอง ๑ ชั้น บั้นพระองค์เล็กทรง พระอุตราสงค์เนวียงเปิดพระอังสาข้างขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ซ้อนกันสองชั้น ยาวจากพระโสณี ด้านหลัง พาดลงจรดด้านบนพระนาภี มีลักษณะส่วนปลายตัด พบร่องรอยการประดับอัญมณี พระอิริยาบถประทับ ขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดง ภูมิสถาปนาพระพุทธรูปปางสมาธิ พระหัตถ์ขวาวางอยู่เหนือพระชงฆ์ พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่างพระเพลาซ้าย พระหัตถ์ใหญ่ องค์พระประดิษฐานบนฐานบัวแบบล้านช้าง

๒.๓ อายุสมัย

พุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปองค์นี้ จัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างสมัยหลัง ที่กรุงศรีอยุธยา โดยช่างท้องถิ่น คงสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ นอกจากนี้ยังปรากฏศิลปะอยุธยาเข้ามาผสมผสานอีกด้วย

^{๑๖} พระรัศมี ไม่ทราบว่ายาวไปตั้งแต่เมื่อใด, พระปลัดศราวุธ ชยวุฒโฒ เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร, สัมภาษณ์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘

พระองค์แสน วัดราตุเชิงชุม มีลักษณะทางพุทธศิลป์ที่บ่งบอกถึงอิทธิพลราชสำนักล้านช้างผสมศิลปะแบบอยุธยาและแบบท้องถิ่น
อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนนคร

พระองค์แสน วัดราชนัดดา
มีลักษณะทางพุทธศิลป์ที่บ่งบอกถึงอิทธิพล
ราชสำนักล้านช้างผสมศิลปะแบบอยุธยาและ
แบบท้องถิ่น อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๓. พระองค์แสน (พุทธศักราช ๒๓๖๐)

๓.๑ ความเป็นมา

พระองค์แสน เป็นพระพุทธรูปโบราณ ประดิษฐานบนศาลาการเปรียญ เดิมประดิษฐานภายในพระวิหารความเป็นมาทราบจากจารึกส่วนฐานว่า สร้างโดยพระครูหลักคำ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๖๐ เนื่องจากองค์พระพุทธรูปถูกโจรกรรมไปเมื่อราวพุทธศักราช ๒๕๔๗ ทำให้ไม่ทราบว่าองค์พระพุทธรูปมีความสูงเท่าไร ทราบได้เฉพาะส่วนฐานที่เหลืออยู่ จากการศึกษาได้พบจารึกบริเวณส่วนฐานขององค์พระระบุว่ามีการสร้างพระพุทธรูปทองจำนวน ๒ องค์ด้วย

๓.๒ ลักษณะทางพุทธศิลป์

ลักษณะทางพุทธศิลป์โดยทั่วไปเท่าที่ทราบได้จากส่วนฐานขององค์พระที่เหลืออยู่เป็นฝีมือช่างท้องถิ่นหล่อด้วยวัสดุโลหะสำริด ทำเป็นฐานบัวมีย่อมุม หน้ากว้าง ๖๘ เซนติเมตร ความสูง ๔๓ เซนติเมตร พบจารึกตัวอักษรธรรมลาว-อีสาน ที่บัวหน้า จำนวน ๗ บรรทัด อายุสมัยทราบจากจารึกที่ระบุว่าสร้างในปีจุลศักราช ๑๑๗๔ หรือพุทธศักราช ๒๓๖๐ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ (พุทธศักราช ๒๓๕๒-๒๓๖๗) มีเจ้าศรัทธาโดยพระครูหลักคำ เจ้าอาวาสรูปแรก มีเจ้าชาทุม (พระภิกษุ) เป็นช่างผู้ดำเนินการหล่อ มีรายละเอียดดังนี้

บรรทัดที่ ๑ ศักราชราชาได้ พันฮ้อย ๗.๔ ตัว ปีฉลู

บรรทัดที่ ๒ เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ ๓ อาษายาคูหลักคำกับ

บรรทัดที่ ๓ ทั้งลูกแต่ศิษย์โยมอุบาสกอุบาสีท้าวพญา

บรรทัดที่ ๔ พร้อมกันกับกันมีใจเหลื่อมใสสร้างพระพุทธรูป ๒ องค์ มี

บรรทัดที่ ๕ ทองแสน ๑ แล ขอได้ถึงสุข ๓ ประการ
ถึงนิรพ

บรรทัดที่ ๖ นเป็นที่แล้วก็ข้าเทอญ เจ้าหัวชาทุม
เป็นผู้ริจนาแ

บรรทัดที่ ๗ ลฯฯ

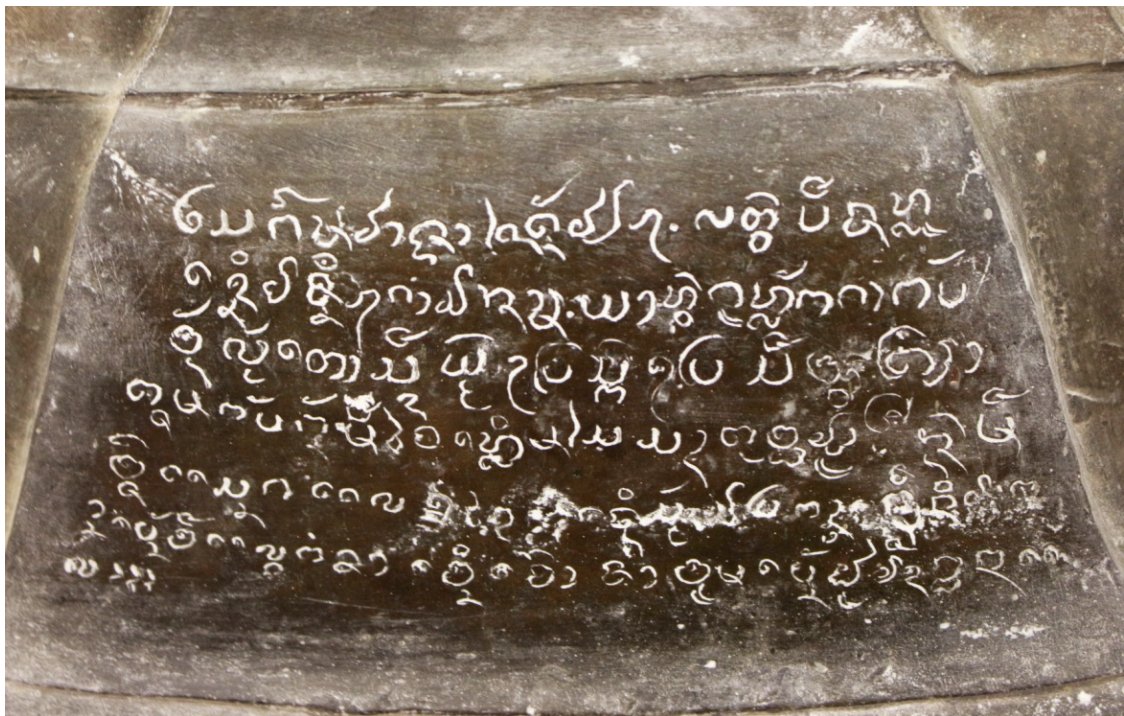
คำจารึกที่ฐานเป็นหลักฐานสำคัญทำให้คณะทำงานทราบถึงพุทธศิลป์ขององค์พระที่หายไปดังกล่าว เนื่องจากมีข้อความในบรรทัดที่ ๔ ระบุว่า “พร้อมกันกับกันมีใจเหลื่อมใสสร้างพระพุทธรูป ๒ องค์ มี” และต่อมาเมื่อวันที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ คณะทำงานได้มีโอกาสดำเนินการตรวจสอบพระพุทธรูปภายในองค์พระธาตุเชิงชุม ได้พบกับพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย พุทธศิลป์แบบสกุลช่างท้องถิ่น มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓๐ เซนติเมตร สูงรวมฐานที่ประดิษฐาน ๘๘ เซนติเมตร ซึ่งถูกสร้างขึ้นพร้อมกันกับพระพุทธรูปที่ถูกโจรกรรมไป และมีลักษณะของเนื้อโลหะและลักษณะทางพุทธศิลป์ของฐานในลักษณะคล้ายกัน แต่องค์พระจะมีขนาดย่อมกว่า หากพิจารณาจากข้อความในจารึก ทำให้ทราบได้ว่าพระพุทธรูปองค์ที่ถูกโจรกรรมไปและพระพุทธรูปที่พบภายในองค์พระธาตุถูกสร้างขึ้นด้วยทอง จำนวน ๑๒๐ ชั่ง (๑ แสน) โดยแยกทอง หล่อเป็นพระพุทธรูป จำนวน ๒ องค์

๓.๓ อายุสมัย

อายุสมัยทราบจากจารึกที่ระบุว่าสร้างในปีจุลศักราช ๑๑๗๔ หรือพุทธศักราช ๒๓๖๐ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ราวพุทธศักราช ๒๓๕๒-๒๓๖๗ มีเจ้าศรัทธาโดยพระครูหลักคำ เจ้าอาวาสรูปแรก มีเจ้าชาทุม (พระภิกษุ) เป็นช่างผู้ดำเนินการหล่อ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ฐานพระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๐๐ องค์พระถูกโจรกรรมไปประมาณพุทธศักราช ๒๕๔๗ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จารึกฐานพระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๐๐ กล่าวถึง พระครูหลักคำ พร้อมญาติโยมสร้างพระพุทธรูป ๒ องค์ ด้วยทองคำจำนวน ๑ แสน
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สกุลช่างท้องถิ่น ประดิษฐานภายในอุโมงค์องค์พระธาตุเชิงชุม
สร้างพร้อมกับพระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๐๐ ที่ถูกโจรกรรมไป
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

๔. พระองค์แสน (พุทธศักราช ๒๓๘๑)

๔.๑ ความเป็นมา

พระองค์แสน ในช่วงพุทธศักราช ๒๓๘๑ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระพุทธรูปโบราณที่ประดิษฐานบนศาลาการเปรียญเดิมประดิษฐานภายในพระวิหาร ความเป็นมาทราบจากจารึกส่วนฐานว่า สร้างขึ้นโดยพระครูหลักคำ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากชื่อผู้สร้างและช่างผู้สร้างเป็นกลุ่มเดียวกันกับที่สร้างพระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๖๐ โดยมีระยะเวลาห่างกัน ๒๑ ปี (พุทธศักราช ๒๓๖๐-๒๓๘๑) ในช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์การเมืองโดยเปลี่ยนชื่อเมืองสกลทวาปีไปเป็นเมืองสกลนคร และการอพยพกลับมาของชาวเมืองสกลทวาปีที่ถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่เมืองกบินทร์บุรีและเมืองประจันตคาม^{๑๗} ด้วย

๔.๒ ลักษณะทางพุทธศิลป์

พระองค์แสน เป็นพระพุทธรูปโบราณทรงเครื่องน้อย ฝีมือช่างพื้นถิ่น ปางมารวิชัย หล่อด้วยโลหะสำริดลงรักปิดทอง มีขนาดหน้าตักกว้าง ๔๗ เซนติเมตร สูงรวมฐานที่ประดิษฐาน ๑๓๘ เซนติเมตร พุทธลักษณะทั่วไปมีพระพักตร์ลักษณะกลมเหลี่ยม พระขนงโก่งเป็นรูปปีกกา โค้งลงมาหาทางพระเนตรแล้วทำเป็นเส้นนูนตัวขึ้น พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกโค้งขนาดใหญ่ พระโอษฐ์หนา ตัวตื้นเล็กน้อย พระศกทำเป็นก้นหอยบริเวณไรพระศก

ทำเป็นเส้นขนาดเล็ก ถัดขึ้นไปมีขนาดใหญ่ขึ้นตลอดพระเศียรขึ้นไปหาพระอุษณิষะ บนสุดเป็นพระรัศมีทำเป็นแท่งสูงรองรับด้วยลายกลีบบัว ๔ กลีบ พระศอกกลมยาวทำเป็นเส้นปล้อง ๔ ปล้อง พระอุระแบน ยอดพระถันทำเป็นเม็ดไม่มีฐานรองทั้ง ๒ ข้าง บั้นพระองค์เล็ก ทรงพระอุตราสงค์เฉียงเปิดพระอังสาข้างขวา พระสังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ยาวจากพระโสณิถัมภ์ด้านหลังพาดพระอังสาถึงกลางพระอุระแล้วทำให้โค้งลงจนถึงขอบพระอังตราสก ขอบพระอังตราสกทำสูงถึงระดับพระนาภี ทำเป็นแผ่นพันรอบบั้นพระองค์ มีปิ่นหนึ่งคล้ายดอกประจายาม ๔ กลีบ ตรงกลางทำเป็นรูปวงกลมฝังนิลขนาดเล็ก ๑ เม็ด พระอิริยาบถประทับขัดสมาธิราบ พระเพลาขวาทับพระเพลาซ้าย แสดงภูมิสถาปนา พระหัตถ์ขวาวางอยู่เหนือพระชงฆ์ที่ข้อพระกรขวาประดับม้าว^{๑๘} พระหัตถ์ซ้ายวางระหว่งพระเพลา นิ้วพระหัตถ์เรียวยาว ปลายพระอঙ্গูลีเสมอกัน และมีลักษณะเด่นคือนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาททำพระนขาอย่างเห็นได้ชัด ส่วนฝ่าพระบาทมีขนาดใหญ่ ปลายนิ้วพระบาทยาวเสมอกัน องค์พระประดิษฐานอยู่บนฐานหน้ากระดานแบบเรียบด้านหน้าทำเป็นย่อมุม และมีฐานรองรับแยกจากองค์พระทำเป็นปัทมย่อมุม ที่บริเวณลวดลายบัวทางด้านหน้าพบจารึกอักษรธรรมลาว-อีสาน ๗ บรรทัด และที่ลวดลายบัวคว่ำจำนวน ๑ บรรทัด รวมเป็น ๘ บรรทัด มีรายละเอียด ดังนี้

^{๑๗} เมืองกบินทร์บุรีและเมืองประจันตคามในปัจจุบันมีฐานะเป็นอำเภออยู่ในท้องที่จังหวัดปราจีนบุรี

^{๑๘} ภาษาถิ่น หมายถึง “กำไลข้อมือหรือเท้า”

เนื้อความในจารึก (ตอนบน)

บรรทัดที่ ๑ ศักราชได้ ๒ พัน ๓ ย้อย ๘๑ ตัว จตสก
ปีเถาะเดือน ๓ เ

บรรทัดที่ ๒ สมคำ ๑ วันจันมือกาบสืออาญาหัวคูลัก
คำเป็นเจ้

บรรทัดที่ ๓ าเอตตะศรัทธากับทั้งอันเตวลิตแล
อุบาสกอุบา

บรรทัดที่ ๔ สี่พร้อมกับกัณจิงขนขวายได้ทองแสน ๑
แล้วจึงพร้อมกับกัณ

บรรทัดที่ ๕ หล่อพระพุทธรูปไว้เทียงองค์พระตถาคต
ไว้ฮักศาสนาเพื่อไ

บรรทัดที่ ๖ ห้เป็นที่ไหว้แลบูชาแก่คนแลเทพดา
ทั้งหลายขอให้ฝูง

บรรทัดที่ ๗ ข้าได้ถึงสุก ๓ ประการ มินิพานเป็นที่แล้ว
ก็ข้าเทอญ

เนื้อความในจารึก (ตอนล่าง)

บรรทัดที่ ๘ หัวเจ้าชาทุมเป็นผู้ริจนาแล

๔.๓ อายุสมัย

อายุสมัยทราบจากจารึกว่า สร้างในพุทธศักราช ๒๓๘๑
อยู่ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าศรัทธาและช่างผู้สร้าง
คือบุคคลเดียวกันกับที่มีระบุที่จารึกฐานพระองค์แสน
พุทธศักราช ๒๓๖๐ มีเจ้าศรัทธาโดยพระครูหลักคำ
เจ้าอาวาสรูปแรก มีเจ้าชาทุม (พระภิกษุ) เป็นช่างผู้ดำเนินการ
หล่อ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ฐานพระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๘๑ มีลักษณะเป็นฐานบัวแบบท่อนก้น
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

จารึกฐานพระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๘๑ กล่าวถึง พระครูหลักคำ พร้อมญาติโยมรวบรวมทองแสน ๑ สร้างพระพุทธรูป ๑ องค์
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

พระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๘๑ สกลช่างท้องถิ่น อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระองค์แสน พุทธศักราช ๒๓๘๑
สกุลช่างท้องถิ่น อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔
ภาพ : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สรุป

พระพุทธรองค์แสน หรือ “หลวงพ่องค์แสน” เป็นพระพุทธรูปสำคัญ คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสกลนคร ทุกคนต่างกราบไหว้บูชาหลวงพ่องค์แสนด้วยความเคารพนับถือ เลื่อมใสศรัทธา พระองค์แสนจึงเป็น “ศูนย์รวมแห่งจิตใจ” ของชาวสกลนครและบริเวณจังหวัดใกล้เคียง มาโดยตลอด

พระพุทธรองค์แสนเมื่อพิจารณาจากองค์พระประธานในวิหาร วัดพระธาตุเชิงชุม มีลักษณะพุทธศิลป์ก่อนการบูรณะจัดได้ว่า ถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ จากนั้นมีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๒ (ตามหลักฐานเอกสารที่พบ) และคงมีการบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมา จนเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ จึงเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบพุทธศิลป์ขององค์พระพุทธรูปจากช่างท้องถิ่น มาเป็นแบบสุโขทัยผสมเชียงแสน โดยองค์พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ก่อด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทอง ขนาดความสูงจากฐานถึงยอดพระเมาฬี ๓.๒๐ เมตร หน้าตักกว้าง ๒ เมตร ส่วนฐานชุกชีสูง ๑.๓๕ เมตร พระพุทธรูปผืนพระพักตร์ไปทางด้านทิศตะวันออก หันพระปฤษฎางค์เข้าหาองค์พระธาตุเชิงชุม และไม่ปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรว่า สร้างขึ้นในสมัยใด พบเพียงแต่หลักฐานที่แสดงว่า เคยมีการบูรณะมาแล้วหลายครั้งเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วในวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ยังมี “พระองค์แสน” ที่เป็นพระพุทธรูปโบราณและหล่อด้วยวัสดุทองสำริด ประดิษฐานอยู่ภายในวัดอีก ๓ องค์ด้วยกัน ประกอบด้วย พระพุทธรูป “พระองค์แสน” หล่อด้วยโลหะสำริดองค์แรก เป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๗ เซนติเมตร สูงรวมฐานประมาณ ๑๖๕ เซนติเมตร ปัจจุบันประดิษฐานบนศาลาการเปรียญ

ส่วนพระองค์แสนทองสำริดองค์ที่สอง เป็นพระพุทธรูปโบราณ ประดิษฐานบนศาลาการเปรียญเช่นกัน พบจารึกในส่วนฐานระบุว่า สร้างโดยพระครูหลักคำ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๖๐ แต่เนื่องจากองค์พระถูกโจรกรรมไปเมื่อราวพุทธศักราช ๒๕๔๗ คงเหลือไว้เพียงฐานองค์พระเท่านั้น จึงทำให้ไม่ทราบแน่ชัดว่า ขนาดขององค์พระพุทธรูปมีความสูงเท่าไร ทราบเฉพาะส่วนฐานที่เหลืออยู่และจากการศึกษาจารึกบนฐานระบุว่า มีการสร้างพระพุทธรูปทอง “พระองค์แสน” จำนวน ๒ องค์ด้วยกัน

พระองค์แสนทองสำริดองค์ที่สาม พบจารึกบนบริเวณส่วนฐานระบุว่า สร้างขึ้นโดยพระครูหลักคำ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๑ และเมื่อพิจารณาจากผู้สร้าง น่าจะเป็นกลุ่มเดียวกันที่สร้างพระองค์แสนในพุทธศักราช ๒๓๖๐ ที่มีระยะเวลาห่างกันเกือบ ๒๑ ปี (พุทธศักราช ๒๓๖๐-๒๓๘๑) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองสกลนคร คือ การเปลี่ยนแปลงจาก “เมืองสกลทวาปี” มาเป็น “เมืองสกลนคร” รวมทั้งมีการอพยพกลับคืนมาของครัวเมืองสกลทวาปีที่ถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่เมืองกบินทร์บุรีและเมืองประจันตคามอีกด้วย

บทที่ ๕

การบูรณะ พระพุทธรองค์แสน

พุทธศักราช ๒๕๕๘

๕

การบูรณะ พระพุทธรองค์แสน

พุทธศักราช ๒๕๕๘

พระพุทธรองค์แสน หรือ “หลวงพ่อบึงแสน” วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร มีความเก่าแก่และ
ทรุดโทรมจึงมีการซ่อมแซมหลายครั้ง มีหลักฐานอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๒ ว่า
พระพุทธรูปทรุดโทรมจึงมีการบูรณะปิดทอง ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๐๕ ได้ทำการบูรณะพระองค์แสนอีกครั้ง
นับเป็นการบูรณะที่ปรับเปลี่ยนพุทธศิลป์จากแบบพื้นถิ่น เป็นพุทธศิลป์แบบเชียงแสนผสมสุโขทัย จากนั้น
มีการบูรณะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในพุทธศักราช ๒๕๕๔ มีการซ่อมแซมพระพุทธรองค์แสนโดยกรมศิลปากร
เพื่อเชื่อมรอยร้าวที่องค์พระ และดำเนินการลงรักปิดทองทั้งองค์รวมถึงฐานบัว หลังจากการบูรณะได้ไม่นานนัก
เกิดรอยร้าวขึ้นอีก วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร จึงรายงานความเสียหายต่อผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดโครงการ
บูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสนในเวลาต่อมา

๑. การบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสน พุทธศักราช ๒๕๕๘

จากการตรวจพบรอยร้าวบริเวณองค์พระพุทธรูปประธานภายในพระวิหาร (พระพุทธรองค์แสน) เกรงว่า
อาจก่อให้เกิดความเสียหายลุกลามเป็นวงกว้าง วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร โดยจังหวัดสกลนคร จึงแจ้งไปยัง
กรมศิลปากรเพื่อดำเนินการอย่างเร่งด่วน และวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ นายอนุกูล สีสมาตย์
อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น มาตรวจเยี่ยมการบูรณปฏิสังขรณ์กลุ่มเรือนยอดพระธาตุเชิงชุม และพูดคุย
ถึงแนวทางในการบูรณะพระพุทธรองค์แสนโดยมีพระครูจิตติธรรมนิวิฐ เจ้าคณะอำเภอโพนนาแก้ว วัดศรีชุมพู
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เป็นผู้แทนฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายบ้านเมืองมีนายพัฒนเดช ศรีจันทร์
รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร และคณะกรรมการตรวจการจ้างการบูรณปฏิสังขรณ์ยอดพระธาตุเชิงชุม
พร้อมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในที่ประชุมดังกล่าว

ต่อมา มีการจัดเวทีภาคประชาชนเพื่อพูดคุยถึง การบูรณะพระพุทธรองค์แสน เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ มีการพูดคุยถึงข้อดีข้อเสียของการบูรณะ เทคนิคและวิธีการบูรณะว่า ควรเป็นอย่างไร โดยมีวิทยากรรับเชิญคือ นายวิชัย เวทังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษจากกรมศิลปากร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัจนวิทย์ กรีพละ รองคณบดีฯ ฝ่ายวิจัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร รวมทั้งนายอาคม ขำทะมา รักษาการผู้อำนวยการสำนักศิลปากร เขต ๑๐ ร้อยเอ็ด และว่าที่พันตรีประภาส สะท้านอิทธิฤทธิ์ วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร มาร่วมพูดคุย และมีผู้สนใจเข้าร่วมจากชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ชุมชนกลางธงชัย ชุมชนวัดโพธิ์ชัยและใกล้เคียง ครั้งนั้น มีการแสดงความคิดเห็นในการบูรณะพระพุทธรองค์แสน หลายวิธีด้วยกัน สรุปมาว่าการดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสน ต้องดำเนินการสแกนโครงสร้างภายใน ด้วยการใช้เครื่องสแกนโครงสร้างขององค์พระเพื่อตรวจวิเคราะห์ แต่เครื่องมือสแกนมีขนาดใหญ่เกินพื้นที่มากจึงทำไม่ได้ และทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ฯ มีเครื่องมือเรียกว่า

“เฟอโรสแกน” ใช้สแกนวัตถุเพื่อดูโครงสร้างประเภท โลหะภายใน ที่มีขนาดของเครื่องเหมาะกับพื้นที่เพื่อทำการตรวจวิเคราะห์ หลังจากนั้นจึงเห็นชอบให้ใช้เครื่องเฟอโรสแกนในการดำเนินการดังกล่าว

๑.๑ การเตรียมการก่อนการดำเนินการบูรณ-ปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสน พุทธศักราช ๒๕๕๘

วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และภาคส่วนต่างๆ ได้จัดพิธีขอมา ก่อนทำการสแกนโครงสร้างขององค์พระ ฝ่ายสงฆ์มีพระครูพิมลธรรมนิเทศก์ รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดทุ่ง อ่าเอนอากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร, พระครูสกลวานุกิจ และพระครูศรีเจติยาภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ฝ่ายบ้านเมืองมีวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร พร้อมประชาชนประมาณ ๕๐ คน ร่วมทำพิธีในเวลา ๑๗.๑๗ น. นำประกอบพิธีโดย พระครูพิมลธรรมนิเทศก์ รองเจ้าคณะ จังหวัดสกลนคร แล้วเสร็จพิธีในเวลา ๑๗.๓๒ น.

คณะทำงานเริ่มดำเนินการในวันที่ ๑๘-๒๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ แล้วนำผลตรวจวิเคราะห์ด้วยเครื่องเฟอโรสแกนมาทำเป็นภาพ ๓ มิติ ให้เห็นโครงสร้างภายใน

เวทีพูดคุยถึงการบูรณะพระพุทธรองค์แสน วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗
ภาพ : คุณอุษณีย์ อุตกุลรัตน์

พิธีอภิวาสน-พุทธองค์แสน ก่อนการทำการตรวจวิเคราะห์โครงสร้าง วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗

ภาพ : คุณอุษณีย์ คุณสุวรรณ์

ขององค์พระ แล้วเสนอต่อทางวัฒนธรรมจังหวัด ไปยังกรมศิลปากรต่อไป ต่อมาวันที่ ๓๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ มีการเปิดเวทีพูดคุยถึงผลการ ตรวจวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง ส่วนวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร กล่าวถึงขั้นตอนหลังการตรวจวิเคราะห์ ต้องมีการเสนอเป็น ขั้นตอนมายังวัฒนธรรมจังหวัด การตรวจวิเคราะห์ครั้งนี้มี นายวิชัย เวทวังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ กรมศิลปากรมาดำเนินการ พร้อมชี้แจงให้ผู้ร่วมพิธีทุกคน เข้าใจถึงวิธีการบูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อเวลา ๑๗.๔๐ น. พระครูพิมพ์มัลลธรรมนิเทศก์ รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดทุ่ง อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร สรุปให้เห็นเป็น สัจธรรมความว่า “ธรรมดาส่งที่มีอายุมากก็ย่อมชำรุดผุพัง ดังเช่นชีวิตของคนเรา เป็นไปตามธรรมชาติคือ ความเสื่อมไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นธรรมดา ถือเป็นบุญวาสนาที่เรา จะได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มั่นคงให้ประดิษฐาน เป็นมิ่งบ้านมิ่งเมืองต่อไป”

การสแกนโครงสร้างภายในขององค์พระเริ่มขึ้นใน วันจันทร์ที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๔๐ น. คณะกรรมการสำรวจและวิเคราะห์โครงสร้างภายในองค์พระ ประชุมกัน ณ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ภายในมีพระครู

สกลวานุกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ภายนอกประกอบด้วยภาคประชาชน มีรายนามดังนี้

๑. นายสังคม แสงพิทยา ประธานชมรมคนรัก พระธาตุเชิงชุม
๒. นายวัฒนา พงษ์ไพบูลย์ รองประธานชมรมคนรัก พระธาตุเชิงชุม
๓. นายทองเพชร สุวรรณทน นายกสมาคมข้าราชการ นอกประจำการ
๔. นายรชต มุลทรัพย์ เลขานุการชมรมส่งเสริมคนดี เมืองสกล
๕. นายสรรค์สนธิ บุญโยทยาน รองประธานชมรม ส่งเสริมคนดีเมืองสกล
๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วจน์วงศ์ กรีพละ ม.เกษตรฯ หัวหน้าคณะผู้สำรวจฯ
๗. นายเสกสิทธิ์ แก้วสนธิ ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ
๘. นายอมรเดช นวลมณี ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ
๙. นายขวัญชัย พลเยี่ยม ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ
๑๐. นายศรัณย์ พลเยี่ยม ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ
๑๑. นายวัชร ไตรยราช ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๑๒. นายอภิรักษ์ จันทรังษี ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๑๓. นายจักรพงษ์ ฤดีเกษม สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

การหารือและชี้แจงแนวทางการปฏิบัติงานเริ่มลงมือเวลา ๑๒.๑๐ น. เป็นต้นไป เบื้องต้นได้เคลื่อนย้ายโต๊ะบูชาหน้าพระพุทธรูปให้ห่างจากจุดทำงาน แล้วถ่ายภาพโดยรวมขององค์พระก่อนใช้เครื่องมือ เฟอโรสแกน (ferro scan) สำรวจโลหะในองค์พระ เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นในบริเวณพระปฤษฎางค์ (หลัง) ขององค์พระ การดำเนินงานเป็นที่เรียบร้อย มีพุทธศาสนิกชนให้ความสนใจจำนวนมาก

การดำเนินการสำรวจและวิเคราะห์โครงสร้างภายในขององค์พระครั้งที่ ๒ ดำเนินการในวันอังคารที่ ๑๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ เวลา ๑๑.๓๘ น. คณะกรรมการการสำรวจและวิเคราะห์โครงสร้างภายในพระพุทธรองค์แสน ประชุมกันที่พระวิหาร ภายในมีพระครูสกลวรานุกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ภายนอกมีตัวแทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน ดังมีรายนามตามบันทึกลงชื่อปฏิบัติงานดังนี้

ฝ่ายบ้านเมืองส่วนราชการ ประกอบด้วย

๑. นายจักรพงษ์ ฤดีเกษม สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

๒. นายปิยพงษ์ เคลือบคนโท สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

ฝ่ายเจ้าหน้าที่จากกรมศิลปากร ประกอบด้วย

๑. นายวิชัย เวทวังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินงานการสำรวจและวิเคราะห์โครงสร้างภายในองค์พระ ประกอบด้วย

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัจนวงศ์ กรีพละ ม.เกษตรฯ หัวหน้าคณะผู้สำรวจฯ

๒. นายอัษฎริยะ ศรีพิมาย ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๓. นายเสกสิทธิ์ แก้วสนิท ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๔. นายวัชร ไตรยราช ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๕. นายขวัญชัย พลเยี่ยม ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๖. นายศรัณย์ ศรีไธสงาม ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

๗. นายศรัณย์พงศ์ ปาระลี ม.เกษตรฯ ผู้สำรวจฯ

การหารือถึงวิธีการและผลการดำเนินการสำรวจ วันที่ ๑๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ภาคประชาชน ประกอบด้วย

๑. นายสังคม แสงพิทยา ประธานชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม
๒. นายวัฒนา พงษ์ไพบูลย์ รองประธานชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม
๓. นางหนูเรียน จันทรมุ่งคุณ คณะกรรมการชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม
๔. นายสุริยะ ทอนฮามแก้ว ผู้ประสานงานชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม
๕. ดาบตำรวจอาทิตย์ ธรรมธวัช เลขานุการชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม
๖. นายสัมพันธ์ ผลวิเชียร กรรมการชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกลนคร
๗. นายสุนทร จันทร์ทองศรี กรรมการชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกลนคร
๘. นายรชต มุลทรัพย์ เลขานุการชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกล

เบื้องต้นนายวิชัย เวทังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ได้ชักถามและพูดคุยถึงวิธีการและผลการดำเนินการจากเมื่อวาน โดยมีคณะผู้สำรวจรายงานความคืบหน้าดังกล่าว พร้อมติดตั้งนั่งร้านเพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงานบริเวณหน้าองค์พระ โดยวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เป็นผู้จัดการติดตั้งนั่งร้าน และเคลื่อนย้ายเครื่องบูชาให้ห่างออกจากหน้างานแล้วเริ่มลงมือในเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป

เมื่อวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ติดตั้งนั่งร้านและเริ่มทำการสำรวจโลหะในองค์พระ บริเวณพระคอขึ้นไปที่พระเศียรลงมาถึงพระพาหา พระกร และส่วนอื่นๆ ตามลำดับ เบื้องต้นหลังการสำรวจแล้วเสร็จในเวลา ๑๔.๒๐ น. พบเหล็กทำเป็นแกนที่พระพาหาและพระกร อาจเป็นแกนเดิมหรือแกนใหม่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕ ต้องรอฟังสรุปในวาระต่อไป เบื้องต้นคณะผู้สำรวจให้ความเห็นว่า การรื้อขององค์พระอาจมาจากเหล็กเดิมขยายตัวจากการเกิดสนิม ส่วนข้อมูลที่ได้คณะทำการสำรวจรายงานต่อผู้เกี่ยวข้องและดำเนินการหาวิธีการบูรณะต่อไป

ดำเนินการติดตั้งนั่งร้านหน้าองค์พระ โดย วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เป็นผู้จัดหา
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

การดำเนินการตรวจโครงสร้าง
ภายในองค์พระ ด้วยเครื่องเฟอโรสแกน
(ferro scan)

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะ-จังหวัดสกลนคร
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร
จังหวัดสกลนคร

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ มีประกาศ
จังหวัดสกลนครลงนามโดย ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์พระพุทธร่องค์แสน
เพื่อทำหน้าที่กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์พระ่องค์แสน
ตามที่กรมศิลปากรกำหนด และประสาน กำกับ ติดตาม ดูแล
พิจารณาถ่วงดุลการใช้จ่ายในการอนุรักษ์พระ่องค์แสน
พร้อมดำเนินการด้านอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

นอกจากนี้วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และจังหวัด
สกลนครเห็นว่า เสนาสนะในวัดคือ พระวิหารและ
หอพระไตรปิฎก มีความชำรุดทรุดโทรม จึงให้จัดทำโครง
บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
ในชื่อโครงการอนุรักษ์พระ่องค์แสน บูรณะศาลาพระวิหาร
และหอพระไตรปิฎก วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอ
เมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องใน
โอกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา วันที่ ๒ เมษายน
พุทธศักราช ๒๕๕๘ ต่อมาวันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช

๒๕๕๗ ได้ขออนุมัติโครงการต่อกรมศิลปากรในการ
สำรวจและทำรูปแบบแนวทางในการอนุรักษ์พระ่องค์แสน
ศาลาพระวิหาร และหอพระไตรปิฎก การดำเนินโครงการ
ในวงเงิน ๗,๘๔๙,๐๐๐ บาท ระยะเวลาการปฏิบัติงาน
ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๗-เมษายน
พุทธศักราช ๒๕๕๘ มีรายละเอียดในการดำเนินการ
ดังต่อไปนี้

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ มีการประชุมเตรียมการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสน โดยทำการปิดพระวิหารเพื่อดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระ ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ปิดเป็นระยะเวลา ๑๕ วัน ครั้งที่ ๒ ปิดเป็นระยะเวลา ๓๐ วัน และครั้งที่ ๓ ปิดเป็นระยะเวลา ๔๕ วัน

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และจังหวัดสกลนคร จัดพิธีบวงสรวงขออนุญาตเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อบูรณะองค์พระ

โดยโทรหลวงและคณะจากสำนักพระราชวังมาประกอบพิธีทางพราหมณ์ ในการนี้ฝ่ายสงฆ์มีพระเทพสิทธิโสภณ เจ้าคณะจังหวัดสกลนคร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เป็นประธาน ฝ่ายบ้านเมืองมีท่านพันต์เดช ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร เป็นประธาน พร้อมด้วยส่วนราชการ พ่อค้า ประชาชนและนักเรียนนักศึกษา

นายพันต์เดช ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนครในขณะนั้น เป็นประธานในพิธีบวงสรวงขออนุญาตเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการบูรณะองค์พระ
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

นายพันต์เดช ศรีจันทร์
รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
ในขณะนั้น จุดธูปเทียนโต๊ะพิธีบวงสรวง
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด
สกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

นายพันเอก ศรจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนครในขณะนั้น
รดน้ำพุทธมณฑลขององค์พระ

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

สถานที่ประกอบพิธีพราหมณ์ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของพระวิหาร
ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

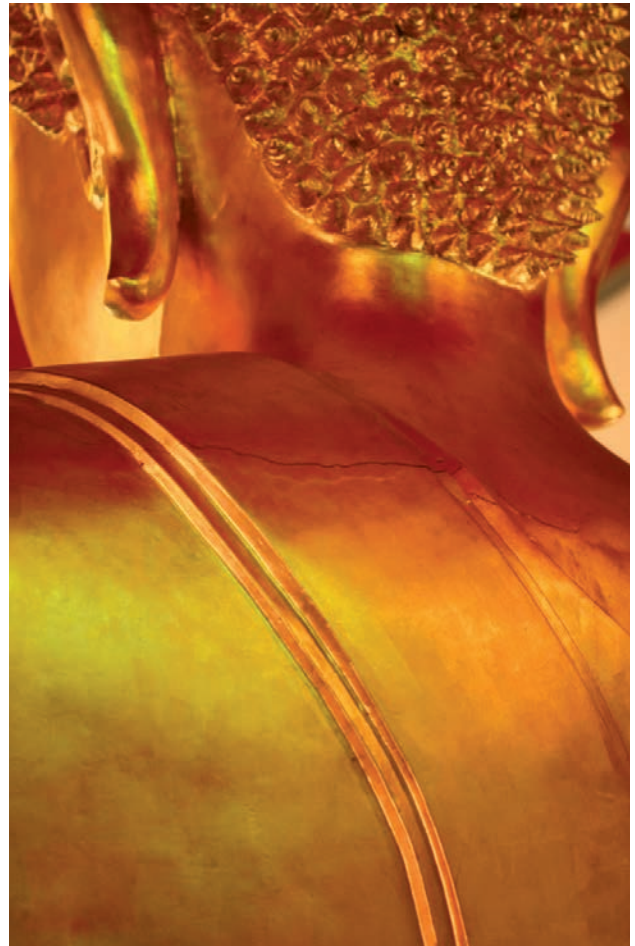
เครื่องมือช่างที่นำเข้าร่วมพิธีเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลตลอดการบูรณะ

ภาพ : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

๑.๒ การดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรองค์แสน พุทธศักราช ๒๕๕๘

จากการตรวจพบรอยร้าวกว้างประมาณ ๐.๕๐-๑ มิลลิเมตร หลายจุดบนพระองค์แสน ทั้งส่วนด้านหลังบริเวณ พระอังสา บริเวณพระศอก ใต้พระกรรณ และด้านหน้าในส่วน ของบริเวณพระอุระ ยาวจากพระอังสาด้านซ้ายจนถึง พระอังสาด้านขวา บริเวณพระพาหุส่วนท่อนล่าง ด้วยเหตุนี้ จังหวัดสกลนครจึงแจ้งให้ทางกรมศิลปากรเข้าตรวจสอบ สภาพการชำรุด เพื่อการบูรณะให้เหมาะสมและถูกต้อง

ส่วนนี้ได้รับความร่วมมือจากภาควิชาวิศวกรรมศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขต เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัจนวงศ์ กริพละ นำเครื่อง Ferro scan มาทำ การตรวจสอบสแกนหาตำแหน่งเหล็กภายในขององค์พระ คาดว่าเป็นสาเหตุทำให้เกิดรอยร้าวจากสนิมเหล็กที่ฝังอยู่ ภายใน เกิดจากความชื้นของใต้ฐานซึมผ่านขึ้นมา ทำปฏิกิริยาก่อให้เกิดสนิมกับเหล็ก ตั้งแต่อดีตจากการบูรณะ ครั้งก่อน

รอยร้าวบริเวณด้านหลังพระพุทธรองค์แสน
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

รอยร้าวบริเวณด้านหน้าพระพุทธรองค์แสน
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

จากการประชุมร่วมกันหลายภาคส่วนของจังหวัดสกลนคร ได้ข้อตกลงให้ทำการบูรณะพระพุทธรองค์แสนตามที่กรมศิลปากรออกแบบการเสริมความมั่นคง ภายในพระองค์แสน ด้วยวิธีการเสริม ยึดด้วยเหล็กไร้สนิม สแตนเลส และนำเหล็กเดิมภายในพระองค์แสนที่เกิดสนิม อันเป็นสาเหตุของการแตกร้าออกมา เพื่อให้พระองค์แสนไม่เกิดการชำรุดแตกร้าขึ้นอีก

จังหวัดสกลนครโดยท่านพัฒนาเดช ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ปฏิบัติราชการแทนผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ลงนามในสัญญาว่าจ้างนางสาวโสธิดา มาละสุทธิ์ เป็นผู้รับจ้างการบูรณะ โดยการ

แนะนำของกรมศิลปากร ในวงเงินการบูรณะ ๑,๖๔๗,๘๒๘ บาท (หนึ่งล้านหกแสนสี่หมื่นเจ็ดพันแปดร้อยยี่สิบแปด บาทถ้วน) เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ แบ่งงวดงาน ๓ งวด และจ่ายเงินล่วงหน้าเป็นจำนวนเงิน ๑๘๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนแปดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

งวดที่ ๑ เป็นเงิน ๔๐๗,๘๒๘ บาท (สี่แสนเจ็ดพันแปดร้อยยี่สิบแปดบาทถ้วน) เมื่อผู้รับจ้างได้ปฏิบัติงานติดตั้งนั่งร้าน, งานทำพิมพ์ยางซิลิโคนทั้ง ๒ ด้าน ทำเปลือกพิมพ์ปูนปลาสเตอร์พร้อมเสริมความแข็งแรงเปลือกพิมพ์, งานหล่อพระองค์แสนจำลอง^๑ จำนวน ๒ องค์แล้วเสร็จ

^๑ พระพุทธรองค์แสนจำลองที่สร้างขึ้น องค์ที่ ๑ ประดิษฐาน ณ วัดโนนสวรรค์ (ภูดินแดง) บ้านโนนสวรรค์ ตำบลพังขว้าง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ส่วนองค์ที่ ๒ ประดิษฐาน ณ ตำบลอุ่มจาน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

งวดที่ ๒ เป็นเงิน ๗๑๕,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนหนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน) เมื่อผู้รับจ้างปฏิบัติงานติดตั้งนั่งร้านล้อมองค์พระ, งานเข้าเฟือกองค์พระป้องกันความเสียหาย (ทำเฟือกหน้าหลัง), งานสกัดแผ่นหลังองค์พระ, ติดตั้งเหล็กไรสนิม, เจาะฝังเหล็กเดือยและเหล็กขันตึง, อัดฉีดปูน non shrink, เชื่อมไฟฟ้ายึดทุกชิ้นส่วน, งานยึดตะแกรงลาวสแตนเลสยึดปูนเสริมความมั่นคงพระองค์แสน แล้วเสร็จ

งวดที่ ๓ (งวดสุดท้าย) เป็นเงิน ๓๔๐,๐๐๐ บาท (สามแสนสี่หมื่นบาทถ้วน) เมื่อผู้รับจ้างปฏิบัติงานเตรียมพื้นผิวทำความสะอาด, ทำพื้นผิวองค์พระพร้อมขัดแต่ง (สมุทรกรก), ปิดทองคำเปลวเป็นทองคำ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ทั้งองค์, รื้อถอนนั่งร้าน, แต่งฐานชุกชีพร้อมเก็บทำความสะอาดบริเวณพื้นที่แล้วเสร็จ

กำหนดให้การบูรณะเสร็จภายใน ๑๒๐ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘-๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ โดยมีนายวิชัย เวทังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร เป็นหัวหน้าผู้ควบคุมงาน ร่วมกับวิศวกรจากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร, วิศวกรจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร

การดำเนินงานบูรณะพระองค์แสน

ผู้รับจ้างเริ่มดำเนินการในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ ติดตั้งนั่งร้านรอบพระองค์แสนแล้วนำผ้าขาวปิดล้อมองค์พระไว้เพื่อให้สะดวกต่อการบูรณะ แล้วตัดแผ่นพื้นหินแกรนิตรอบฐานชุกชีองค์พระกว้างประมาณ ๑๕ เซนติเมตรโดยรอบ เพื่อให้ความชื้นจากดินใต้ฐานองค์พระสามารถระเหยออกมาได้ จากนั้นลอกผิวทองขององค์พระออกพบว่า ผิวทองและรักเดิมที่ปิดอยู่มีทั้งหมด ๔ ชั้น ขณะช่างผู้รับจ้างมีจำนวน ๕ คน ประกอบด้วย นายวีระชัย นพศรี นายวีระพล โคตุเคน นายไพชา เพ็งคำมาตย์ นายอำนาจ ศรีวิเศษ และมีนายฤทธิดวง มาระสุทธิ เป็นหัวหน้าคณะ ในการบูรณะครั้งนี้ทำการบันทึกวิดีโอตลอดการดำเนินการว่าได้ดำเนินการส่วนใดบ้าง เพื่อส่งให้นายวิชัย เวทังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ หัวหน้าผู้ควบคุมงานได้ตรวจสอบ ส่วนระหว่างการบูรณะนั้นได้มอบหมายให้นายจักรพงษ์ ฤดีเกษม วิศวกรโยธาปฏิบัติการ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนครเป็นผู้ควบคุมงานและประสานงาน

วิศวกรโยธาผู้ควบคุมงานดูแลการติดตั้งนั่งร้านและลอกผิวทองพระองค์แสน
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

ขณะช่างทำการลอกผิวทองและรักเดิมทั้งหมด ๔ ชั้น
และนำส่งวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

คณะช่างทำการจัดปัวแต่งผิวพระองค์แสนเพื่อเตรียมผิวทำแบบพิมพ์ยางซิลิโคน
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

วันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ เมื่อลอกผิวทอง พระองค์แสนออกเรียบร้อยแล้ว คณะช่างได้ทำการขัดปัว ด้วยปูนปลาสเตอร์แต่งผิวองค์พระให้เรียบ เพื่อเตรียมผิวดำเนินการขั้นตอนการทำพิมพ์ยางซิลิโคน

ระหว่างวันที่ ๒-๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ คณะช่างได้เริ่มทำแบบพิมพ์ยางซิลิโคน แบ่งการทำพิมพ์ พระองค์แสนนี้เป็น ๑๑ ชิ้นส่วน โดยใช้ดินน้ำมันสีเขียว เป็นตัวกันแบบแต่ละชิ้น ส่วนแบบพิมพ์นั้นชิ้นแรกได้นำยางซิลิโคนทาลงบนผิวพระองค์แสน แล้วนำใยผ้าขาวบางติดทับลงไปเป็นชั้นแรกให้ทั่ว เสร็จแล้วทับด้วยปูนปลาสเตอร์

ส่วนชั้นสุดท้ายนำปูนปลาสเตอร์ผสมใยมะพร้าวฉีกฝอยเพื่อจะทำให้เนื้อปูนปลาสเตอร์มีเส้นใยยึดแน่น ลงหุ้มด้านนอกแล้วเสริมด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกวางเป็นโครงยึดแต่ละชิ้นส่วนไว้

วันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ทำการถอดพิมพ์ยางซิลิโคนจากองค์พระ เสร็จแล้วนำพิมพ์ยางซิลิโคนทั้ง ๑๑ ชิ้นที่ได้ นำไปที่โรงหล่อชั่วคราวเพื่อทำการเสริมโครงเหล็กเส้นกลมขนาด ๔ มิลลิเมตร ด้วยการตัดเหล็กให้ยาวได้ขนาดตามแบบซิลิโคน แล้วเชื่อมติดกันให้เป็นตารางใช้ในการยึดเนื้อคอนกรีตที่นำมาหล่อพระพุทธรองค์แสนจำลอง

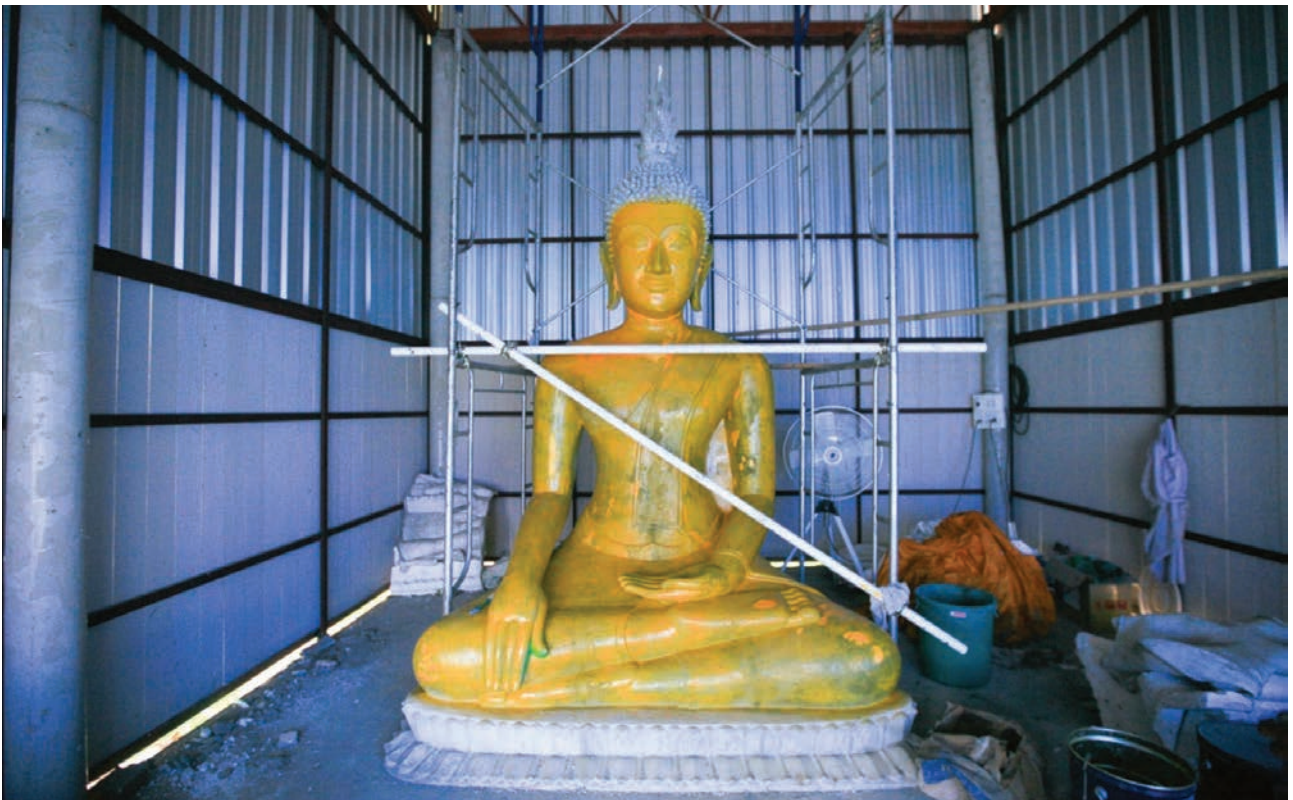
คณะช่างนำพิมพ์ยางซิลิโคน ๑๑ ชั้นมาเสริมโครงหลักสำหรับหล่อพระองค์แสนจำลอง ณ โรงหล่อชั่วคราว
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

การหล่อพระองค์แสนจำลองนั้น ใช้ปูนซีเมนต์โครงสร้างปอร์ตแลนด์ประเภทที่ ๑ ผสมแผ่น GRC (ใยแก้ว) ที่ตัดเป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อเป็นการเสริมเส้นใยให้กับเนื้อปูนซีเมนต์ แล้วนำปูนซีเมนต์ที่ผสมเรียบร้อยแล้วไปฉาบบนแบบพิมพ์ยางซิลิโคน วางโครงเหล็กที่เชื่อมไว้ให้เสริมความแข็งแรงของชิ้นส่วนพระองค์แสนจำลอง ก่อนฉาบปิดทับหน้าด้วยปูนซีเมนต์ผสมแผ่นใย GRC อีกครั้ง โดยทำให้ครบทั้ง ๑๑ ชั้นส่วน จำนวน ๒ รอบ เพื่อใช้หล่อพระองค์แสนจำลอง ๒ องค์

วันที่ ๑๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ คณะช่างทำการถอดแบบชิ้นส่วนพระองค์แสนจำลองทั้ง ๑๑ ชั้น แล้วนำมาเชื่อมประกอบไว้ที่โรงหล่อชั่วคราวจำนวน ๑ องค์ และเริ่มหล่อชิ้นส่วนอีกรอบเพื่อเป็นชิ้นส่วนพระองค์แสนจำลองเพื่อนำไปไว้บริเวณหน้าพระวิหารด้านทิศตะวันออกอีก ๑ องค์

คณะช่างทำการประกอบชิ้นส่วนทั้ง ๑๑ ชั้นของพระองค์แสนจำลอง ณ โรงหล่อชั่วคราว
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

คณะช่างทำการประกอบชิ้นส่วนทั้ง ๑๑ ชิ้นของพระองค์แสนจำลององค์ที่ ๑ ณ โรงหล่อชั่วคราว แล้วยเสร็จ องค์พระจำลององค์นี้ใช้เพื่อทำการหล่อฝือกที่จะนำไปใช้ในงานเสริมความมั่นคงของพระพุทธรองค์แสนในพระวิหาร
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

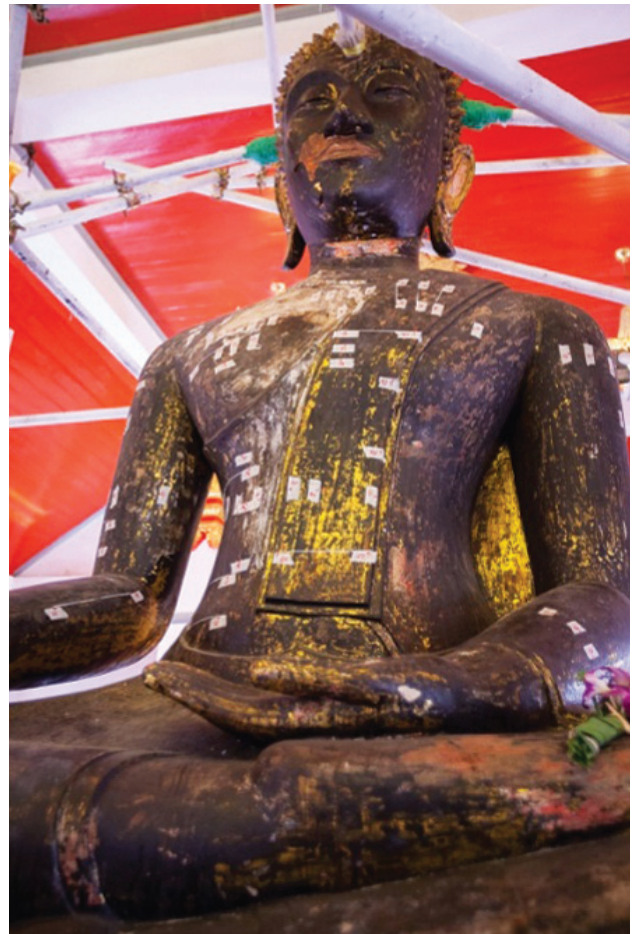
คณะช่างทำการประกอบชิ้นส่วนพระพุทธรองค์แสนจำลององค์ที่ ๒ บริเวณหน้าวิหารด้านทิศตะวันออก สำหรับองค์จำลององค์นี้ใช้เพื่อการตรวจวัดขนาดอ้างอิง และให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้
ขณะปิดวิหารบูรณะพระองค์แสนองค์จริง
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

วันที่ ๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ คณะช่างทำการหล่อเปลือกกับพระองค์แสนจำลอง ณ โรงหล่อชั่วคราว เปลือกที่หล่อขึ้นทำจากปูนซีเมนต์โครงสร้างปอร์ตแลนด์ ประเภทที่ ๑ ผสมแผ่น GRC (ใยแก้ว) และเสริมโครงสร้างด้วยเหล็กเส้นกลม RB ๔ มิลลิเมตร ขั้นตอนการบูรณะจะนำเปลือกนี้ไปใช้ในขั้นตอนการเสริมความมั่นคง โดยใช้เปลือกนี้ประกบเข้ากับองค์พระไว้ ไม่ให้เกิดการชำรุดเสียหายในขณะการบูรณะเสริมความมั่นคง ส่วนตำแหน่งการเจาะเพื่อเสริมความมั่นคงทำการเว้นช่องไว้ ตามตำแหน่งที่กำหนดในแบบแปลนของวิศวกรโยธาของกรมศิลปากรที่ออกแบบไว้

คณะช่างได้ทำการหล่อเปลือกกับพระองค์แสนจำลอง ณ โรงหล่อชั่วคราว
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

วันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ คณะตรวจสอบ
สแกนพระองค์แสนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร เข้าตรวจสอบ
ด้วยเครื่อง Ferro scan อีกครั้ง และพบแนวเหล็กจำนวนมาก
อยู่ลึกจากผิวนอกพระองค์แสนประมาณ ๕-๑๐ เซนติเมตร
จากการตรวจสอบและทำแนวตำแหน่งที่ตรวจพบไว้ เพื่อให้
วิศวกรผู้ออกแบบการบูรณะ ได้นำข้อมูลนี้ไปพิจารณาถึง
ขั้นตอนการบูรณะ ที่อาจยุ่งยากกว่าที่คาดการณ์ไว้

แนวตำแหน่งเหล็กภายในพระองค์แสนที่คณะตรวจสอบสแกนพระองค์แสน จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ
จังหวัดสกลนคร ได้เข้าตรวจสอบสแกนด้วยเครื่อง Ferro scan
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ วิศวกรโยธาผู้ออกแบบ ได้ร่วมประชุมกับคณะกรรมการตรวจการจ้าง เมื่อพิจารณาผลการสแกนตำแหน่งเหล็กที่อยู่ภายในพระองค์แสน พบว่ามีแนวเหล็กจำนวนมาก และอาจทำให้งานบูรณะพระองค์แสนมีความยากและซับซ้อนมากขึ้น ที่ประชุมให้ยึดแนวทางการออกแบบเดิมไว้ก่อน แล้วเมื่อการบูรณะพบเหล็กจำนวนมากจริงหรือมีอุปสรรคให้วิศวกรจากกรมศิลปากรเป็นผู้ตัดสินใจ และแนะนำวิธีที่เหมาะสมให้คณะกรรมการทราบต่อไป

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ได้เริ่มขั้นตอนการเสริมความมั่นคง ภายหลังจากการหยุดการบูรณะไปช่วงหนึ่ง เนื่องจากวิศวกรผู้ออกแบบการบูรณะกรมศิลปากรแจ้งว่า ปูนซีเมนต์ non shrink ต้องขอความอนุเคราะห์บริษัทปูนซีเมนต์ไทยให้เป็นผู้ผลิตปูนซีเมนต์ดังกล่าว เพราะเป็นปูนพิเศษมีการไหลตัวที่ดี และมีค่ากำลังอัดเริ่มต้นไม่สูงมาก ต้องมีการเทน้ำปูนซีเมนต์ non shrink ให้ไหลเข้าไปและสามารถเสียบแท่งเหล็กสแตนเลสไว้สนิมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑๒ มิลลิเมตรเข้าไปพร้อมกันก่อนปูนเริ่มแข็งตัว

เริ่มจากการประกอบเปลือกเข้ากับพระองค์แสนและติดตั้งนั่งร้านค้ำยัน เพื่อป้องกันแรงกระแทกที่อาจเกิดขึ้นได้ ขณะเจาะรูเพื่อเสริมความมั่นคง เมื่อทำการติดตั้งเปลือกและยึดโครงนั่งร้านและค้ำยันเรียบร้อยแล้ว จึงทำการเจาะรูขนาด ๑ นิ้ว ตามตำแหน่งที่กำหนดไว้ และทำการเจาะทั้งหมด ๑๑ จุด คณะช่างเริ่มเจาะตั้งแต่วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ จนเสร็จช่วงเช้าของวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘

คณะช่างได้ทำการหล่อประกอบเปลือกเข้ากับพระองค์แสนและติดตั้งนั่งร้านค้ำยันอย่างมั่นคง สำหรับทำการเจาะรูขนาด ๑ นิ้วจำนวน ๑๑ จุดตามตำแหน่งที่กำหนด ในแบบการบูรณะของกรมศิลปากร

ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

คณะช่างทำการเจาะตำแหน่งบริเวณพระเศียรของพระองค์แสน

ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

หัวส่วนที่ใช้เจาะและก้านเจาะ ต้องใช้หลายหัวสับเปลี่ยนกัน
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

ผงอิฐพระองค์แสนที่แกะออกจากก้นเจาะ ได้ส่งให้แก่
วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เกือบรักษา
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

เมื่อเจาะได้ระยะจะต้องถอดก้นเจาะเพื่อนำผงอิฐของพระองค์แสนที่อุดตันก้นเจาะออก
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

ทุกระยะของการเจาะ ช่างใช้เครื่องดูดเศษผงอิฐที่อยู่ในรูเจาะออกมา
และเก็บผงอิฐน้ำส่งให้วัด
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

บริเวณรูเจาะ พบผิวเดิมขององค์พระ ปรากฏขึ้นปูนใหม่จากการบูรณะครั้งก่อนปิดทับอยู่
ภาพ : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร

เมื่อทำการเจาะครบทั้ง ๑๑ จุดตามตำแหน่งที่กำหนดไว้ วิศวกรโยธาผู้ออกแบบการบูรณะ ได้ทำการเสริมความมั่นคงด้วยการใส่แท่งสแตนเลสไร้สนิม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑๒ มิลลิเมตร เข้าไปตามตำแหน่งที่เจาะไว้โดยสอดให้ทะลุอีกด้าน พร้อมใส่น้ำปูน non shrink ที่ผสมด้วยอัตราส่วนปูน non shrink ๒๐ กิโลกรัม ต่อ น้ำ ๓,๐๐๐ ซีซี ให้ไหลเข้าไปแทนเต็มพื้นที่รูเจาะ เพื่อยึดแท่งสแตนเลสไร้สนิมให้แข็งแรง

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้รับเหมา ได้เริ่มตัดผ่าเปิดพระปฤษฎางค์ (แผ่นหลัง) ตามแนวเสริมความมั่นคง เพื่อตรวจดูแนวเหล็กเดิมที่ได้มีการสแกนไว้ และพบว่า เนื้อปูนเดิมมีความชื้น แต่เป็นที่อัศจรรย์ว่า ไม่พบแนวเหล็กตามที่มีการสแกนไว้ก่อนหน้านี้ ต่อมาวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ พบเหล็กเดิมซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนอยู่ระหว่างพระศอก (คอ) ไปถึงฐาน และเห็นว่าเป็นสนิมมาก ผู้เกี่ยวข้องจึงรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร แต่ได้รับการพิจารณาให้คงไว้ นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนโลหะขึ้นสนิมคล้ายตะปูจีน^๒ อีกด้วย

วันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ เริ่มงานขุดตกแต่งผิวไปไว้เก็บรอยต่างๆ พร้อมปั้นปูนบริเวณที่มีการเจาะตัดจากการเสริมความมั่นคง แล้วดำเนินการลงรักสมุกรอให้แห้ง จากนั้นทำการขัดผิวให้เรียบ

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ช่างพ่นรักสำหรับปิดทองบริเวณองค์พระ รอให้แห้งแล้วเริ่มดำเนินการปิดทองในส่วนฐานบัวรอบองค์พระและองค์พระ

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ตรวจพบว่า ผิวทองที่ปิดไปแล้ว มีรอยย่นเนื่องจากรักไม่แห้ง ผู้รับเหมาจึงได้ลอกที่ปิดไปแล้วออกทั้งหมด เพื่อลงรักใหม่แล้วรอให้ผิวรักแห้ง

วันที่ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้รับเหมาดำเนินการปิดทองคำเปลวคัดพิเศษที่องค์พระและฐานบัว และแล้วเสร็จในวันที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๘

สรุป

พระพุทธรองค์แสน หรือ “หลวงพ่อบุญรอดแสน” เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่จึงมีการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้ง หลักฐานลายลักษณ์อักษรระบุว่า เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๒ พระพุทธรูปมีความทรุดโทรมจึงมีการบูรณะปิดทอง ต่อในพุทธศักราช ๒๕๐๕ ทำการบูรณะพระองค์แสนอีกครั้ง และทำให้พุทธรูปแบบทองถิ่นปรับเปลี่ยนเป็นเชียงแสนผสมสุโขทัย จากนั้นมีการบูรณะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

จากการตรวจพบรอยร้าวบริเวณองค์พระพุทธรูปพระพุทธรองค์แสน พระประธานภายในพระวิหาร เก่งว่า อาจก่อให้เกิดความเสียหายจึงแจ้งไปยังกรมศิลปากร เพื่อดำเนินการอย่างเร่งด่วน จากนั้นจึงมีการวางแผนการบูรณปฏิสังขรณ์ เริ่มจากการเตรียมการก่อนบูรณะด้วยการจัดพิธีขอขมาเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗

จากนั้นการทำการสแกนโครงสร้างภายในขององค์พระแล้วจึงดำเนินการโดยแจ้งให้ทางกรมศิลปากรเข้าตรวจสอบสภาพการชำรุด เพื่อการบูรณะให้เหมาะสมและถูกต้อง ส่วนนี้ได้ความร่วมมือจากภาควิชาชีพวิศวกรรมศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร นำเครื่อง Ferro scan มาช่วยทำการตรวจสอบสแกนหาตำแหน่งเหล็กภายในขององค์พระเพื่อหาสาเหตุการเกิดรอยร้าว

จากการประชุมร่วมกันหลายภาคส่วนของจังหวัดสกลนคร ได้ข้อตกลงให้ทำการบูรณะพระพุทธรองค์แสนตามที่กรมศิลปากรได้ออกแบบและว่าจ้างผู้รับจ้างการบูรณะโดยการแนะนำของกรมศิลปากร ในวงเงินการบูรณะ ๑,๖๔๗,๘๒๘ บาท (หนึ่งล้านหกแสนสี่หมื่นเจ็ดพันแปดร้อยยี่สิบแปดบาทถ้วน) โดยกำหนดให้เสร็จภายใน ๑๒๐ วัน

^๒ เป็นตัวยึดโครงสร้าง มักมีขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันไปตามลักษณะของการใช้งานแต่ละประเภท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สังฆวานร” หรือ “สังฆวานร”

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

กรมศิลปากร. สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด. **ร้อยรอยเก่าสกลนคร**. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด. ๒๕๕๕.

เกรียงไกร ปริญาพล. บรรณาธิการ. **พงศาวดารเมืองสกลนคร : รองอำมาตย์โทพระบริบาลศุภกิจ (คำสาย ศิริพันธ์)**. สกลนคร : โรงพิมพ์สกลนครการพิมพ์, ๒๕๕๘.

คณะกรรมการจัดทำปูมเมืองสกลนคร. **ปูมเมืองสกลนคร เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๕๐ ปี เมืองสกลนคร**. สกลนคร. ๒๕๓๑.
คณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวิมลเมธี (วันดี สิริวัฒน)**

ป.ธ.๕ น.ธ.เอก. สกลนคร : สกลนครการพิมพ์. ๒๕๓๑.

คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ ปี ๒๕๑๑. **อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม**. พระนคร : โรงพิมพ์
ธรรมบรรณาการ. ๒๕๑๑.

คณะกรรมการดำเนินงานพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก. **กฐินพระราชทาน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๖**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วังอักษร. ๒๕๕๖.

คณะผู้จัดทำหนังสือ. **ประวัติพระธาตุเชิงชุม**. สกลนคร : สกลนครการพิมพ์. ๒๕๒๗.

จังหวัดสกลนคร. **จดหมายเหตุการณบุรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช ๒๕๕๘**. กรุงเทพฯ :
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). ๒๕๕๗.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. **ประวัติศาสตร์อีสาน : ประวัติเมืองสกลนครยุคที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. ๒๕๔๒.

ธวัช ปุณโณทก. **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว : ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ :
คุณพินอักษรกิจ. ๒๕๓๐.

ฝ่ายการประชาสัมพันธ์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน). **พระกฐินพระราชทาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์. ๒๕๕๘.
พระครูศรีปริยัตยานุกิจ. บรรณาธิการ. **ประวัติองค์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร**. สกลนคร. ๒๕๓๘.

_____. บรรณาธิการ. **ประวัติองค์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร**. สกลนคร. ๒๕๔๕. (นายอัมพล คุมูลิน
นายสรเสรีภูมิ ปรงสุคนธ์ บริษัท ทศท คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) พิมพ์ถวายเนื่องในพิธีถวายผ้าพระกฐิน
พระราชทาน ประจำปี ๒๕๔๕ ณ วัดพระธาตุเชิงชุม วันเสาร์ที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๕).

พระครูสังฆกิจจารักษ์ (แทน พุทฺธสโร). บรรณาธิการ. **อนุสรณ์งานนมัสการพระธาตุเชิงชุม**. สกลนคร. ๒๔๙๔.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดสกลนคร. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวิสุทธิธารจารย์ (กง โฆสโก) น.ธ.เอก, พธ.ด.กิตติมศักดิ์.** นนทบุรี.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. **ปราสาทขอมในดินแดนไทย : ความเป็นมาและข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ.** กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๔๘.

สำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสกลนคร. ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอวาริชภูมิ. **ที่ระลึกพิธีเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร.** สกลนคร : สมศักดิ์การพิมพ์. ๒๕๕๗.

สุรัตน์ วรวงศ์รัตน์. บรรณาธิการ. **ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร : ฉบับอำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร).** สกลนคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร. ๒๕๒๓. (เอกสารเผยแพร่ความรู้เพื่อการศึกษาของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาสโมสรไลออนส์ สกลนคร ปี ๒๕๒๓-๒๔). สกลนคร : สกลนครการพิมพ์. ๒๕๒๓.

_____. **ประวัติศาสตร์สกลนคร.** สกลนคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร. ๒๕๔๔. (เอกสารเผยแพร่ความรู้ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น). สกลนคร : สกลนครการพิมพ์. ๒๕๒๓.

_____. **เรือนพักอาศัยชาวไทย-เวียตนาม บ้านท่าแร่ สกลนคร.** สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร. ๒๕๔๒. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ). สกลนคร : สกลนครการพิมพ์. ๒๕๒๓.

_____. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชวิมลมุณี (ศรีคำ อภิสุทธิ) ป.ธ.๔ น.ธ.เอก.** สกลนคร. ๒๕๓๗.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, มรว. รอยอดีตสกลนคร. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนาวิทยา. ๒๕๔๐

บทความในวารสาร

กรมประชาสัมพันธ์. “นายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร ที่สกลนคร.”

วิทยสารประจำวัน, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑๒๖ (ประจำวันจันทร์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๔). (เอกสารอัดสำเนา).

สพลันต์ เพชรคำ. หนองหานหลวง จากเมืองขอม...เชียงใหม่หนองหาน สู่เมืองสกลนคร. **ทางอีสาน,** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๔ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖) : หน้า ๒๔.

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. “พระธาตุเชิงชุม...พระธาตุคู่เมืองสกลนคร.” **สารกรมศิลปากร,** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (มิถุนายน ๒๕๔๒) : หน้า ๖-๙.

เอกสารอื่นๆ

จิราวรรณ แสงเพชร. **พุทธศิลปกรรม วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖. (เอกสารอัดสำเนา).

ข้อมูลในอินเทอร์เน็ต

เกรียงไกร ปริญาพล. “สิ่งปลูกสร้างรอบบริเวณจวนท่านเจ้าคุณจันต์.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “ศาลเจ้าปิ้งเถ่ากง-ปิ้งเถ่าม่า สกลนคร.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “ประวัติเจ้าผู้ข้า.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “ท่านเจ้าคุณจันต์ (๑๕) ไชยปริศนาปุชนียวัตถุ.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “พระอุโบสถหลังเก่าของวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “พระวิหารวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “ประวัติการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

_____. “ท้ายชีวิตท่านเจ้าคุณจันต์.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.kkppn.com/>.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). “จารึกวัดพระธาตุเชิงชุม.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙. เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/>.

မာနုပုဏ္ဏ

ประกาศจังหวัดสกลนคร

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน
ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ด้วยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗ หลวงพ่พระองค์แสนได้เกิดรอยร้าว จากการตรวจสอบพบการแตกร้าว เป็นทางยาวจากต้นคอด้านขวาองค์พระ แยกเป็นทางยาวแนวนอนไปถึงไหล่ซ้ายได้คาง หน้าอกและไหล่ขวา ซึ่งที่ประชุมคณะทำงานอนุรักษ์พระองค์แสน เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ ได้มีมติให้ความเห็นชอบในการ บูรณะและการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน นั้น

เนื่องจากการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน เป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัด สกลนคร และเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา เรียนรู้ ประวัติ และข้อมูลทางวิศวกรรมในการบูรณะพระองค์แสนครั้งนี้ จังหวัดสกลนคร เห็นสมควรให้จัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน จังหวัดสกลนคร ประจำปี ๒๕๕๘

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จังหวัดสกลนคร จึงแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน จังหวัดสกลนคร ประจำปี ๒๕๕๘ ดังนี้

๑. คณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่พระองค์แสน ประกอบด้วย
 - ๑.๑ นายพัฒนเดชน์ ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ประธานกรรมการ
 - ๑.๒ รองศาสตราจารย์ชนินทร์ วะสีนนท์ รองประธานกรรมการ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
 - ๑.๓ พระครูสิริรัตโนภาส กรรมการ
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร
 - ๑.๔ พระครูสกลวรานุกิจ กรรมการ
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร
 - ๑.๕ พระมหาธนวิชัย จตตพนโต กรรมการ
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร
 - ๑.๖ หัวหน้าสำนักงานจังหวัดสกลนคร กรรมการ
 - ๑.๗ นายวิชัย เวทังสิการ วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ กรรมการ
สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร
 - ๑.๘ โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร
 - ๑.๙ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร กรรมการ

-๒-

๑.๑๐	ทันตแพทย์สุขสมัย สมพงษ์
ประธานชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกล	กรรมการ
๑.๑๑	นายเกรียงไกร ปริญาพล	ชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกล
๑.๑๒	นายจักรพงษ์ วงษ์กาฬสินธุ์	ชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกล
๑.๑๓	นางศิริพร ตงศิริ	ชมรมส่งเสริมคนดีเมืองสกล
๑.๑๔	นางสาวณิชา สาระรัตน์
สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด	กรรมการ
๑.๑๕	ประธานชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม	กรรมการ
๑.๑๖	ว่าที่พันตรีประภาส สะท้อนอิทธิฤทธิ์
วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร	กรรมการและเลขานุการ
๑.๑๗	นางสาววรินทร์ทิพย์ ธนัญญาจารุศิริ
ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม ศาสนาศิลปะและวัฒนธรรม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๑๘	นางสาวอภิญา จันทะนิตย์
นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ
มีหน้าที่	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
	๑) กำหนดแนวทางในการจัดทำหนังสือบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน	
	๒) พิจารณาซื้อหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน	
	๓) กำกับ ดูแล ให้ข้อเสนอแนะ และพิจารณาให้ความเห็นชอบหนังสือที่คณะทำงานได้จัดทำ	
	๔) พิจารณาจำนวนหนังสือที่จัดพิมพ์และงบประมาณในการจัดพิมพ์หนังสือ	
	๕) พิจารณาแจกจ่ายหนังสือที่จัดพิมพ์	
	๖) หน้าที่อื่นๆ ตามที่ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนครมอบหมาย	
๒.	คณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน ประกอบด้วย	
๒.๑	นายสพสันต์ เพชรคำ	หัวหน้าคณะทำงาน
๒.๒	นางสาววิจิตตรา วงศ์อนุสิทธิ์	คณะทำงาน
๒.๓	นางญาตาวิ ไชยมาตย์	คณะทำงาน
๒.๔	นางสาวเชาวณา ไช้แก้ว	คณะทำงาน
๒.๕	นายภูริภูมิ ชมภูนุช	คณะทำงาน
๒.๖	นายเกริกกฤษณ์ โชคชัยรัชดา	คณะทำงาน
๒.๗	นายพจนวราภรณ์ เขจรเนตร	คณะทำงาน
๒.๘	นายจักรพงษ์ ฤทธิเกษม วิศวกรโยธาปฏิบัติการ
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสกลนคร	คณะทำงาน
๒.๙	นางปฐิศา วิปัสชา	เลขานุการคณะทำงาน
๒.๑๐	นางสาวชุติมา ภูสุวรรณ	ผู้ช่วยเลขานุการคณะทำงาน
/มีหน้าที่...

มีหน้าที่

- ๑) ประสานงานและขอรับการสนับสนุนข้อมูล ประวัติความเป็นมา รูปภาพ และข้อมูลการบูรณะพระองค์แสนจากส่วนราชการ หน่วยงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- ๒) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลงานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อพระองค์แสน เพื่อเป็นปฐมบทของหนังสือการบูรณะพระองค์แสน
- ๓) สนับสนุนข้อมูล เช่น หนังสือ/เอกสาร/คำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการบูรณะ สัญญาจ้าง รายงานการประชุม รายงานการตรวจรับงานจ้างและรูปภาพ
- ๔) แก้ไข/ปรับปรุงข้อมูลตามที่คณะทำงานบรรณาธิการหรือคณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย
- ๕) จัดทำเอกสารต้นฉบับหนังสือการบูรณะพระองค์แสนฉบับสมบูรณ์ เสนอให้คณะกรรมการอำนวยการพิจารณาให้ความเห็นชอบ
- ๖) ประสานการจัดพิมพ์หนังสือกับโรงพิมพ์
- ๗) หน้าที่อื่นตามที่ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร และคณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายบุญส่ง เตชะมณีสถิตย์)
ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

ประกาศจังหวัดสงขลา

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน (เพิ่มเติม)

ตามที่ได้มีประกาศจังหวัดสงขลา ลงวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เพื่อดำเนินการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน จังหวัดสงขลา ประจำปี ๒๕๕๘ นั้น

เพื่อให้การตรวจสอบรายรับรายจ่ายเงินกองทุนบูรณะองค์พระธาตุเชิงชุม เพื่อใช้สำหรับการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงขอแต่งตั้ง คณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อพระองค์แสน (เพิ่มเติม) จำนวน ๑ ราย คือ

๑. คลังจังหวัดสงขลา

กรรมการ

ประกาศ ณ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายหิรัญเดชณ์ ศรีจันทร์)

นายกัณฐกฤตจังหวัด ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

ประกาศจังหวัดสกลนคร

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญองค์แสน (เพิ่มเติม)

ตามที่ได้มีประกาศจังหวัดสกลนคร ลงวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญองค์แสน ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร เพื่อดำเนินการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญองค์แสน จังหวัดสกลนคร ประจำปี ๒๕๕๘ นั้น

เพื่อให้การตรวจสอบรายรับรายจ่ายเงินกองทุนบูรณะองค์พระธาตุเชิงชุม เพื่อใช้สำหรับการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญองค์แสน เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงขอแต่งตั้ง คณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญองค์แสน (เพิ่มเติม) จำนวน ๑ ราย คือ

๑. คลังจังหวัดสกลนคร กรรมการ

ประกาศ ณ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายพัฒนเดชน์ ศรีจันทร์)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

ประกาศจังหวัดสกลนคร

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบต้นฉบับหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญครองแสน จังหวัดสกลนคร ๒๕๕๘

ตามที่จังหวัดสกลนคร ได้กำหนดจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญครองแสน จังหวัดสกลนคร ๒๕๕๘ ไว้เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ของจังหวัดสกลนคร โดยการรวบรวมประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อบุญครองแสน การบูรณะพระองค์แสนในอดีต และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องไว้อย่างละเอียด ถูกต้อง ครบถ้วน นั้น

เพื่อให้การจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญครองแสน เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีความถูกต้อง ครบถ้วน สอดคล้องกับแนวทางการจัดทำหนังสือจดหมายเหตุ เป็นประโยชน์ ต่อผู้ศึกษาค้นคว้า และผู้สนใจอย่างแท้จริง จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบต้นฉบับหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญครองแสน จังหวัดสกลนคร โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. นายदनัย ขาพิชิต	ประธานคณะกรรมการ
๒. นางสาวกันยารัตน์ มะแสงสม	คณะกรรมการ
๓. นางสาวพรรณวดี ศรีขาว	คณะกรรมการ
๔. นางสาวนิโลบล ภูระย้า	คณะกรรมการและเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. พิจารณาตรวจสอบต้นฉบับหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญครองแสน จังหวัดสกลนคร ๒๕๕๘ ให้ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์
๒. ให้คำแนะนำในการจัดพิมพ์หนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญครองแสน จังหวัดสกลนคร
๓. ปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ประกาศ ณ วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายพนมเดชน์ ศรีจันทร์)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

ประกาศจังหวัดสกลนคร
เรื่อง เปลี่ยนแปลงประธานกรรมการอำนวยการ และแต่งตั้งที่ปรึกษา คณะกรรมการอำนวยการ
จัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญรอด

ตามที่จังหวัดสกลนคร ได้มีประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญรอด ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ลงวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อดำเนินการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญรอด จังหวัดสกลนคร ประจำปี ๒๕๕๘ นั้น

เนื่องจาก นายพัฒนเดช ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ประธานกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญรอด ได้เกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๘ ทำให้ตำแหน่งประธานกรรมการอำนวยการว่างลง ดังนั้น เพื่อให้การจัดทำหนังสือดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยอย่างต่อเนื่อง จังหวัดสกลนคร จึงแต่งตั้ง นายชุมพล บรรเทาทุกข์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร เป็นประธานกรรมการอำนวยการ แทน นายพัฒนเดช ศรีจันทร์ และแต่งตั้งนายพัฒนเดช ศรีจันทร์ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือการบูรณะหลวงพ่อบุญรอด ส่วนคณะกรรมการรายอื่นไม่มีการเปลี่ยนแปลง ให้เป็นไปตามประกาศจังหวัดสกลนครเดิมทุกประการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์)
ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

การประชุมคณะกรรมการดำเนินงานจัดทำหนังสือ
พระพุทธรองค์แสน

พระพุทธองค์แสน หรือ หลวงพ่อองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเป็นพระประธานภายในพระวิหาร ก่อด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทอง มีความสูงรวมพระแท่นที่ประทับประมาณ ๔.๕๕ เมตร สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์มาแล้วหลายครั้ง และล่าสุดในปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ ได้เกิดรอยร้าวหลายจุดในบริเวณพระศอ (คอ) พระพาหา (แขน) และพระอังสา (เป้า) วัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แจ้งต่อกรมศิลปากรถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อองค์พระ เพื่อดำเนินการวางแผนบูรณปฏิสังขรณ์อย่างเร่งด่วน